

Expres

cultural

Apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România

Anul IV, nr. 10 (46), octombrie 2020 • Apare lunar

24 pagini

Liviu Ioan STOICIU	0 mărturisire. N-am subiect de scris...	pg. 3
Mihaela GRĂDINARIU	Fiii Agapiei și ceasul de taină...	pg. 5
Ștefania HĂNESCU	POESIS	pg. 6
Gellu DORIAN	Proză, da, cititori, ba!	pg. 7-8
Adrian ALUI GHEORGHE	Breviar editorial	pg. 10
Virgil DIACONU	Isus al meu, o privire critică asupra...	pg. 11-12
Eugen MUNTEANU	Jurnal heidelberghez 1994 (III)	pg. 13

Genealogie

suntem visați de cineva
visat la rândul său
de altul
care e visul unui vis
anume,
cuprinși de somn
visăm și noi o lume
sălbatec zvârcolită-n somn
visând,
veriga fragedă suntem
în șirul fără început
ce nu se va sfârși
nicicând,
deși
ar fi destul
un singur țipăt
puternic doar cât să poată trezi
pe jumătate
primul domn
de somn
pe cel care doarme
la temelia luminilor
visate.

Ioan ALEXANDRU

Teodor PRACSIU	Radu Gyr - Resurecția poetului	pg. 15
Adrian Dinu RACHEIU	Ion Băieșu, un fiu risipitor?	pg. 16
Gheorghe SIMON	Theodor George Calcan și adevărul...	pg. 17
Grigore ILIEI	Casa de la Vovidenia - sălașul ierarhilor...	pg. 18-19
Adina BARDAȘ	O Cenușăreasă strălucitoare	pg. 21
Louise GLÜCK	„... orice/ se întoarce din uitare/ se...”	pg. 23
Constantin PRICOP	Direcția critică (XXXIX)	pg. 24

„Nu putem controla vântul, dar putem ajusta pânzele vasului.” - Paul R. Van Gorder

Expres cultural

Director fondator și coordonator: Nicolae Panaite (npanaite@gmail.com)
Redactor-șef: Constantin Pricop (constantin.pricop@gmail.com)
Secretar general de redacție: Victor Durnea (victordurnea@yahoo.fr)

Colegiul de redacție: Radu Andriescu, Adina Bardaș, Gellu Dorian, Constantin Dram, Florin Faifer, Adrian Alui Gheorghe, Mihaela Grădinariu, Dan Bogdan Hanu, Emanuela Ilie, Nicolae Ionel, Gabriel Mardare, Cătălin Mihuleac, Flavius Paraschiv, Alexandru-Radu Petrescu, Gheorghe Simon, Liviu Ioan Stoiciu, Diana Vrabie

Liviu Ioan STOICIU:

O MĂRTURISIRE. N-AM SUBIECT DE SCRIS, SUPĂRARE... – pg. 3

Nicolae PANAITE:

ÎNTRE DOUĂ ALEGERI – pg. 3

Constantin COROIU:

ULTIMUL RAPSOD AL TRANSILVANIEI – pg. 4

Master X-FILES:

FABULA RASA. IMAGINAR ÎN TRAVELLING 5 – pg. 4

Mihaela GRĂDINARIU:

FIII AGAPIEI ȘI CEASUL DE TAINĂ AL CUVÂNTULUI... – pg. 5

Mihaela OANCEA:

POEZII – pg. 5

Ștefania HĂNESCU:

POESIS – pg. 6

Gellu DORIAN:

PROZĂ, DA, CITITORI, BA! – pg. 7-8

Dan Bogdan HANU:

SUBURBII SUBTERANE – pg. 8

Dumitru BRĂNEANU:

POEZII – pg. 9

Marcel MIRON:

POEZII – pg. 9

Adrian ALUI GHEORGHE:

BREVIAR EDITORIAL – pg. 10

Virgil DIACONU:

ISUS AL MEU, O PRIVIRE CRITICĂ ASUPRA... – pg. 11-12

Eugen MUNTEANU:

JURNAL HEIDELBERGHEZ 1994 (III) – pg. 13

Ioana SCĂRLĂTESCU:

APOLICALIPSE DE VARĂ – pg. 14

Florin FAIFER:

LAURENȚIU FAIFER, ÎN SCRISORELE IV – pg. 14

Teodor PRACSIU:

RADU GYR - RESURECȚIA POETULUI – pg. 15

Adrian Dinu RACHIERU:

ION BĂIEȘU, UN FIU RISIPITOR? – pg. 16

Gheorghe SIMON:

THEODOR GEORGE CALCAN ȘI ADEVĂRUL POETIC... – pg. 17

Flavius PARASCHIV:

FĂRĂ IEȘIRE – pg. 17

Grigore ILISEI:

CASA DE LA VOVIDENIA - SĂLAȘUL IERARHIILOR... – pg. 18-19

Nae GEORGESCU:

IRONII VESELE ȘI TRISTE – pg. 20

Ioan ȚICALO:

DESPRE URĂ – pg. 20

Adina BARDAȘ:

O CENUȘĂREASĂ STRĂLUCITOARE – pg. 21

Ioan RĂDUCEA:

ALBASTRU FLUID – pg. 21

Victor DURNEA:

„REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE” (III) – pg. 22

Louise GLÜCK:

„... ORICE/ SE ÎNTOARCE DIN UITARE/ SE ÎNTOARCE...” – pg. 23

Constantin PRICOP:

DIRECȚIA CRITICĂ (XXXIX) – pg. 24

Felix AFTENE, CHEMAREA

Persoanele sau instituțiile care vor să sprijine financiar revista pot depune sumele în contul:

RO04BTRLRONCRT0PC2450901- Banca Transilvania Iași.

Revista poate fi procurată din rețeaua de librării SEDCOM LIBRIS Iași, S.C. DIF PRESS S.R.L., precum și de la sediul redacției din strada Trei Ierarhi, nr. 2, et.1, Iași, cod 700028.

Abonamente

Pe adresa redacției, prin mandat poștal, în contul revistei.

84 lei / an + 24 lei taxe poștale,

42 lei / 6 luni + 12 lei taxe poștale.

Vă rugăm să scrieți pe mandatul poștal sau pe documentul de plată adresa poștală completă și perioada de abonare.

Ilustrăm prezentul număr cu lucrări ale artistei

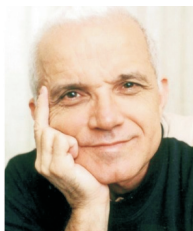
Bianca Elena BOROȘ.

Responsabilitatea asupra conținutului textelor revine în întregime autorilor.

Rugăm colaboratorii să ne trimită textele până pe data de 10 a lunii în curs; articolul trebuie să cuprindă cel mult 7.000 de semne.

E-mail:
exprescultural@gmail.com;
Site: exprescultural.ro
facebook.com/expres.cultural
ISSN: 2537-5989

DTP: **Pîrîu Octavian Dan**
octavian_dan_piriu@yahoo.co.uk
0751 155 744

Liviu Ioan STOICIU

O mărturisire. N-am subiect de scris, supărare mare

E ciudat că la vârsta mea (nu vă repet care, e cam rotundă și „a schimbat prefixul”), când ar fi trebuit să scap de toate grijile, în fiecare dimineață mă scol supărat. În timp ce prozatoarea Doina Popa, lângă mine, se trezește cântând. E clar că unul e cu minus, altul e cu plus – încărcare energetică ideală într-o pereche? Nu reușesc nicum, nici după atâta amar de viață, să mă bucur că mai sunt pe aici. Am luat seama de cât de prăpăstios sunt și în 26 septembrie, când m-am uitat la Gala Poeziei de la ora 19, emisiune de fix o oră, pe TVR 3 (înregistrare selectivă a Galei Poeziei Contemporane din 10 septembrie 2020, desfășurată în cocheta Grădină a ICR, la București, care a durat... patru ore și jumătate; formația „legendară” Phoenix, cu aceeași voce a lui Nicu Covaci, a cântat la începutul și la finalul Galei; iar actorul Gavril Pătru a recitat din poeți de seamă dispăruți, intercalat între cei invitați să citească; o Gală moderată natural de Nicolae Manolescu, care a invitat la microfon 22 de poeți; poeți aleși pentru Gală de critici care semnează la revista *România literară*, în principal; poeți din toate generațiile, din întreaga țară; de regulă, fiecare poet a citit trei poeme, după ce a fost prezentat ori de Răzvan Voncu, ori de Daniel Cristea-Enache, pe rând; regizorul de la televiziunea națională a reținut un poem din fiecare poet și un minut din prezentările celor doi critici, în dreptul fiecărui poet). Eu am citit trei poeme noi. Atunci, pe 10 septembrie, după ce a avut loc Gala, Doina Popa mi-a reproșat că am citit poeme pe același tipar, poeme deprimante, în care repet inclusiv faptul că sunt supărat pe mine, că nu m-am saturat să-mi mai dau de gol starea sufletească proastă în care mă tot complac de o viață? M-am mirat, cele trei poeme aveau în ele și un ton ironic, în care mă luam peste picior, ba aveau și o morală. Să fi fost numai impresia mea? Așa că m-am uitat de curiozitate la ceea ce a apărut pe TVR 3 – regizorul a ales primul poem citit, l-am ascultat de parcă l-aș fi cunoscut pentru prima oară și nu mi s-a părut deloc deprimant. Auziți (titlul e „Ce mai caut”): *Supărat, trezit supărat și azi. Mai exact, născut / supărat, cei asemenea mie ar trebui izolați... / Eu trăiesc / dintotdeauna izolat, în fiecare dimineață mă / întreb: încotro? Ce fac eu azi cu mine? Ce mai caut pe aici? / N-am nici un rost, sunt un intrus... / Stau cu ochii în gol, văd în reluare pieile crude / uriașe, de vite, cu sânge pe ele, puse la uscat pe gardul / grajdului, la Cabana Izvoarelor, e un / gând supraetajat, repetat de fiecare dată cu alt simțământ, / alt miros, nu mai scap de el, mă exacerbează / visceral – și nu ajung nici așa, / sensibilizat la maximum, nicăieri. Cu mine nu se mai poate / face nimic, trebuie să pun capăt acestei aventuri / care a durat atât. Își // reproșează că nu s-a scufundat destul în taină – „în / adâncul întunecat al uitării”. Mai / coboară un pas. Azi. Domnul Manolescu a obiectat, după ce am terminat de citit, că nu crede să fi văzut vreodată la Cabana Izvoarelor piei de vită*

crude puse la uscat... Bun. Să mă întorc la mărturisirea de la început, aici: că mă scol în fiecare dimineață supărat. E un mecanism fiziologic fatalmente riguros: îmi vin în minte numai evenimente personale negative, reluate la nesfârșit din momentul când mi s-au întâmplat, cu persoane de rea-credință și cu mari regrete ale mele că nu reușesc să le uit, că le răsucesc pe toate părțile, deși nu merită (ele fiind oricum condamnate să fie aruncate la gunoi). Să vă redau în amănunt prima oră a dimineții. Mă trezește din somn poetul Aurelian Titu Dumitrescu, el e ceasul meu deșteptător (vorba vine că mă trezește el; mă trezește motănelul la ora 3 sau 4 din noapte, depinde când se culcă el, vrea să iasă afară, îi dau hrană umedă; după ce iese în marchiză motănelul, mă trezește pisica, vrea și ea afară cam la două ore, stă cu ochii în gol pe bara balconului de la dormitor jumătate de oră, după care se întoarce, iar eu, abia readormit, trebuie să mă scol să redeschid ușa; Doina nu se deranjează, mă ceartă că de ce le deschid, n-au decât să doarmă afară și motănelul și pisica). Sunt mulți ani de când ATD (fost coleg la *Viața Românească*, am rămas mai apropiați) mă pune pe picioare între orele 8.45 și 9, vrea să audă de la mine ce mai fac. Eu, somnoros, ce să-i răspund, mormăi. Îl întreb pe el ce mai face, îmi răspunde invariabil că e fericit! Adică e exact invers decât sunt eu, firește, și îmi convine, dacă e fericit închidem imediat discuția, urându-i sănătate. După care rămân în baie, pe... „scaun” (am semnalul slab la telefon la Brașov, acasă, numai din baie aud mai bine) și frunzăresc WhatsApp, Messenger, e-mailurile și Facebook pe telefonul mobil. Mă spăl pe ochi și pe dinți (la trei zile mă rad): acum se aglomerează gândurile negre, grămadă, cu personaje și întâmplări care mai de care mai prăpăstioase, mă cert în gând că pot fi atât de fraier (în loc să mă bucur că afară e soare sau că am mai prins o zi pe lumea asta, că am ce mânca și acoperiș deasupra capului, că am aer curat, e liniște și că nu mă doare ba una, ba alta), degeaba, deja mi s-a stricat ziua. Vin la bucătărie bosumflat, iau o linguriță de ulei de semințe de dovleac (pentru boala mea cu tumoare, căpătată după ce am primit Marele Premiu, știți, boală declanșată din cauza supărării din 2019) și o linguriță de miere cu polen și lăptișor de matcă pentru imunitate (e adăugată de Doina, nu de vreun doctor). Șterg părul de pisică în locurile unde au dormit motănelul și pisica. Și vin la mine în cameră pentru rugăciuni de credincios nepracticant... Abia după rugăciuni îmi mai vin în fire, cu toată supărarea și, ca-n poemul redat mai sus: *mă / întreb: încotro? Ce fac eu azi cu mine? Ce mai caut pe aici? / N-am nici un rost, sunt un intrus...* Așa că și supărarea inconștientă se conștientizează alarmant, știind că n-am răspunsuri la întrebări. Azi, ca ieri-alaltăieri, n-am avut subiect de scris pentru *Expres cultural* – supărare mare...

8 octombrie 2020. BV

Nicolae PANAITE

Între două alegeri

Între prezența noastră la urne, cea din septembrie și următoarea din decembrie a.c., este un timp bun de reflecție și hotărâre pentru toți cei care vor să participe la scrutin. În septembrie – la alegerile locale – PNL-ul a avut cel mai bun rezultat din istoria sa postdecembristă. Acum, după locale, dacă formațiunile politice de dreapta, prin liderii lor, nu se vor ostoi, vor avea de suferit toți din eșichier. Neînțelegându-se acest aspect, asperitățile și idiosincraziile dreptei se vor accentua mai vizibil în înțelegerea electoratului.

Doctrina liberală, în timpul pe care îl mai avem până la șase decembrie, este într-o cursă cu cea a USSR-ului. Depinde cum reprezentanții celor două formațiuni politice vor reuși să le explice mai în detalii, pentru a obține de partea lor un număr cât mai mare de voturi. Pentru indeciși, amintesc că dreapta cea determinantă și (i)luminată: familia Brătienilor cu neasemuitul lor Ion I. C. Brătianu, având o strategie de înaltă ținută vizionară, a fost cea care a pus

România pe harta Europei, și nu numai, ca un stat credibil, viabil și important. În doctrina liberală sunt multe din aspirațiile românilor. Amintesc aici unele principii pe plan social, politic, economic și național. Pe plan social: •Instaurarea unui regim parlamentar-constituțional bazat pe supremația legilor, separarea puterilor în stat, pe pluralism politic și toleranță, pe respectarea drepturilor și libertăților democratice ale omului și, implicit, pe al intervenției limitate a statului în viața societății. •Liberalismul susține evoluția pașnică și progresul permanent al societății umane. •Libertatea economică se transpune în viață prin economie de piață bazată pe încurajarea inițiativei private și liberă concurență, precum și pe respectarea proprietății private. Pentru doritorii care vor să se documenteze mai mult, amintesc doar trei cărți: 1. *Liberalism și dezvoltare* de Elena Pricop; 2. *Liberalismul care îmi place* de Bogdan Glăvan și 3. *Teologia creștin-liberală* de Friedrich Schleiermacher.

Tot în spectrul politic al dreptei este USSR PLUS, o fuziune de două partide înființate în ultima vreme. USSR-ul e un partid nou, antisistem, ce

coagulează energiile celor ce vor cu adevărat o schimbare, care se implică în viața publică. Ideologia oficială a USSR-ului este europenism, anticorupție, progresism, liberalism. Dacă despre europenism, anticorupție și liberalism majoritatea românilor au mai multe sau mai puține cunoștințe, despre progresism s-au auzit și văzut în politica de la noi foarte puține luări de poziție, dar și acestea într-o relație cât mai palidă cu subiectul. În urma unei sumare documentări, se poate înțelege că în unele țări dezvoltate ale Europei și SUA se vorbește despre o nouă mișcare de trezire, care se extinde acum în Statele Unite ale Americii. Nu e vorba despre o trezire religioasă, spune Joshua Mitchell, profesor la Universitatea din Georgetown, ci despre una „fără Dumnezeu și fără iertare”, și anume politica identității progresiștilor. Aceștia încearcă să învingă păcatul și moartea, așa cum păcatul și moartea au fost învinse în Cristos. După cum Cristos este mielul nostru de jertfă și „țapul ispășitor”, care a luat asupra lui păcatele lumii, tot așa în politica identității, „omul alb heterosexual” este declarat țapul ispășitor, „care, atunci când este jertfit și curățit, va elibera lumea de pângărire”. Același profesor explică: politica identității nu se ocupă cu păcatul, privind în interior la deteriorarea pe care numai Dumnezeu o poate vindeca, ci se concentrează pe evenimente singulare – de exemplu, polițistul alb care l-a omorât brutal și fără sens pe George Floyd – și susține că aceste reprezintă depravarea unui grup întreg de oameni. Politica identității susține că, dacă se purifică total doar <<starea de alb>>, atunci toate problemele

lumii vor lua sfârșit. Filozoful religios Ingolf U. Dalferth afirmă că, în cadrul universităților din Vest, gândirea independentă va fi eliminată: „aceasta poate suna exagerat, dar, din păcate, nu este. La universitățile americane se suspendă acum programe de studii, fiindcă acestea sunt <<prea albe, prea europene, prea masculine>>”. Filozoful Alexander Grau face următoarele observații: „în urma prăbușirii instituției tradiționale, individului inconstant îi mai rămâne doar lumea propriilor lui sentimente ca instanțe de semnificație”. Prin urmare, el subscie unei moralități simpliste care promite sprijin, orientare și sentimente pozitive.

Știu că dorința cea mai mare a omului e aceea de a nu renunța niciodată la căutare. Tocmai de aceea, capitolul <progresism> din doctrina USSR-ului, pentru a îndepărta nedumeririle și semnele de întrebare ce s-au ivit, cred că trebuie mai bine decodificat și explicat, în lumina adevărului și normalității, de către cei care vor să fie aleși. Altfel, vor plana suspiciuni care pot duce la subrezirea etică și morală a eșafodajului politic al USSR.

Ultimul rapsod al Transilvaniei

S-au scurs 20 de ani de la moartea lui *Ioan Alexandru*. Ca și alți prozatori și poeți români importanți, după evenimentele din decembrie '89, Ioan Alexandru, „poate ultimul rapsod al Transilvaniei”, cum îl caracteriza *Ion Pop*, a intrat într-un cu totul nemeritat con de umbră. Deși el n-a fost comunist (și ce ar importa dacă ar fi fost?!), nu a condus Uniunea Scriitorilor sau alte organizații profesionale sau civice, nu a scris pamflete, nu a purtat polemici. Mai mult, după decembrie 1989, a intrat într-un partid istoric, refăcut, ca să nu spun cărpit la rezeceală, și a ajuns în Parlamentul țării, unde senatorul Ioan Alexandru s-a manifestat ca un pacifist inflexibil, opunând armelor de tot felul, inclusiv celei a cuvântului necugetat sau mitocănesc, Crucea; și făcând chiar poate cea mai șocantă propunere ce s-a auzit vreodată într-un parlament: numirea în funcția de ministru al Apărării Naționale a Întâi Stătătorului Bisericii Ortodoxe Române!...

Întâlnindu-l la Iași (ne cunoșteam de multă vreme, fusesem cu ani în urmă acasă la el, în strada Belgrad, nr.5 din București), mi s-a adresat entuziasmat: „Frate, ce vremuri nemaipomenite trăim!”. Părea foarte implicat și chiar inflammat în acei primi ani ai mult clamatei tranziții către nimic. Mi-am adus aminte atunci de o prelecțiune a sa rostită la Casa Pogor – prelecțiunile noii Junimi, adică cele din deceniile opt și nouă, care au fost cele mai de ținută și mai nonconformiste conferințe ce s-au rostit în România postbelică. Reluate după 1990, prelecțiunile nu au mai avut farmecul și ecoul celor ce dădeau mari băți de cap „organelor” de partid și Securității. Responsabilii culturali și organizatorii unor asemenea evenimente argumentau însă cu faptul că invitații sunt personalități de frunte ale vieții culturale și științifice românești care nu pot fi cenzurate, cu atât mai mult cu cât conferințele erau ținute liber, timp de 50 de minute, dinainte cunoscându-se, întocmai ca la Junimea lui Maiorescu, numai tema prelecțiunii și numele conferențiarului. Atunci, într-o epocă de oarecare avânt și renaștere după perioada dogmatică, *Ioan Alexandru* s-a numărat printre personalitățile care au onorat acel serial de prelecțiuni, un adevărat regal. Și astfel, împreună cu un numeros public, am asistat la un spectacol spiritual ce confirma sintagma lui *Edgar Papu* privind poezia lui Ioan Alexandru: „Grindină de lumină”. Poetul, stimulat de întreaga ambianță a spațiului în care se afla și vorbea, literalmente transfigurat, îmbrăcat într-un costum negru, a ridicat la un moment dat brațele parcă într-un început de zbor pe aripile propriilor idei și metafore. Ba chiar a sărit în sus și s-a desprins de la pământ, iar în secunda următoare s-a prăbușit greoi, smulgând audienței un oftat înspăimântat. Neîntrerupându-și discursul baroc, s-a ridicat repede de la podea, dând impresia că nici n-a sesizat că s-a prăbușit. În acele momente de combustie și de comuniune spirituală, nu aveam cum să întrevăd că va veni un moment când Ioan Alexandru se va prăbuși fără a se mai putea ridica, în împrejurări oarecum similare, adică în plină euforie a rostirii.

Ioan Alexandru, autorul „Infernului discutabil” și al „Vănilor pustiei”, volume suficiente pentru a-l consacra ca unul dintre cei mai importanți poeți români contemporani, a marcat în istoria literaturii noastre și ceea ce aș numi o *epocă imnică*, care a început cu „Imnele bucuriei”, în 1973, și s-a încheiat cu „Imnele Marmureșului”, în 1988, și care a însemnat „una dintre cele mai insolite experiențe ale poeziei românești contemporane”, cum afirma criticul *Mircea Iorgulescu*. Din păcate, mai ales după ce Ioan Alexandru a ieșit din scena vieții, după un lung exil al suferinței, învins de mizerabila biologie, căreia toți îi cădem victime mai devreme sau mai târziu, peste opera lui s-a așternut o tăcere suspectă. Se poate să fi căzut și el la examenul (eliminativ) de europenism atât de mult trâmbițat de unii până la uitare de sine! Universul sapiential țărănesc, miturile, tradițiile adânci românești nu mai sunt, în ochii elitiștilor, ai mercenarilor și ai „filosofilor” dâmbovițeni, compatibile cu principiile europene, chiar dacă, așa cum observa *Zoe Dumitrescu-Bușulenga*, Ioan Alexandru „spunându-le în graiul plin și greu

ca spicul țăranelui ardelean, le reîntemeiază în cel mai deplin sens heideggerian, trecându-le în puterea de logos refăcută a cuvântului”. Imnul – îmi spunea poetul într-un dialog pe care l-am publicat în anii '70 în „Convorbiri literare” și apoi într-o carte – nu e numai o „cântare” festivă, de sărbătoare, ci și o formă de filosofie și de asumare a unui destin colectiv. Imnul – îmi mai atrăgea luarea aminte Ioan Alexandru – nu te lasă pe drum, nu te lasă suspendat, ci îți oferă o punte pentru a-ți putea continua călătoria.

Pe o asemenea punte a pășit cu încredere în soliditatea ei *Mircea Platon* și a realizat antologia „Ioan Alexandru, 101 poezii” în prestigioasa colecție a Editurii Academiei Române. Într-un documentat și admirabil scris eseu introductiv despre arta poetică a „rapsodului transilvan”, eseistul reface succint drumul parcurs de Ioan Alexandru de la „discursivitatea egotistă” din „Cum să vă spun” care avea „ceva din vitalismul patetic al lui Beniuc” la ciclul Imnelor, drum ce ilustrează un „poet multitudine”. Pentru o mai bună receptare a acestui amplu proiect liric dus până la capăt de Ioan Alexandru, în opinia lui Mircea Platon, este absolut necesar apelul la cărțile sale de esuri în care sunt indicii prețioase, ele, eseurile, constituind „nu o altă fațetă a scriitorului, ci blocnotesuri ale poetului scrise într-un limbaj de extracție patristică și tributar înțelegerii heideggeriene a poeziei și presocraticilor”. Un cuvânt, poate chiar un concept privind poezia lui Ioan Alexandru este *comuniune*. Astfel, Mircea Platon analizează sensurile lui recurgând și la eseistica poetului. Între altele, el face trimitere la un fragment revelator din eseu „Jubirea de patrie”: „Avem nevoie de cuvântul cuiva ca să ne întărim, de mărturisirea vie a unui om ca să ne punem pe picioare și să putem lucra în cuvânt mai departe. De aici nevoia de a ne întâlni cu alt om, de a povesti laolaltă. Cantemir vorbește despre ospitalitatea extraordinară a moldovenilor care stau cu masa pusă și pândesc drumurile și răscrucile doar-doar va trece un străin ca să-l invite la masa lor, să-l ospăteze și să stea de vorbă, să se mărturisească unul altuia. Această întâlnire între oameni este originea templului. Pe această întâlnire, pe acest cort de așteptare unde omul intră în comuniune cu celălalt, cu străinul bine venit, se ridică templul de la Mecca sau Mambre”.

Despre opera lui Ioan Alexandru s-au pronunțat cei mai importanți critici. Pe lângă opiniile și punctele de vedere ale câtorva dintre aceștia, autorul antologiei le reține și pe cele ale unui prozator (*Eugen Barbu*) sau ale unor poeți și esești (*Cassian Maria Spiridon* și *Șerban Foarță*). Am citat deja dintr-o analiză a Zoei Dumitrescu-Bușulenga, semnată de prefeței la volumul „Pământ transfigurat” (1982). Aș mai aminti două comentarii. Unul al lui *Nicolae Manolescu* din Istoria critică a literaturii române (2008): „Influența principală este aceea a lui Blaga (sentimentul tradiției, fantomele strămoșilor, înfrățirea cu dobitoacele). Ioan Alexandru nu este un poet al satului – cum nici Blaga nu este – și din această neînțelegere s-a putut naște observația că satul din poemele lui e prea întunecat și apăsător. Satul lui e un tărâm fabulos și inexistent, o lume eternă și neschimbătoare, unde mormintele se șterg sub iarbă și unde în aer plutesc miresme ațăfătoare ca în paradis...”. Un alt punct de vedere aparține lui *Eugen Simion*. Referitor la „lirica profetică”, în *Introducerea* la cele două volume de Opere ale lui Ioan Alexandru, ediție de *Alexandru Ruja*, 2015, criticul observă că Imnele conțin versuri splendide, dar constată și că poetului nu totul îi reușește. Concluzia lui Eugen Simion e aceea că: „În genere, Ioan Alexandru, cu naivitățile, țărâniile lui asumate cu orgoliu, cu voința lui de a dovedi că, în poezie, se poate așa cum gândește el – se dovedește a fi un poet autentic, uneori chiar un mare poet, în linia expresionismului blagian, învrednicit, căntănit cu semnele ortodoxiei și ale tradiționalismului spiritual”.

Critica privind poezia lui Ioan Alexandru este cu prioritate una de situație. Dar, înainte de toate, ea relevă din diverse perspective originalitatea operei unui poet sigilat de un destin aparte în literatura română.

Fabula Rasa Imaginar în travelling 5. Intermezzo intitulat

Elogiul Plagiatului

Cântă, zeiță, mânia ce-aprinse pe Ahile Peleianul, Patima crudă ce-Aheilor mii de amaruri aduse; Suflete multe viteze trimise pe lumea cealaltă, Trupul făcându-le hrană la câni și la feluri de păsări și împlinită fu voia lui Zeus, de când Agamemnon, Craiul născut din Atreu, și dumnezeiescul Ahile S-au dezbinat după cearta ce fuse-ntre dânzii iscați.

Sunt încântat de versurile prin care – alegoric&aluziv, dacă nu cumva esopic – am redat *măniile, patimile*, certurile și masacrele în lumea celor care prea-cuvântă – adică între cetățenii din *Republica Literelor* (sintagmă acceptată până și de monarhiști la noi). Când sufletul e balansat între un nou eșec al lui Mircea la Premiul Nobel și informația că laureata din 2020 ar fi avut rădăcini bihorene, de care s-ar putea să nu fi aflat și asta pentru că nu știe românește, e reconfortant să scrii ceva atât de original.

Aici intervine un *zeroteist* care-mi atrage atenția că mă fac vinovat de recursul la supranatural, urmat de un *monoteu* nu tocmai mulțumit de faptul că solicit ajutorul unei zeițe (simbol al păgânismului), triada fiind încheiată de Selly¹, care-mi spune că versurile nu pot fi folosite nici la educația managerială, nici la rezolvarea problemelor create școlii de pandemie și mai ales că, introducând versurile mele într-o căutare pe Găgăl, a aflat că stihurile nu-mi aparțin, că ar fi fost produse de unul numit Homer în perioada când compunea în limba română, drept care el însuși l-a găsit la adresa <http://poetii-nostri.ro>, astfel încât intru în rândul plagiatorilor.

Rușinat, mă ascund într-un raft de bibliotecă, unde dau de *Elogiul nebuniei* (cunoscut la noi cu titlul extins *sau discurs spre lauda prostiei*) eseu scris de Erasmdin Rotterdam, pe care unii încearcă s-o vândă la raftul de *critică socială*². Nedemnă strategie de marketing, bazată pe faptul că, în România, nu există nici un cititor care să nu se considere *Buricul Normalității* atunci când – lipsit de aripa protectoare a inspirației – nu întrușipează înțelepciunea, pentru a combate Nebunia Corectitudinii. Parcurgeți pe îndelete comentariile despre Louise Glück postate de diverși «experți» apăruiți peste noapte, unde nevrozele scriitoarei americane sunt puse la vedere cu un amestec de compasiune și curiozitate.

Citind literal *Elogiul nebuniei* am avut o revelație : ceea ce lipsește în cultura noastră este un *ELOGIU AL PLAGIATULUI*, artă devenită un ordinar subiect de presă în ultimii ani, în urma unor ordinare *ciordeli*⁴ din mediul universitar, cu precădere în lumea «serviciilor», calul de bătaie al politicienilor și al «liderilor de opinie».

Descopăr⁵, pas cu pas, că – pe măsură ce scrie – „*Naratorul nu mai știe cine este*”. Prin urmare, „numele devine singura lui realitate” iar Numele Celuilalt are o putere specială: „*abolește lumile*

și le face să se nască, te aruncă în afara timpului, astfel încât ajungi să nu mai știi cine ești de fapt”. Și astfel, băntuit de numele propriu, creativitatea devine dificilă, strivită de *inhibarea* scrisului, de *neliniștea* că ai suferit influențe, de *simptomul* plagiatului. Toate acestea se întâmplă deși scopul urmărit se rezumă la *vorbirea despre nume* – „*citate, trecute sub tăcere, glorificate, inventate, șterse (gomate), pierdute dar mereu îndrăgite, până ajungi să te obsedeze sau să le uiți, ceea ce, în cele din urmă, e același lucru*”.

Captiv în *buclele insomniei* (îmi place expresia, nu ezit s-o folosesc) sunt cuprins de frisoane interrogative: ce este plagiatul, ce este furtul de idei, ce înseamnă comunismul cuvintelor? Ce înseamnă un nume propriu, prin ce trăsături un nume propriu se află de partea Nimănuui sau de partea Cuiva? Și astfel, pas cu pas, ajung să scriu un ghid pentru a traversa acel ținut „*în care nimic nu aparține nimănui, unde gândirea nu poartă numele nimănui, cuvintele nu au autor iar cel de plagiat este lipsit de sens întrucât nici cel de proprietate și nici cel de anterioritate nu au așa ceva*”.

În momentul când elanul pneumatic al poemului meu se înalță, pisicuța Kiva, noua locatară a apartamentului, scotocește un raft în care dorm liniștit dosarele

cu fișe de lectură, amintire a unei epoci revoluate. Adun hârtiile împrăștiat pe covor, îmi recunosc scrisul, le așez în ordine, le numerotez cu ajutorul trimiterii la pagină de după fiecare pasaj citat/rezumat, sunt cincizeci și una de foite format a5, rezultatul a două zile de lucru la Biblioteca Municipală din Angers, la începutul primăverii lui 1992. Citind pe măsura ordonării, constat că, prin nu știu ce întâmplare, cineva a scriso-gândit ceea ce simțeam eu despre subiectul care mă preocupă și – culmea nesimțirii – le-a adunat într-o carte intitulată *Voleur de mots – Essai sur le plagiat, la psychanalyse et la pensée*⁶. Iritat, așez foile în cămașă⁷ de carton (confectionată pe măsură, folosind dosarul furnizat de o societate de asigurări pentru documentele de călătorie) și pun la adăpost obiectul pe un raft inaccesibil felinei scormonitoare a memoriei lecturilor.

Note&Comentarii

- Diminutiv de la „*Seller*”, adică un „*tip marfă*” (vânzător, carte de succes, lucru care se vinde).
- <https://www.ebihoreanul.ro/stiri/laureata-nobel-pentru-literatura-din-acest-an-louise-glueck-are-origini-in-bihor-159381.html>, preluat de alte situri, bloguri, conturi FB.
- <https://www.libris.ro/elogiul-nebuniei-sau-discurs-spre-lauda-prostiei-i-ant973-8203-07-4.html>:

„*este o foarte serioasa trecere in revista a credulitatii, infatuarii si vanitatii umane, vicii portretizate si ironizate copios de autor. O carte serioasa, scrisa cu umor, valabila si azi, fiindca „Lumea este plina de nebuni”*” (am preluat prin *copy-paste* textul cu grafie romgleză, norma comunicării scrise online).

4. CIORDÍ, ciordesc, vb. IV. Tranz. (Familiar) A fura (la rezeceală) lucruri fără prea mare valoare; a șterpeli (dexonline.ro). Am preferat termenul argotic pentru a desemna o practică minoră, nedemnă de Plagiat.

5. Mă autocitez pe fragmente, astfel că utilizez ghilimele/ghilimelele de rigoare.

6. *Hoții de cuvinte- Încercare asupra plagiatului, psihanalizei și a gândirii*. Să nu vă așteptați să vă dau mai mult.

7. Am furat din franceză expresia „*chemise du dossier*”.

Mihaela GRĂDINARIU

Fiii Agapiei și ceasul de taină al cuvântului care arde

Am mai mărturisit-o și în alte grăiri despre scrieri sau oameni, dar niciodată nu e îndestul: dintotdeauna m-au fascinat cărțile durate pe dialog, acel joc inefabil de lumini fractalice în oglinzi paralele, în care nu știi cine se destăinuie sau se ascunde mai vârtos, cel care țese abil plasa de întrebări, sau cel care construiește lumi peste lumi, răspuns după răspuns...

Dialoguri la Agapia (editura Timpul, Iași 2020) e un exemplu de ridicare a cortinei, cu încetinitorul, pagină cu pagină. Protagonistii sunt criticul literar, eseistul și prozatorul Mihai Zamfir, aflat neîntâmplător în intersecții de lumină taborică alături de poetul Gheorghe Simon, un om ce respiră iubire profundă, poem de poem, carte de carte. Dialogul, început în 2005, continuat apoi în 2006, reluat în 2012, 2013, 2017, 2018 și 2019, mereu la același ceas de taină al serii (18), e un autentic exercițiu de cuminecare. Cuvintele se supun ritualic chemărilor, reconfigurând lumea în rostul ei adânc, dintru începuturi.

Desigur, sacralitatea spațiului unde cei doi autori s-au întâlnit lucrează tainic asupra celor care se zbat în căutarea Binelui și Adevărului. Agitația cotidiană, cenușie și păguboasă, care caută mereu să ne înghită, își pierde din putere în preajma locurilor încărcate cu har: *A da târcoale unei mănăstiri, a-i cerceta intrarea înseamnă supunere și smerenie față de cele înalte și proniatoare. Devii ceea ce ești, un altul decât cel care ai fost până acum.* Sacrul se vedește atotstăpânitor în arealul Agapiei, de la peisajul în care e plasată mănăstirea, profunzimea absolut impresionantă, câteodată halucinantă, de flori, cum nu se mai găsesc în alt loc, modul în care oamenii vorbesc între ei, ritmul impus de viața monahală.

După lecturi succesive, am văzut-simțit cartea ca pe o singură convorbire-eseu, o confesiune ce curge neîntrerupt, în ciuda inerentelor fragmentări temporale. *M-am apropiat de sufletul lui Mihai Zamfir cu sfială și cu un soi de temere...*, mărturisește Gheorghe Simon, deconspirând câte puțin din atelierul de lucru al volumului, de la înregistrări la transcrieri, adăugând, totodată, că *ceea ce nu putea fi transcris era timbrul vocii, având ceva din ritmul de boierou al creșterii și descreșterii unei poetici interioare.*

Interogațiile se rostogolesc ca bulgări de lumină, adunând, concentric, mărturii despre experiențe esențiale. Subiectele abordate sunt provocatoare, cu largi referiri culturale, la emisiuni televizate, articole, cărți, dar și la frământările sufletești din care se naște și rugăciunea (*luminarea cerului după zile de ploaie*), și calea spre lumină, posibilă doar prin *gândire fără rest, prin cugetare smerită.*

Confesiunile sunt, în egală măsură, și un război declarat împotriva imposturii, formalismului, exagerărilor de tot felul. Cu discreție și un personal *spirit de sagacitate melancolică*, Mihai Zamfir radiografiază din diferite unghiuri, cu o ascutime de invidiat a privirii și a spiritului, subiecte răsfirate din arii aparent diverse: poziția Bisericii

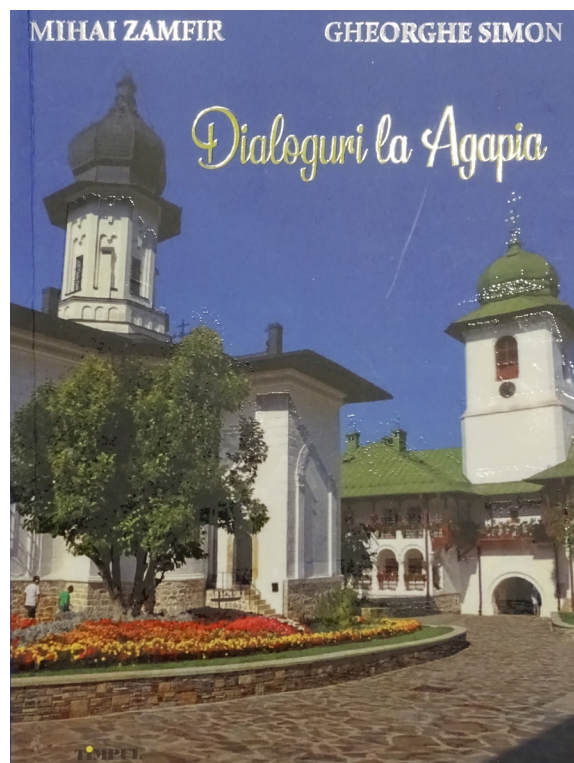
între acuzațiile de lășitate și colaboraționism și rezistența *ce s-a desfășurat tăcută, fără spectacol, dar niciodată resemnată*, Creatorul (Marele Arhitect), creatorii și zidirea

cronica literară

lor de zi cu zi, fascinația pentru Portugalia și indiferența portughezilor față de timp, zâmbetul brazilian, lectura de sine și lectura de obște (cu voce tare...), lectura izvorâtă *din necesități primordiale, (...), un fel de păcat profesional.*

Nu lipsesc, desigur, nici analizele pertinente asupra unor probleme acute ale societății actuale: *Poporului român îi lipsește coeziunea, ideea de efort comun, solidaritatea. Români, ca și alte popoare, posedă un individualism, aș zice, feroce. Tocmai acest individualism face ca poporul nostru, în ansamblul lui, să nu fie coerent din punct de vedere social, să nu se poată mobiliza spre eforturi comune, să nu aibă pornirea de a da dreptale celui de lângă el, cu alte cuvinte, manifestă individualism aproape maladiv. Din cauza acestei situații, românul nu-și pune în valoare trăsăturile pozitive, decât atunci când se află în contexte străine.*

Nu puține sunt mărturisirile care țin de laboratorul creației proprii, de scrisul mereu sub imperiul urgenței, al

necesității, a ceea ce *trebuie neapărat comunicat*; revelatoare e, în acest caz, *Panorama alternativă a literaturii române*, concepută, în primul rând, ca o istorie stilistică: *...dincolo de biografie, de social, de politic, de simpatii, de antipatii personale, de rolul fundamental sau mai puțin important jucat în grupările de natură scriitoricească, autorul are un specific ultim, un specific, aș spune, ascuns, ireductibil, nucleul adânc, pe care, până la urmă, îl reprezintă inovația lui stilistică.* Criticul e, însă, mereu dublat de romancier și eseist (așa cum poetul Gheorghe Simon e dublat de un teolog de mare finețe și profunzime), al cărui condei își pune amprenta și aici, în răspunsurile alerte sau temporizatoare, ce-ți oferă spații de respirat și cugetat asupra propriei sincerități: *Nu poți fi sincer, întrucât nici o mărturisire nu e posibilă fără rest, fără o cătime adâncită, care doar ție îți aparține.*

Personajele complementare ale volumului sunt Mihai Eminescu, Eugen Ionescu, Emil Cioran, Fernando Pessoa, Elias Canetti, Mario Vargas Llosa, o galerie în care firul conducător e întrebarea etern-valabilă *De ce scriem?*, dublată, desigur, de interogații asupra lecturii ca act de recuperare a unei memorii originare (*Fiecare om își acumulează o rezervă de poezie, un fel de bagaj de referință, comoară ascunsă, la care face tot timpul apel. E interesant faptul că această comoară nu se schimbă foarte mult de-a lungul vieții.*), ca și asupra diferențierii între scrierile antume și cele postume (*...postumele sunt în realitate de multe ori, infinit superioare antumelor; tocmai pentru că autorul lor le consideră un fel de exercițiu, un fel de preparare, un fel de eboșă pentru viitoarea mare operă. În aceste condiții, ideea de fragment și de nedesăvârșire atinge culmea.*).

Numeroase sunt și discuțiile despre contorsionarea cărării *de la om la umanitate*, despre tainele din care izvorăsc titlurile, refuzul minciunii și îndoilele inerente, despre specificul național (*suma defectelor și suma calităților unui popor e o constantă universală...*), întâlniri și despărțiri, scriitori și cititori, cartea de hârtie și mijloacele moderne de lectură, și despre metanoia poetului, între metaforă și metonimie.

Explorator al spațiilor scrise și (încă) nescrise, Gheorghe Simon poartă crucea metaforei, a Cuvântului revelat celor aleși, spre a rezidi, spre a readuce lumea în starea ei primordială, ca text sacru al revelației primordiale, reflectată, fragmentar și lacunar, în scris: *Lumea în care n-ar exista traducerea în text a gândului omului despre sine însuși (...)* ar fi incompletă prin definiție.

Împărtășim bucuria descoperirii unei cărți a semnelor definitorii, o carte a Potirului (care se cuvine, ca în iubire, *să fie curat*), o carte a *fiilor Agapiei* (unul născut, celălalt adoptat prin Har), sinteză dialogică între doi oameni verticali, ce restaurează una din posibilele căi de reasezarea a lumii pe drumul cunoașterii de sine, prin țesături de cuvinte, întru Cuvânt și Lumină.

Mihaela OANCEA

cu liniștită simplitate

îi era dor de haina de ploaie descheiată
ce cădea cenușie pe parchet
îi lipseau nopțile în care orice dorință
se injecta subcutanat
iar orele își rostogoleau rotunjimile
fără vanități oarbe cum cârțițele

gândul-păianjen o înconjură ca un satelit
clădind geografia robustă
a unei reverii delirante
în care nimeni probabil n-ar fi crezut

în burnița serii
în lumina slabă a lanternei
haina de ploaie a cuprins-o
cu liniștită simplitate
ca și când n-ar fi plecat niciodată

dependent

de micile ei arcuiri ale spatelui/
de biotopul curiozităților încă nedefinite
cu variații de salinitate
aidoma apelor salmastre/
sedus de aerul salubru respirat simultan
și mai cu seamă de diminețile alpestre
începute sub semnul unui macarons de zmeură -
realități indispensabile
ca nitroglicerina administrată sublingual -

sculptorul și-a urcat de ceva timp
teama de moarte
pe soclu

dacă n-ar fi crezut povestea lui

Isabelle n-ar mai fi vrut nicicând
să întârzie diminețile

nu s-ar mai fi lăsat fascinată
în deplină singurătate
limitele/țărurile/
marginile embrionare autopsiate
n-ar mai fi prins noapte de noapte
în nervurile ei
visele celor adormiți

dacă n-ar fi crezut
nici n-ar fi visat împreună
dar ce păcat însă
că oamenii uită
uită că uneori
visează fascinant de absurd!

Poesie

Ștefania HĂNESCU

Târziu

culeg cântecul cocoșului negru
stins în tăcerea
arțarului bătrân
de pe hat

ca pe-un pumn de zmeură
îl mestec
îl las să-mi răcorească
bătăile inimii

prin spaima vulturilor
trece chiotul alb
al țărâni
cu miros de Sf. Mărie

secundele ca niște așchii
înțepenite sub unghii
sângerează
colile albe
pe care

cuvintele
zac gălbejite
ca bolnavii
cu interzis
la vizite
dintr-un
spital
în
carantină

chircită pe un scaun curbat
cu luna în brațe îmi închipui
că peste o zi voi pleca
ține de cald
și totuși tremur sub două halate,
iar înăuntru forfota pare
extazul unui crocodil în mâl
rostogolesc rotundul armurii
prin salon din greșală
toate pisicile de pe albul pereților
se refugiază în alt vis

și ăstălalt,
care mă cuprinsese ca un leu din Taigan
Park?

pătratul plânsului

prin rotație orele
cântăresc pătratul plânsului
îi scot miezul și-l dau hrană la pești

când rezervorul seacă
dibui tavanul incert
norii încep să plutească
țin mâna în dreptul inimii
și-ascult cum se iubesc rechinii
cum ploaia cheamă
piranha roșii
în răcnetul cascadelor
ce rod
aliniamentul ciudat
dintre vertebra 5 și vertebra 6
acolo unde
sufocați
de spațiul prea mic
dintre cuvinte
se vor devora unii pe alții

lui P.C.

țărâna caldă a cerului picură în dansul ploii
ultimele acorduri

scena cheamă drepnele negre, nu știu
cum să-ți spun să te ferești
când aluneci cu atâta nepăsare
dincolo

Câtă înțelegere
pentru aceia care, umblând cu lumânarea
aprinsă
prin propriul întuneric,
și-l proclamă îndrăzneț lumină,
față de aceia care-și scutură încheieturile
îngroziți
că le-a aterizat în palmele cu destin ticluit
un soare în miniatură
și nu știu la ce folosește?

nicio înțelegere pentru mine
dacă acum, așezată în vârful patului,
turcește,
n-aș avea curajul să fiu urletul
ce răstoarnă pisicile negre
balansându-se pe talgerele unei zile
cu microfracturi

între noi zi de zi bate drumul
un zeu ciudat
ca un frate mai mic
ce-ți stoarce cu tot dinadinsul
din oase
o brumă de sprijin
ca unul din aceia ce aleargă pe urmele tale

să-i spui ceva
să-i dai ceva
între noi se așază un zeu istovit
și eu nu pot decât să lustruiesc
toate suprafețele metalice
ale acestei după-amieze
peste care a-mprăștiat larvele
neputinței
singura
când
i-aș fi rostogolit în palma întinsă
rotocolul de cer
care nu mai încape-n mine

Mamei

în sângele tău
răsar două creste ascuțite de munți
ascund căprioare și păsări ciudate
nu înțelege nimeni
clocotul lui
numai eu știu
că tu îi poți ierta pe toți
că ai atâta putere, încât
să porți în sângele tău
și cele două creste
și cerul pe care se sprijină

A trecut atâta vreme,
încât mi s-a făcut teamă
că n-o să mă mai recunoști
nici nu știu să numesc
locul singuratic
în care acum te încăpățânezi
să-ți mistui
toate poveștile despre
miopia din copilărie,
despre nucul din nori,
anticoagulante și doctorul-dumnezeu,
singurul în care
nu mai pot ajunge
cu supa caldă
și-o gură interzisă
de cafea,
singurul în care
nu mă mai pot strecura
târând după mine
orele de nesomn
ca pe o trenă
prelungă
de nume ciudate
pradaxa, vessel due, fraxiparine
și morfină
morfină
mor-, mor-, mor – fină.....

Gellu DORIAN

Proză, da, cititori, ba!

Odată intrați în mileniul trei, cu deschiderea secolului XXI, cu noi orientări politico-administrative pe plan mondial, dar mai cu seamă european, prin intrarea României în Uniunea Europeană, și în spațiul literaturii române s-au făcut tot felul de bilanțuri, de anchete privind proza românească, în mod special, dar în general starea literaturii române. Poate că ar fi fost bine să se fi făcut și un altfel de bilanț: cât a asimilat literatura română din celelalte literaturi europene, în mod special, și cât au asimilat literaturile țărilor europene din literatura română. Dacă s-ar fi făcut și dacă ar fi fost posibil așa ceva, am fi constatat că nu stăm deloc bine: receptarea din partea României este una la zi – nu există carte bună sau mai puțin bună din literaturile Europei, incluzând aici toate țările Europei, nu numai cele ale U.E., și aici mă refer la literatura Rusiei, care să nu fie imediat tradusă la noi și pusă în circulație (până când și cele mai importante și de impact reviste de la noi publică interviuri, chiar câte două-trei pe an cu aceiași autori, popularizând autorul și cartea respectivă: a se vedea Ulițkaia, Iahina, Vodolazkin, Grossman!), în timp ce autorii români, cei trăitori în România, nu cei din afara granițelor, intră foarte greu pe piața de carte din Europa și, deci, sunt slab receptați.

Acum, la doi ani după ce Centenarul Marii Uniri a fost sărbătorit, searbăd și fără chef parcă, bilanțurile încă se mai fac, de la liste „canonice” la clasamente după pricepere și parti-pris-uri la prejudecăți și tălmăchiri, care nu fac bine nici într-un caz, nici în celălalt. Dacă ar fi să facem o analiză pe zone geografice – a făcut în modul lui de clasificare cronologică și analiză Cornel Ungureanu, incompletă și sumar argumentativă –, am constata că, structural și conceptual, proza românească se scrie într-un fel în Moldova, altfel în Muntenia, cu totul deosebit în Transilvania, dacă ar fi să luăm în calcul doar cele trei mari provincii care alcătuiesc arealul românesc. Prin urmare, în afara limbii române folosite, de la cronicari la prozatorii de azi, cele trei provincii, stilistic, naratologic, să spun, încă nu s-au unit. Asta, desigur, nu este nimic grav – într-un fel se scrie la Paris, în altfel se scrie în celelalte provincii de limbă franceză, sau în Belgia, să zicem, și exemplele ar putea continua –, însă, tipologic, suntem, în privința prozei, neunitari, pe linia unei identități naționale încă schismatice, în primul rând la mentalitate, la nivel de receptare, de percepere, promovare, creativitate și structură narativă, cum am mai spus. Ceea ce este foarte important, în acest context, este faptul că proza românească există, este una puternică, novatoare, identitară în esență și mesaj, așa cum sunt în perceperea lumii națiunile prin literaturile lor. Citind proză românească, în comparație cu proza lumii, nu simți complexul de inferioritate, pe care unele zone de influență ale lumii, cum sunt instituțiile marilor premii literare, îl impun în ceea ce privește proza românească și literatura română în general. Aici este și vina noastră și, în mod special, a lipsei instituțiilor de promovare, care sunt reprezentate de surrogate administrative sau de clanuri „acționare”, prin relații directe, fără feed-back-ul imediat sau deloc, doar așa să fie acolo o intenție de a face ceva, de a se cheltui niște bani în această idee. Editurile importante nu lucrează cu instituția agentului literar. Nu pentru că nu ar vrea, ci pentru că nu există. O astfel de instituție ar prelua și ar intra în linie legal europeană sau mondială ceea ce face prost acum o instituție guvernamentală, cu direcții specializate în promovarea cărții, scriitorului, cu sedii amorfe peste tot în lume, cu sinecure de clan politic, ale căror criterii țin de zona schismatică a societății românești. Și, prin urmare, astfel de bilanțuri ale stării de fapt a prozei românești, că despre ea vorbim acum, se fac fie din „interes sportiv”, fie din dorința de trăire a gloriei acum, chiar dacă asta nu înseamnă nimic *in illo tempore*, fără a reflecta realitatea din teren, ci doar realitatea din grup sau din grupurile direct interesate de astfel de bilanțuri, clasamente, ierarhizări etc.

Însă o privire generală se poate face oricând, având în vedere existentul în baza de date, în istoriile literare realizate, incomplete și în mișcare, vii, a prozei ce s-a scris la noi, fie cu program, fie din dorința de a ne alinia la marea proză a lumii. Și aici exemplele sunt evidente, nu multe la număr, dar cu profiluri definitorii ale prozatorilor români care ar putea oricând intra în

lista de mari prozatori ai lumii.

Dacă ar fi să ne gândim că, până la apariția romanului *Ion* de Liviu Rebreanu, în 1920, primul roman românesc universal cu adevărat, singurii romancieri români autentici, lăsându-i deoparte pe Mihail Kogălniceanu cu *Tainele inimei*, din care a apărut în foileton doar un capitol, și pe Vasile Alecsandri cu *Dridri*, scris în 1869 și publicat în 1873, au fost Nicolae Filimon, Duiliu Zamfirescu și Ioan Slavici, și cu un debut înainte de 1918, Mihail Sadoveanu cu publicarea în foileton în perioada 1912-1913 a romanului *Neamul Șoimăreștilor*, cât și evadarea din genurile care i-au consacrat a lui Eminescu, prin încercările sale în proză, nefinalizate, dar de o viziune absolut nouă pentru acea vreme, și a lui I.L. Caragiale din celebrele *Momente și schițe* sau nuvelele cunoscute, cum ar fi *La hanul lui Minjoală*, dar luându-l în calcul și pe marele povestitor Ion Creangă, cu basmele și *Amintirile* sale, adevăratul roman românesc de rezistență a început să apară din deceniul al doilea al secolului XX. Și cel care l-a impus din prima mână a fost Liviu Rebreanu, cu cel puțin trei romane – *Ion* (apărut în 1920, imediat după Marea Unire), *Pădurea spînzuraților* și *Răscoala*, dar și celelalte romane de un experimentalism care nu i-a izbutit, așa cum a reușit în nuvelele sale. La

Liviu Rebreanu aș trece în cont toată proza lui, minus *Gorila*, un rateu recunoscut. Apoi timp de un deceniu până la apariția romanului *Craii de Curtea-Veche* a lui Mateiu Caragiale, în 1929, și *Baltagul* de Mihail Sadoveanu, în 1930, mare lucru nu s-a petrecut în romanul românesc, dar s-au profilat tipurile de romane, ivite după modelele europene, franțuzești în mod special. Scriitorii care s-au impus în perioada interbelică în romanul românesc au creat de altfel vîrfurile genului, modele canonice în special, studiate mai toate în școală. Pe lângă deja consacrații romancieri amintiți, E. Lovinescu s-a aliniat la începutul deceniului trei al secolului XX cu o serie de romane în stil ibsenian (*Aripa morții*, *Comedia dragostei*, *Lulu* și *Viață dublă*), dar și cu cicluri românești, cum ar fi *Băzu* (1932), precum și cu un ciclu de roman romanțat, *Mite*, în 1934 și *Bălăuca*, în 1935, vădindu-și preocupările sale pentru intimitatea vieții poetului Mihai Eminescu. Până la Camil Petrescu, care va înscrie romanul românesc de construcție și analiză a vieții sociale citadine, în diverse contexte ale prezentului istoric (*Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, *Patul lui Procust*, cel mai bun roman al acestuia), romanul românesc s-a dezvoltat într-un mod aleatoriu, incluzând tot felul de nume, dintre care s-au impus mai târziu, ca repere ale romanului de travaliu, Hortensia Papadat-Bengescu (cu cel puțin două romane, *Concert din muzică de Bach* și *Drumul ascuns*), Cezar Petrescu (prolific și divers, de la cărți pentru copii și tineret, cum ar fi *Fram ursul polar* la romane de carieră, cum ar fi *Întunecare* sau controversatul roman *Calea Victoriei* dar și *Aurul negru*), George Călinescu (de la *Cartea nunții*, din 1933, la *Bietul Ioanide* și *Enigma Otiliei*,

pînă la *Scrinul negru* din 1965), dar și George Mihail Zamfirescu (cu ciclul românesc *Bariera*, format din cinci romane, trei apărute antum și celelalte postum, *Maidanul cu dragoste*, 1933, *Sfînta mare nerușinare*, 1935, *Cîntecul destinelor*, 1939 și *Bariera*, apărut postum, nu toate egale ca valoare, dar de luat în seamă), Gib Mihăescu (cu cel puțin trei romane, *Brațul Andromedei*, 1930, *Rusoaica*, 1933, *Donna Alba*, 1935, la care pot fi reținute și nuvelele sale), dar și, evadînd din critica literară programatică, Garabet Ibrăileanu, cu *Adela*, încă din 1933, poate unul dintre cele mai insolite romane românești din toate timpurile. Obligatoriu de amintit aici romanele lui Panait Istrati, *Chira Chiralina*, *Ciulinii Bărăganului*, dar și povestirile din *Poveștile lui Adrian Zografi*. Nu se poate trece cu vederea imensa contribuție a lui Mihail Sadoveanu, cu romanele istorice, nu toate de referință, dar solide ca stil, dar în mod special cu *Creanga de aur* (1933) și *Baltagul* (1930), precum și povestirile din *Hanul Ancuței*. Mai pot fi enumerate de la el cel puțin zece romane din cele peste cincizeci scrise și publicate. Și iată că am avea pînă la perioada postbelică, în care se intră în proletcultism, unde-l putem enumera chiar și pe Mihail Sadoveanu cu patru contribuții de compromis, peste cincizeci de romane remarcabile, unele dintre ele capodopere ale literaturii universale. Mai poate fi reținut aici Pavel Dan (1907-1937) cu nuvelele din *Urcan Bătrînul*. Pot intra aici Ion Agârbiceanu și Damian Stănoiu.

Imediat după război, cu o tenacitate de neîntrecut, poetul Zaharia Stancu, consacrat în perioada interbelică, se lansează în proză și scrie zeci de romane și nuvele, dintre care cel puțin trei romane sunt de referință: *Desculț*, apărut în 1948, *Jocul cu moartea*, în 1962 și *Șatra*, în 1968. Romanele lui sunt de atmosferă și remarcabile ca stil. Însă cel mai important romancier postbelic rămâne pînă azi Marin Preda, de la debutul lui din perioada războiului pînă la romanul *Cel mai iubit dintre pămînteni*. Vor rămîne ca referință în istoria romanului românesc *Moromeții* (în special primul volum), *Delirul* și romanul deja citat. S-a înscris cu romane remarcabile, glorioase la apariție și apoi date pe raftul doi din cauza caracterului și jocurilor mizerabile făcute colegilor de breaslă, cât și furturilor dovedite în unele romane ale sale, Eugen Barbu, din care vor fi mereu citate *Groapa*, în 1957, *Princepele*, 1969, *Săptămîna nebunilor* (1981) și, cu generozitate, dar neapărat, cele patru romane din ciclul *Incognito*. De aici lista cărților este una generoasă, incluzînd prozatori români de talia lui Nicolae Breban (de la *Francisca*, 1965, la *Singura cale*, 2015, cu mai toate romanele sale, dar în mod special cu cele de vîrf, *Animale bolnave*, *Bunavestire*, *Drumul la zid* și *Don Juan*), Augustin Buzura (în mod special cu *Absenții*, *Orgolii*, *Vocile nopții* și *Refugii*), D.R. Popescu, cu *Vînătoarea regală*, *Ploile de dincolo de vreme* și *Orașul îngerilor*, Constantin Țoiu (cu *Galeria de viță sălbatică*) și Octavian Paler (cu *Viața pe un peron*), George Bălăiță (cu *Lumea în două zile*) și Eugen Uricaru (cu *Vladia*, *Așteptîndu-i pe barbar*, *Permafrost*), Corneliu Ștefanache (cu *Zei obosiți* și *Miezul și coaja*, minus paginile plagiate!) și Nicolae Velea (cu cele zece cărți excelente de proză, de la *Poarta*, 1960, la *Întîlnire tîrzie* 1981), apoi Gabriela Adameșteanu, cu *Dimineață pierdută* și *Întîlnirea*, ori Mircea Cărtărescu (cu toată proza lui, de la *Visul*, 1989, la *Solenoid*, 2016) și Radu Aldulescu (doar cu *Amantul Colivăresei*, 1996). Doar menționați ca prozatori autentici, dar cu jocuri care i-au scos din listele de referință, pot fi amintiți aici Petre Sălcudeanu, Dumitru Popescu, Ion Lăncrăjan, Ioana Postelnicu, Platon Pardău, dar și Titus Popovici, cu două romane de bibliografie școlară de dinainte de 1989, *Străinul*, 1955 și *Setea*, 1958. Lista romanelor bune scrise de poeți celebri poate fi inclusă în rîndul prozei de forță: Tudor Arghezi, cu *Cimitirul Buna-Vestire* (1934), Lucian Blaga, cu *Luntrea lui Caron*, editat postum abia în 1990, dar și proza lui Vasile Voiculescu, în mod special romanul *Zahei orbul*, publicat postum în 1966, precum și prozele sale fantastice de referință. Alți doi poeți care au scris cicluri de romane memorabile, demne de a fi incluse în lista celor 100 de romane ale unui secol de Românie, sunt: Mircea Ciobanu, cu *Istorii*, cinci volume scrise și publicate în perioada 1977-1986 și Marin Mincu, »

» autorul ciclului romanesc-jurnal *Intermezzo*, scris și publicat în perioada 1984-1997.

Am lăsat la final enumerarea câtorva romane românești sau proze ale unor mari scriitori, cum ar fi romanele de început ale lui Mircea Eliade, dintre care *Romanul adolescentului miop* (1927) și *Maitreyi* (1933) primează, dar și *Huliganii* (1935) sau *Noaptea de Sânziene* (1971) și nuvelele din *La țigănci*. Tot aici îl amintesc și pe Mihail Sebastian, cu toată proza lui, nu multă dar exemplară, cu mențiunea că romanul *De două mii de ani* (1935) merită o atenție sporită acum. Alți prozatori de elită ar fi: Ștefan Bănulescu, cu mai tot ce a scris, dar în special cu *Cartea Milionarului*. *Cartea de la Metopolis*, vol. I, 1977, ciclul romanesc promis, dar nefinalizat; Gellu Naum, cu *Zenobia*, 1985, pe Radu Petrescu, cu *Matei Iliescu*, 1970, pe Paul Georgescu, prolific și nenuanțat ca individualitate, pe Costache Olăreanu, cu *Fals manual de petrece a călătoriei*, 1982; Mircea Horia Simionescu, cu mai toate cărțile, dar în mod special cu *Nesfârșitele primejdii* (1978) și *Dicționarul onomastic* (1968); Petre Dumitriu, cu *Cronică de familie*, 1957; Petru Popescu, cu *Prins*, 1969, Vintilă Horia, cu *Dumnezeu s-a născut în exil*, 1960; Paul Goma, cu *Obstinato* (1971 și *Din Calidor*, 1987); I.D. Sirbu, cu *Adio Europa*; Ion Ioanid, cu *Închisoarea noastră cea de toate zilele*, 1991. Nu avem cum să nu-i amintim aici pe Fănuș Neagu, prozator insolit, original, măcar cu romanul *Îngerul a strigat*, pe Bujor Nedelcovici, cu *Grădina Icoanei*, Ion Băieșu, cu *Balanța* sau pe Mircea Săndulescu, cu *Tratat despre oaspeți*. Și cu o mențiune specială, pe Ștefan Agopian, cu *Tache de catifea*, 1981, *Tobit*, 1983 și *Sara*, 1987, pe mai tânărul Varujan Vosganian, cu *Cartea șoaptelor*, 2009, dar și pe conaționalul lor, Bedros Horasangian, cu *Sala de așteptare*, 1987.

Cu siguranță că se poate depăși suta de romane românești, de o valoare care, din păcate, a rămas acasă și mai puțin scoasă în lumea largă. Însă cel care a depășit cu mult granițele, alegând exilul sau evadarea din lagărul comunist, destul de târziu, este Norman Manea, din care rețin romanele *Anii de ucenicie ai lui August Prostul*, 1979 și *Întoarcerea huliganului*, 2003. Romane foarte bune au scris și poeții: Matei Vișniec, șase romane remarcabile, Nichita Danilov (*Nevasta lui Hans, Ambasadorul invizibil*), Adrian Alui Gheorghe (*Urma, Luna Zadar*), Gabriel Chifu, ale cărui ultime trei romane (*Punct și de la capăt*, *Ploaia de 300 de zile și În drum spre Ikaria*) au avut un ecou de presă mai mult decât remarcabil. Aș mai menționa aici încă trei prozatori importanți, formați la final de secol XX și consacrați pe deplin în primul deceniu al următorului: Constantin Stan, cu *Gde Buharest*, 2010, Alexandru Ecovoiu, cu *Sigma*, 2002, *Ordinea*, 2005, și Dan Stanca, cu *Mut*, 2006, *Noaptea lui Iuda*, 2007. Singular, în felul lui, Petru Cimpoeșu, cu *Povestea marelui brigand*, 2000 și *Simion Liftnicul*, 2001. Precum, printre poeții romancieri, și Octavian Soviany, cu *Viața lui Kostas Venetis*. Dar și subsemnatul cu *Cartea fabuloasă*, 2003, *Casa Gorgias*, 2011 și *Cartea de la Uppsala*, 2016. Alexandru Vlad, desigur, cu *Ploile amare* și *Omul de la fereastră*, dar și Ioan Groșan, cu *Caravana cinematografică*, *Un om din Est*, I, dar și Marta Petreu, cu cele două romane excelente ale sale *Acasă, pe cîmpia Armaghedonului* și *Supa de la miezul nopții*. Un loc aparte îl ocupă prozatorii Mircea Nedelciu, cu *Aventuri într-o curte interioară*, 1979, *Zmeura de cîmpie* 1984 și *Tratament fabulatoriu*, 1986, dar și Gheorghe Crăciun, cu *Pupa Russa*. Doina Ruști se înscrie cu cel puțin două romane, *Zogru* și *Fantoma de la moară*. Ioana Pârvolescu, cu *Viitorul începe luni* (2011), *Inocenții* (2014) și *Prevestirea* (2020). Iar Cecilia Ștefănescu, cu *Legături bolnăvicioase*, 2002. Lucian Dan Teodorovici, cu *Matei Brunul*. Filip Florian cu *Toate bufnițele*, Dan Lungu, cu doar un singur roman mai aproape de ceea ce înseamnă cu adevărat literatură, *În iad toate becurile sunt arse*, 2011. Iar dintre tinerii poeți care scriu și proză, Dan Coman, cu perspective evidente de existență reală, și Dan Sociu, care se lasă furat de experiențele de aiurea ale unor rețete, care nu se lipesc încă de peretele generos al literaturii române, așa cum a făcut confratele lor dispărut timpuriu, Sorin Stoica. Și mă opresc aici. Lectura e în curs. Mai avem încă mult de citit!

Un bilanț real, de cuprindere, exhaustiv, este imposibil de făcut. Sunt încă foarte multe cărți bune de proză, venite din toate generațiile, pe timp de un secol și ceva, pe care o istorie reală a literaturii române vii ar trebuie să le menționeze, iar editurile să le promoveze în mod real și insistent, nu numai în librăriile și bibliotecile din România, ci peste tot în lume, așa cum noi preluăm, cum am spus la început, mai tot ce se publică în lume.

Dan Bogdan HANU

Suburbii subterane

Post(st)ări (secțiuni contemplative prin actualitatea de proximitate)

* Insert retoric vs. insert antiretoric: - Oare cît vom mai îndura analfabeția asta generalizată, în direct, pe micile (dar vastele) ecrane și la ore de maximă grandilocvență? & - Clear all...cine nu și-a limpezit măcar odată ființa într-o privire de cîine, a trăit într-o lume, ignorînd poate cel mai palpabil, mai la îndemînă, mai pur dintre universurile ei...

* ...și, uite așa, m-a podidit pe mine dorul de regretatul Ioan Lăcustă, că tot, pare-se, am eu o genă de lăcustă, adormită acum, printr-a un'șpea – a doi'șpea, la săritura în lungime de pe loc, mă scoteam, eram tartor, lăsam în urmă 2,60 – 2,65, de se minunau colegii și spuneau “băi, pe tine parcă te ia, așa, o chestie nevăzută și te pune cîțiva metri mai încolo”... așa deci, Lăcustă, cum spuneam: „Nu mai era un secret pentru nimeni că **aceia** năpădiseră în lume. Nu se știa cu precizie cam de cînd ieșiseră la lumină, cît vor sta, care era modul lor de răspîndire și în ce fel se comportau. Cert este că prezența lor era semnalată pretutîndeni. Nu făceau rău nimănui, dar se vedea de la o poștă sau chiar două că aveau un program amănunțit de acțiune, urmăreau niște obiective precise. (...) de fapt, dacă stai să te gîndești mai adînc, adică în perspectivă, e bine că apar din cînd în cînd **ăia**. Au și ei rostul lor, așa cum toate au un rost. Și e mai cu folos ca lumea să-i știe că sînt printre noi. Altfel, nu se mai păstrează chiar nici unul din misterele și tainele care ținea la disciplină poporul. Democrația are nevoie de ascultare și disciplină din frică de mister, în primul rînd. P-ormă o mai dăm și pe puțină libertate, că asta

tot nu duce nicăieri...(...) De-asta sunt ei mari. Să pună lumea la cale și să pregătească evenimentele pe care trebuie să le suportăm. (...) Asta vreau de la tine! O poveste cum ar fi umbra asta care vine și te înghite. Cu mister, cu taină. Cu florul ăsta de nu mai știi nimica din tot ce-a fost. Asta-i tot ce vor cei ce vin după noi! Te-ai prins? Că stau și mai citesc și eu pe internetul ăsta cu care îmi omor timpul. Asta vor de la noi, acum, c-am predate etapa istorică. Le-am predate o lume. Dar ei o vor cu mister, nu cu adevăr, nu cu descriere. Nici un fel de poveste. Nicio justificare. Că e mai bine în mister și-n taină, decît în adevăr.” (din „REPLACE ALL (COLCĂIALA)”, roman postum, apărut la mai bine de jumătate de an după moartea autorului) ... hmmm, ce titlu, armonioasă, prodigioasă coliziune între limbajul hi-tech/ corporatist și cel neaoș, cum stau ele așternute unul lîngă altul, așa, parcă înfrățite, memorabil, cine știe, poate și durabil...ciudat! Și ce lesne de „fotografiat” titlul ăsta, un fleac! Altfel spus, țineți minte (doar) trei cuvinte...

* Nu simț a fi-n stare de ceva mai actual decît astă

actualizare: Mai sînt cîțiva cîini în oraș, iubito/ Nu'ș ce naiba îmi veni să te sun/ Enorm încălzirea globală ne-o trage/ Facturile vor exploda monstruos în ajun/ Ah, desigur, și-ncet, dar ferm, guvernele, partidele se descompun..

* După 30 de ani sub democrație formal-reziduală, la stînga circ, la dreapta circ, iar între ele, un limb ce pare să fie circul de stat (în stat? la sfat?). Circul statului meu paralel cu cele două.

* Scrutînd, vag eretic, apropiatele zări electorale (am zis zări, nu zaruri!), mă încercă, așa, fără drept de apel, „sentimentul absenței obiectului”, vacuitatea resorbtiei, aproape o compoziție suprematistă, Malevich ar fi fost onorat să-și recunoască paternitatea, ar fi semnat-o fără să ezite. (21.11.2019)

* Deriva narațiunii face din nația vernaculară a „piticilor pe creier”, o populație de giganți. Narațiunea e hormon de creștere, narațiunea veghează, emoțiile eclozează, sentimentele expandează, se derivează și se propaghează. Cine pe care votează, care pe cine sabotează? Nemilos, Domnul, pe robul său îl scanează.

* Un oximoron numit România...o casă de encomioane și dezbinățiuni!

* E clar, nu mai e timp de pierdut, mă duc să-mi re(cu)perez onoarea, mă duc să-mi iau covrigi! Mă gîndesc că, pentru cei ca mine, e un pas chibzuit pentru a se obișnui (nu doar) cu meniul vremurilor ce vor veni, cît de curînd, covrigul ar putea deveni produsul pe cît de emblematic, pe atît de aspirațional, cu virtuți de madelenă après la lettre, iar raza găurii sale va dobîndi nebănuite puteri (întîia putere în statul... la masă?!). Deși, dacă stau și cuget mai adînc, pare cam neaoș, tradițional, ca să aibă o perenitate netulburată...în sfîrșit, sper să dau și peste cîteva cozi blănoase tămăduitoare în care să-i prind, timpul potrivit pentru așa ceva tocmai a sosit! Chiar, cum ar fi să mai însuflețim puțin covrigii, să le adăugăm puțin glamour, tăvălindu-i prin cromatica politică? Pentru cei cu mac, preferații mei in perpetuum, cred că s-ar califica fest USSR PLUS! Însă, cine le-ar garanta victoria în disputa cu PSD? PNL, nu mai trage cu ochiul, că te exmatriculez! P.S. Adevăr grăiesc vouă, vremuri elegiace pentru om, dar elogioase pentru covrig, stau la pîndă...

* Nu-i caz de mobilizare a vreunui algoritm firosos, e suficientă linia trasă sub tot ce-i lăsat în urmă, ca să recunosc dintr-o suflare, cît o actualizare de stare: înaintarea în vîrstă (a.k.a. scăderea participării la alegeri), deși, mai în acord cu „scările” cronologice, ar fi...înaintarea prin vîrste (pe care mi le pot reprezenta asemenea unor hublouri sparte, care depresurizează treptat fuselajul), a fost un soi de deflagrație filmată cu încetinitorul, iar suflul ei m-a azvîrlit la mare distanță de colegii de seminție. O distanță pe care viteza (bătăilor) inimii n-o mai poate recupera.

* Proiectul de țară (ca afară?). Mod de lucru: Trees first! (traducere aproximativă; copacii sînt primii, cei dintîi...care pleacă). Copyright Primăria Bacău. Aș fi încîntat să cunosc coordonatorul proiectului. (Detaliu ambiental: și cercul se închide, cu pocnet sec, de cătușă. Cîntec de drujbă se-nfiripă-n fundal, întretîindu-l diametral = de două ori raza, parcursă doar dus, nu dus-întors! Și ecoul...fără număr, fără număr...). Melosul drujbei, cu arpegiile sale suave, este cel mai potrivit soundtrack pentru sfînta sărbătoare a Marelui Mucenic Andrei. Înțeleg că românul se simte protejat, orice ar face sau orice i s-ar întîmpla. O fi la mijloc vreo îndreptățire congenitală, care mie îmi scapă, deși sînt din cale afară de român.

Dumitru BRĂNEANU

Eu vin ca o ninsoare

Unde ești fiu al ultimei ninsori,
Unde ești mamă a cerului Marie,
Te văd trecând prin ceruri deseori
Lumină rugătoare către Fiul Tău
Când eu vin și vin ca o ninsoare
Dintr-un alt ev uscat de omenie
Disperare de îngeri că veșnic ninge
Peste o mare de gheață tot mai tristă
Peste o mare a bucuriei ce nu există
Rugă de pasăre, credulă, nebună
Ce crede că poate face lumea mai bună
Din coasta gândului sângărând creștin
Ridicăm palate și turnuri de venin
Că nu mai sunt multe fiare în pădure
Necredincioșii nu vor să creadă
Că toate s-au mutat în stradă
În orașele planetei imature
Stă-n slăvi rugina lumii ca-ntr-un stup
Obârșiile tainei s-au istovit în trup
S-abate lumea din calea ei cea dreaptă
Sub foșnetul vremii se destramă-n faptă
Bucăți se face de-atâtea frunți bătută
Și peste toate la pândă neagra doamnă mută.
Unde ești Fiu al ultimei ninsori
Neputincioși pornim spre Tine Tată
Din lumea aceasta crucificată
Să nu murim în ea de două ori.

Mă iartă

Mă iartă Doamne că la Tine
am ajuns târziu
neliniște de seară
inimă însângerată
de strigătul tăcerii,
mă simt trist de așteptări eterne,
tot mai mult înmuguresc rugină
în pragul neputinței înșelătoare
pierdut într-o ninsoare de zodii
rană a iluziei veșnice
sunt trist ca un poem nescris
umbră a luminii
sfeșnic clipei care trece,
sunt rana acestei vieți
și măsur cu neodihna gândului

moștile pe care le-am trăit
la geamurile veșniciei
într-un cimitir de așteptări
cu lutul răzvrătit în ele
timpul se scurge prin mine
ca un venin de viperă
și cuvintele sângerează neuitare
pe scuarul din fața tinereții.
Da, Doamne al durerilor
la ceasul acela pustiu
când tăcerea mă va plânge
nu mi-i teamă de judecată
nici de al lui Hefaistos ochi
ci de al unghiului veșniciei
pe care va fi să zidesc
capela sixtină a sufletului meu.

Între două lumi

sunt un cuvânt pierdut
în labirintul de ne-nțelesuri
sunt o picătură de sânge
cățărât pe ziduri invizibile
între două lumi antagonice
ard fără să mă sting
pe rugul gândurilor
ca o curățire de primăvară
și-mi îngrop iluziile
în grădina Ta Doamne.

Zidire

te-am zidit Ană
în biserica așteptării
dar tu te-ai prelins
printre degetele inimii
ca o tăcere furișată
printre gânduri
se lumina prin cerurile existenței
și tu erai
începutul meu de lume
de atunci încerc să te știu
sub pleoapele luminii
rugă a inimii pentru mai târziu

Anotimp fără nume

Te-am descoperit
în arhitectura frazelor
verb iubirii
să nu mai rămâi singură
între două substantive
într-un anotimp fără nume
trup în rugăciune istovit
printre mușcătura cuvintelor.

Marcel MIRON

Nașterea

Am stat în burta ei suplă
apoi rotunjoară
o iarnă geroasă
aspră
și o primăvară ploioasă
cu soare puțin
urmată de o vară toridă.

Iar când bruma căzu
omorând florile din grădină
am ieșit eu
trandafiriu
sângărând a plânset și lumină
și speriat de prea multul pustiu.

Ca un pește flămând.

Când aerul
mi-a violat ființa amniotică
am strigat
un țipăt mare
notat de moașa Paraschiva
cu: bravo!
zece.

Această figură de stil
născută din mintea lui Zeus
când ploua peste Danae
a însemnat urma vieții mele
ca un destin
în prezent
și în viitor
cureaua de salivă a melcului
aplecăt asupra mea
cu cele două mameloane ale
laptelui.

Acum mă apropii
de orizontul sângeri
un laborator ciudat
improvizat la marginea invizibilă
a eternității.

Acolo se va consemna
ultima analiză terestră
a propriului a.d.n.

Corabia cu visători

Am urcat pe vaporul
cu pelerini
pentru porturile Athosului.

Corabia vie de visători
tineri
bătrâni

bărbați în toată firea
privesc țărnișurile pustii
ca în vremurile odiseice
când Ulise rătăcea
în drumul către casă.

O taină ne cheamă către Athos
pe noi
bărbați
să reținem
liniștea de dinaintea creației Evei.

Pieptănăm cu privirea
țărnișurile pustii
plajele virgine
grotele tainice
cascadele înspumate.

Singurul loc de pe pământ
unde îl poți vedea pe Dumnezeu
frământând lut
pentru a închide rana sângărândă
din coasta mea.

Cedrul din inimă

Am venit la tine în grădină
printre copaci să caut
cedrul crescut din inima lui Set.

În genunchi
la rădăcina fiecărui pom
cu degetele sap
gropițe
pe fața ta
și sărut întunericul pământului
mirosind a frunze putrede.

În obrazul tău
pecețile zâmbetului
ascund semnele tainice ale
germinării.

Te-am văzut plângând!

În lumina asfințitului
vărsai apă din ochii albastrii
peste pământul de la rădăcina
copacului
unde eu
mă acopeream cu țărână.

Am ascuns cele două semințe
în inima mea
în care iubirea
s-a înțelenit
ca și crucea
din cedrul milenar al lui Set.

Adrian ALUI GHEORGHE

Breviar editorial

Meșterul Ceac, drobul de sare și prostia românească

(Traian Ștef - "Omeneasca și ticăloasa prostie", Editura "Junimea", 2019)

Sunt subiecte care au o greutate prestabilită, încît dacă le regăsești într-un titlu ciulești, imediat, urechile. Între aceste subiecte, cu siguranță, se află prostia. De la Erasmus din Rotterdam încoace, de la celebra "Elogiul nebuniei sau discurs spre lauda prostiei" (Laus Stultitiae), prostia a căpătat înfățișări dintre cele mai diverse, năstrușnice, s-a instituționalizat, s-a făcut politică, istorie etc. Căci zice *Prostia*, pe limba lui Erasmus din Rotterdam, lucru neîndoelnic adevărat, verificat de orice muritor: "Dar este neîndoios că petrecerile ar fi triste și lipsite de farmec de nu le-ar înveseli prostia. De aceea, la ospete, când nu se găsește niciun comesean neghiob ori care măcar să vrea să se prostescă, este chemat un măscărici plătit ori un târaie-brâu hazliu care, prin ghidușile și glumele sale, adică prin prostii, să alunge tăcerea și aleanul, stărnind râsetele petrecăreților". Celebrul sociolog și filosof român, afirmat în Franța, Constantin Amărieu, spune că "*Prostia este un mod de-a cunoaște lumea fără a putea găsi sensul și folosința ei. Omul nu știe cum e lumea, n-o înțelege și deci nu i se poate integra, neînșușindu-și esența firească de gospodărire omenească.*" În lumea satului românesc, prostul este tot una cu nerodul: *adică un ins ce nu creează "o folosință". Singularitatea prostului în lume n-are funcție biologică („prost din naștere,") și nici socială („prost de dă în gropi,"); ci una de epistemologie: prostul este în eroare – fiind în neștiință față de darul firesc al unei lumi sătești constituite de tradiție. Dar satul tradițional a devenit azi un sat global, mare cît lumea, rețelele de socializare au redus distanțele dintre continente. De asta spune și Umberto Eco: "Rețelele de socializare dau drept de cuvânt unor legiuni de imbecili care înainte vorbeau numai la bar după un pahar de vin, fără a dauna colectivității. Erau imediat puși sub tăcere, în timp ce acum au același drept la cuvânt ca și un premiat cu Nobel. Este invazia imbecililor. Televiziunea a promovat idiotul satului față de care spectatorul se simțea superior. Drama internetului este că l-a promovat pe prostul satului ca purtător de adevăr".*

Vedeți, nici eu nu mă pot abține s-o fac "pe-a deșteptul" cînd e vorba de prostie. Dar oricum, subiectul mi-a răscolit mintea după ce am citit o carte admirabilă care abordează tema: "Omeneasca și ticăloasa prostie" (Editura Junimea, 2019) semnată de Traian Ștef. Cartea adună mai multe texte, scrise de-a lungul timpului, dar care au tangență cu prostia din cărți, din folclor, din viața cotidiană, din politică, de la noi și de aiurea.

Primul text, "Pendula", are toate caracteristicile unei proze auto-referențiale, ceea ce în noul limbaj critic s-ar numi *autoficțională*. Autorul-narator are o obsesie, să aibă în intimitatea casei sale o pendulă. Găsește, în sfîrșit, una, la tîrgul cu vechituri, care nu funcționa, firește și pe care o duce unui mare specialist în pendule, domnul Ceac, să i-o facă să funcționeze. Meșterul Ceac nu este un meșter ca oricare altul, el are principii, are reguli, numai că nu se prea ține de treabă și de cuvînt. Trec lunile în zbor, trec anii chiar și meșterul Ceac găsește motive, unul mai convingător decît altul, să amîne repararea pendulei. Între timp, autorul-narator, care era director de bibliotecă, reușește să ridice de la zero o

bibliotecă nouă în orașul său, una multifuncțională, o inaugurează, lucru pentru care este foarte mîndru. Dar mîndria nu ține mult, fiindcă intră în scenă prostia instituțională care ia chipul unui președinte de consiliu județean. Acesta îl dă afară pe directorul constructor de bibliotecă, punîndu-i în cîrcă, ca să își justifice ticăloșia, "un furt" de cîteva mii de euro și dispariția unor cărți rare, care erau de fapt într-un depozit, la păstrare. Cozile de topor din

bibliotecă s-au pus și ele în mișcare, prostia fără ticăloșie e ca nunta fără lăutari, e ca biela fără manivelă. Urmează drumul justiției, procese anevoioase, bani, nervi, speranță și disperare. Drumul spre și de la tribunal îl face pe autorul-narator să treacă pe la meșterul Ceac, care locuia în preajma, să îi asculte acestuia poveștile despre viață, despre politică, despre femei. Așa cum i se macină viața autorului-narator în procese greoaie și inutile, ca să își demonstreze nevinovăția, așa se macină și timpul în pendulele lui Ceac, același aer de inutilitate care apăsa și viața din societatea noastră prost așezată. În final, autorul-narator cîștigă procesul, își recuperează banii și onoarea pierdută, se constată că banii bibliotecii nu au fost furati, cărțile pierdute au fost găsite,

amicii ticăloși au rămas la fel. Numai că meșterul Ceac tot nu i-a mai reparat și nici nu i-a returnat pendula. Pe amîndoi, meșter și pendulă, i-a înghițit timpul.

"Povestea prostiei omenești" este o interpretare a poveștii cu drobul de sare a lui Ion Creangă, o incursiune în "idealitatea prostiei" văzută ca o fațetă indispensabilă a societății omenești. Întrebarea fundamentală, la care încearcă să răspundă autorul, este una în cascadă: "Suntem proști? Dacă da, cît de proști și de ce?" Răspunsul este și el multiplu, asumat, cu umorul de rigoare, în spiritul aceluiaș Creangă: "Mă întreb, totuși, dacă nu cumva eu însumi nu am făcut altceva pînă la 60 de ani decît să duc apa cu ciurul, soarele cu oborocul, să arunc nucile cu țăpoiul, să urc vaca pe acoperiș, iar uneori, mai rar, în momente de exaltare, să trag de carul întreg să-l scot pe ușa prea îngustă. Aicea nu vorbesc despre viața mea în singurătate, ci despre viața mea și comportamentul meu între ceilalți, despre *persona*, nu despre *persoana*". Are dreptate Traian Ștef, atîta vreme cît *persona* mediază între lumea interioară și lumea exterioară, între impresiile provenite din inconștient și stimulii lumii externe, ea nu face "decît să ascundă natura adevărată a individului" (cf. Jung). Ar fi ca o mască, chiar una purtată în pandemie, nu e așa?

O interpretare a subiectului, adică a prostiei, trece prin viziunea lui Luca Pițu, cel care a măsurat scrierile lui Ion Creangă cu măsura patafizicii, acea (pseudo?) știință care conferă soluții imaginare la demersuri practice. Teoria a fost practică și de Vasile Lovinescu, care judecă "Prostia omenească" a lui Ion Creangă prin prisma științelor oculte, astfel prostovanul care vrea să vîre soarele sine qua non a lui Magnus Opus". Dacă mai aveam îndoieli, acum ele s-au risipit, se înțelege, iar în privința prostului cu oborocul putem să tragem concluzia că are minte destulă, dar nu toată e bună. Aici e dilema, că nici el nu știe care parte îl avantajează.

Sunt aduși în discuție Gabriel Liiceanu și Andrei Pleșu, care s-au luat la trîntă și ei cu prostia, în teorie, de reținut portetul prostului făcut de ultimul: "Prostul e serios. E solemn. Nu se joacă. E demn, inflexibil, pietrificat. La toate lucrurile în serios, dar mai ales pe sine însuși. Pentru că e serios, prostul e și sfătos. Are soluții pentru orice problemă. Are idei fixe. Nu se îndoiește de el însuși și îi place de el". Dar prost nu-i prostul, prost este cel care îl creditează pe prost. Așa ajungem la politica noastră cea de toate zilele, unde "prostia omenească" are conotații pur românești. Nu le mai aducem în discuție, românul s-a obișnuit, în viața de zi cu zi, cu drobul de sare care stă să îi cadă în cap, pe care îl confundă mioritic cu norocul care este chior, chiar dacă, drept bonus, este și surd.

Talentul de "poveștaș al ideilor" al lui Traian Ștef, care conduce textul/ textele cu umor și inteligență printre limitele biografismului dar și ale istoriei recente, face din "Omeneasca și ticăloasa prostie" o lectură cuceritoare. Fiindcă, vorba concluzivă (tot) a lui Traian Ștef: "Prostul umblă după potcoave de cai morți; de multe ori le găsește și le vinde înțelepților." Iar piața e generoasă și de o parte a tarabei și de cealaltă.

Piatra Neamț, 28 septembrie, 2020

De la "fuga de sine", la "fuga spre sine"

(Adrian G. Romila – "Efectul îndelungat al pasiunilor de tinerețe", Editura "Junimea", 2019)

E greu de încadrat volumul "Efectul îndelungat al pasiunilor de tinerețe" (Editura "Junimea", 2019) semnat de Adrian G. Romila, pentru că este deopotrivă memorialistic, reflexiv, jurnal de lectură și jurnal de idei. Cartea se citește pe nerăsuflă deoarece experiența intelectualului se întîlnește cu observarea realității imediate, amănuntele semnificative se transformă în mărturisiri credibile, provocatoare adesea. Referințele culturale sunt de "înaltă frecvență", te informează, te incită, te pun pe gînduri. Primul eseu, "Iisus a venit & scris pe pămînt", de exemplu, este o meditație, plină de date patristice, despre faptul că, deși creștinismul este "o religie a cărții", Iisus nu a scris niciodată nimic. Singura excepție fiind într-o mărturie a Evanghelistului Ioan care l-a văzut pe Iisus scriind cu degetul pe pămînt, fără să ne spună ce a scris, dacă acesta a descifrat semnele. De ce nu a scris Iisus? Concluzia este firească, fiindcă Iisus este "Cuvîntul făcut trup". Tot despre cuvînt este vorba și în eseu "O întâmplare din Betania", care relatează despre învierea lui Lazăr, la care nici unul dintre noi nu a fost martor, evident, dar credem fiindcă "am avut în față un text". Puterea de iradiere a textului vechi este colosală, adevărul său este

necon condiționat. Tot din aceeași categorie, a semnificației simbolurilor creștine, reținem "semnul icoanei" care nu se confundă cu un obiect, eventual de artă, fiindcă are în conținut o "atemporalitate", o transfigurare a tuturor afectelor umane, o transcendere a omului spre Dumnezeu și o coborîre a lui Dumnezeu în materie. În eseu "Îndoială și înviere" avem o provocare majoră: "M-am gîndit, adesea, ce-aș fi făcut în locul contemporanilor lui Iisus". Răspunsul, după o amplă trecere în revistă a contextelor, este unul omenesc, prea omenesc: "M-aș fi ascuns și, de-aș fi fost găsit, m-aș fi lepădat ca Petru. Și El, întîlnindu-mă, după înviere, m-ar fi iertat, ca un Dumnezeu al oamenilor plini de păcate, de îndoieli, de speranțe".

Tema Raiului, care i-a fost "pretext" de doctorat lui Adrian G. Romila, o regăsim și aici: "Oricât ar părea de paradoxal, în Rai se mănîncă. Cel puțin așa spun textele religioase creștine și cele populare." Ce se mănîncă, cum se mănîncă în Rai, răspunsurile se regăsesc în multitudinea de amănunte din folclorul românesc și universal ("Raiul ca ospăț"). În altă parte, raiul este "la 25 de kilometri de comunism", adică de oraș și este configurat de "curtea bunicilor". Acesta e un rai extrem de personal, izolat în memoria afectivă.

O altă temă a cărții, surprinsă în mai multe eseuri, este "întîlnirea cu sine", căutarea de sine și, mai ales, relevarea sinelui. Acestea se petrec pe terenul imprevizibilității, al tainei care însoțește orice existență, al culturii care este mai mult "ascundere" decît deschidere: "Întotdeauna mi-a fost frică de marea întîlnire, de confruntarea întâmplătoare și vie cu cineva, duhovnic, clarvăzător, bătrîn înțelept sau magistrul intelectual, care s-mi releveze, dintr-o dată, fără medierea culturală a scrisului, un alt eu însumi, aproape necunoscut". În același timp, "marea întîlnire" trebuie să te ia pe nepregătite, "trebuie să survină apocaliptic, devastator, pentru ca sinele să nu aibă răgazul pregătirii defensive". Povestea de la Mănăstirea Hadâmbu, care este miezul eseului memorialistic "Cum am ratat o întîlnire cu sine", este revelatoare. Ajuns, în studenție, la Mănăstirea Hadâmbu, din apropierea Iașului, autorul primește găzduire într-o chilie. Peste noapte o voce îl strigă, pe holul cu chilii, chemîndu-l să meargă la spovedit, la stareț. Și în timp ce se pregătea să se întîlnească cu sine, în "exercițiul spovedaniei", călugărul care îl strigase pe hol îl privește în ochi și îi spune că e vorba "de un alt Adrian". Astfel, întîlnirea cu sine s-a aminat. În alt eseu, "Despre fuga de sine", este analizată capacitatea persoanei de a deveni "persona", de a se suporta pe parcursul unei zile: "Azi vedem că nu mai avem timp de sine, că nu mai suportăm să stăm singuri cu noi înșine sau măcar să ne înșingurăm folositor" și asta fiindcă veacul nostru este unal "al fugii de sine și al lipsei de răgaz".

Partea memorialistică a cărții ne relevă un poveștaș de mare calibru, care te implică emoțional în orice text. "De ce scriu jurnal" este o sumă de explicații care îndeamnă pe orice cititor la exercițiul introspecției, "dă dependență" scrierea acestuia, iar textul jurnalului "te introduce în istorie". Există și "un mic exercițiu antilivresc", cu o concluzie întrebătoare: "Nu cumva viața e într-un anume fel doar fiindcă au vorbit cărțile despre ea? Nu cumva știm ceea ce știm despre viață numai fiindcă am citit-o?" ("A scrie, a trăi, a muri").

Viață și cărți, aventura imaginarului și responsabilitatea în fața sensului culturii, marea ca arhetip sau literatura ca destin sunt tot atâtea teme provocatoare din această carte scrisă cu rafinament și cu o bogată experiență culturală și de creație. Reținem, la final, un "Decalog valabil numai pe pămînt, cît timp literatura va fi", în viziunea lui Adrian G. Romila: "1. Orice dumnezeu străin are o poveste. 2. Citește-l pe aproapele tău! 3. Ficțiunea și realitatea sunt o problemă de limbaj. 4. Textul literar propune ceva adevărat. 5. Un text publicat e un text postum. 6. După cărți, viața nu mai e aceeași. 7. Nu se știe ce au vrut să spună autorii. 8. Numai poveștile dau măsura istoriei. 9. Sigur e doar ceea ce n-a fost mediat de un text. 10. Literatura vorbește despre lucruri recunoscute".

Carte a unor experiențe inițiatice în fond, "Efectul îndelungat al pasiunilor de tinerețe", de Adrian G. Romila, stă fără nicio îndoială alături de "Zbor în bătaia săgeții" a lui H. R. Patapievici, de alte cărți care vorbesc despre aventura "autoformatoare" a intelectualului român de azi și dintodeauna.

Piatra Neamț, 29 septembrie, 2020

Isus al meu, o privire critică asupra creștinismului

Gabriel Liiceanu a publicat în vara acestui an volumul *Isus al meu*, la propria editură, Humanitas, pe care și l-a prezentat deja într-un dialog cu Cătălin Ștefănescu, în cadrul emisiunii de cultură *Garantat 100%*, la TVR 1, emisiune reluată de câteva ori, pentru ca noi, cititorii, să aflăm și pe această cale de noua sa carte. Prin acest volum, Gabriel Liiceanu debutează ca biblist, așadar ca un cercetător și interpret al cărților biblice...

Biblia a pus întotdeauna probleme de interpretare, pentru că atât deservenții cultului mozaic, cât și teologii și ierarhii Bisericii creștine au apărât, secole de-a rândul, dogmele oficiale (mozaice și respectiv creștine), lăsând impresia că interpretarea Bibliei le aparține în exclusivitate și, ca atare, că doar ei sunt cei îndreptățiți s-o abordeze și comenteze. Oricum, de-a lungul timpului, Biserica ne-a sugerat că doar ea deține cheile interpretării Bibliei, cele mai potrivite chei, adevăratele chei, fapt pentru care și-a construit o autoritate care, cu cât înainta în timp, devenea tot mai exigentă dogmatic, nepermițând nicio abatere de la „adevărurile” stabilite de ea și chiar sancționând orice gând sau manifestare pe care ea o declara „eretică”, tocmai pentru a-și legitima pedepsele.

În acest climat secular general, astăzi mult mai relaxat totuși, Gabriel Liiceanu scrie o carte despre Isus (Yeșua, în ebraică, Iesous, în greacă) și creștinism, pe care o intitulează *Isus al meu*, ca și cum ar vrea să îl smulgă pe Isus Bisericii, adică interpretărilor ei dogmatice, și să îi contureze predicatorului (profetului) din Nazaret (4 î.e.n. - 30 e.n.) un profil propriu, așa cum îl simte și gândește doar el – „Isus al meu”, s.m.

Deși recunoaște că Dumnezeu nu i-a dat „un semn cât de mic că este” și că pentru ideile sale iscoditoare și răzvrătite dogmatic riscă să fie socotit un „infirm” sau să fie ars de alții „pe rugul credinței lor”, Gabriel Liiceanu reușește ca în două luni de liniște și concentrare să își conceapă și redacteze cartea, după cum ne informează în *Cuvânt înainte*.

Disocierea învățăturii autentice a lui Isus de dogma creștină oficială și aspectele ei mitologice

Cum înțelege un exeget Biblia? O poate înțelege oficial, deci în sensul strict al confesiunii din care face parte, și, ca atare, o poate prezenta într-un discurs care urmărește să câștige adepți, deci să facă prozeliti pentru propria confesiune... Poate comenta Biblia obiectiv și detașat afectiv, așa cum procedează, de exemplu, Reza Aslan,

în excelentul volum *Dumnezeu. O istorie umană* (Humanitas, 2020), care urmărește o singură mare idee – devenirea noțiunii de Dumnezeu. Și, în fine, un exeget poate analiza și comenta coerența și valoarea de adevăr a Bibliei, a cărților ei sau numai a teologiei și mitologiei sacre.

În ceea ce îl privește pe Gabriel Liiceanu, aceasta nu pare să aibă nici obiective confesionale (ortodoxe, catolice, greco-catolice, protestante etc.), care să îi subordoneze discursul, nici nu își propune să elaboreze un discurs „științific”, strict dogmatic și detașat asupra problematicei creștine de care se preocupă.

Exegetul G. Liiceanu riscă să își pună întrebări „impertinente”, nepermise de către autoritatea bisericească, fie despre posibilitatea ca Maria, mama lui Isus, să rămână fecioară și după nașterea pruncului conceput chiar cu Dumnezeu, fie despre posibilitatea reală a facerii lumii și a omului de către Domnul, fie despre posibilitatea existenței lui Dumnezeu ca persoană unică și, în același timp, existentă sub forma a trei persoane distincte (Sfânta Treime); el se întreabă dacă miracolele făptuite de către Isus, între care se numără „exorcizări, tămăduiri, învierea morților, controlul fenomenelor naturale” (p. 23), pot fi adevărate. Gabriel Liiceanu se mai întreabă dacă Învierea și pogorârea Duhului Sfânt sunt cu adevărat posibile...

De fapt, prin toate aceste întrebări și comentariile făcute, Gabriel Liiceanu contestă ceea ce el numește *mitologia* creștinismului: poveștile creștine greu de crezut și acele dogme oficiale care i se par lipsite de orice temei. În mare vorbind, demersul lui Gabriel Liiceanu constă în *despărțirea* elementelor de mitologie creștină de ceea ce se constituie ca învățătură autentică a lui Isus, deci ca „tablă a *valorilor* creștine” (s.m.), ilustrată „de bunătate, de milă sau de iubire”. Și înțelegem că tocmai acestea din urmă sunt valorile în care exegetul crede și pe care le apără.

Cu această despărțire a apelor de uscat începe, de fapt, *critica* lui Gabriel Liiceanu. „Important, ca să poți face cu adevărat hermeneutica Bibliei, e să nu crezi, ca un copil mare, în *mitul* ei” (p. 240), în poveștile ei miraculoase, în „adevărurile” ei nedemonstrabile, afirmă exegetul.

Pentru Gabriel Liiceanu, scenariul mitologic neverosimil, mitul, povestirea miraculoasă, dogma oficială, creștinismul sinodal se află într-o parte, iar învățătura morală a lui Isus, deci *mesajul* creștin (moral) autentic, este în cealaltă parte.

Gabriel Liiceanu observă că ideologia creștină oficială, în loc să apere și cultive *mesajul* creștin autentic, adică „faptul că trebuie să-ți respecti și

să-ți iubești aproapele”, promovează și apără mai mult detaliul mitologic, „precum cel referitor la relațiile existente între cele trei persoane ale Treimii”, care nu pot fi, de fapt, înțelese și acceptate – „purcede Duhul Sfânt numai de la Tatăl, sau de la Tatăl și de la Fiul?” (p. 33). În aceste condiții, nu este de mirare că nu puțini dintre noi „par să se solidarizeze în *mai mare măsură* cu scenariul și cu caracterul său fabulos (cu detaliile mitologice), decât cu valorile etic civilizatorii ale mesajului divin” (p. 32), deci cu bunătatea, respectul și iubirea celui alt, sau cu iertarea.

Ruptura dintre ortodoxie și catolicism a fost produsă de modul diferit în care au fost înțelese relațiile dintre persoanele Sfintei Treimi, când de fapt nici „nu există vreo dogmă autentică asupra relației dintre Duhul Sfânt și Fiul”, observă N. Steinhardt, în *Jurnalul fericirii* (p. 332), pe urmele teologului ortodox Serghei Bulgakov, dogma Treimii fiind stabilită și impusă în mod artificial de către oameni, mai precis de către ierarhii diferitelor biserici, în primul Conciliu de la Niceea (325 d. Hr.). Isus nu și-a bătut capul cu speculații teologice. Grijă pentru aproapele său era pentru el mai importantă decât subtilitățile dogmatice.

Gabriel Liiceanu înregistrează câteva dintre fluctuațiile dogmei creștine oficiale și, totodată, consecințele nenorocite pe care aceste fluctuații le au asupra credincioșilor care nu admit schimbările dogmatice în cauză. De pildă, atât în vremea lui Heraclius I (610-641), cât și a urmașului Constans II (641-668), „«dreapta credință» devine monoteismul” (credința într-un singur Dumnezeu și excluderea tuturor celorlalți Dumnezei, p.m.), iar asta face ca oficialitatea religioasă creștină să îi taie limba și brațul drept lui Maxim Mărturisitorul, pentru că acesta nu crede în monoteism și îl neagă... „După moartea sa, când monoteismul este declarat erezie, el devine drept-credincios” (p. 39), mai precis este reabilitat... Înțelegem astfel că atât „dreapta credință”, cât și pedepsele și iertările Bisericii se schimbă după decretele și voia autorității bisericești sau a celei politice. De aici pornește și revolta lui G. Liiceanu, care constată că „Ceea ce astăzi e «ortodox» poate deveni mâine «eretic» și invers”. Biserica jonglează cu adevărurile și dogmele elaborate de ea după bunul ei plac.

Cum e posibil ca o religie iubitoare de oameni, creștinismul, să-i schilodească pe oameni, pe credincioșii care nu cred în schimbările dogmatice dictate periodic fie de către ierarhia bisericească, după voia ei, fie de către împărat, după voia lui? Unde a dispărut iubirea de aproapele, cerută de către Isus? Unde sunt respectul pentru celălalt și iertarea? Din punct de vedere spiritual, învățătura (dogma) lui Isus este într-o parte, iar pedepsele iraționale ale Bisericii, dimpreună cu cercul teologic dogmatic al distinselor sale sinoade ecumenice, sunt de cealaltă parte, ne lămurește G. Liiceanu.

Dacă pentru un credincios este oarecum firesc să nu își pună problema *înțelegerii* tainelor, miturilor, misterelor religiei sale, a aspectelor mitologico-religioase și a conceptelor dogmatice obscure sau paradoxale, de vreme ce el le acceptă necondiționat și *crede în ele*, un necredincios autodeclarat, precum Gabriel Liiceanu, are o cu totul altă atitudine față de religie, pentru că

» el filtrează rațional toată informația religioasă și mitologico-religioasă, relevându-le acestora precaritățile, obscuritățile, falsurile, nonsensurile sau paradoxurile. Exegețul are curajul să gândească dogma cu mintea sa, iar nu cu mintea Bisericii care a elaborat-o.

Lucrarea lui Gabriel Liiceanu este o încercare de a gândi și totodată de a *evalua critic creștinismul și acțiunile lui în lume*, iar nu de a susține orbește dogmele și canoanele stabilite post-Isus, care se pot abate de la învățătura lui Isus... Cartea lui G. Liiceanu este un *discurs critic* ce încearcă să „înlăture” poveștile obscure și miraculoase ale vieții lui Isus și complicațiile teologico-dogmatice, cu scopul de a pune în lumină partea umană viabilă a creștinismului, sensul său: *morală creștină autentică*. Critica și revolta lui Liiceanu au așadar un sens pozitiv, pentru că ele edifică valori incontestabile, valori morale ale ființei umane de pretutindeni. El vede în Isus „modelul de auto-depășire al speciei” (p. 90) și atrage atenția asupra lui.

În acest sens, Isusul despre care vorbește G. Liiceanu nu mai este în mod exclusiv al său („Isus al meu”), ci al tuturor acelor care cred în valorile vehiculate de către Isus, în morală lui exemplară. Aceasta este, de fapt, izbânda cărții: faptul că ea nu optează pentru configurarea unui înțeles strict individual al lui Isus, al personalității sale, ci pentru înțelesul moral universal al învățăturii sau „doctrinei” profetului din Nazaret. O morală individuală, valabilă doar pentru un individ și nefuncțională pentru toți ceilalți, este o insulă de fericire cu un singur locuitor, deci care nu mai primește pe nimeni în brațele ei.

De fapt, o morală insulară nici nu poate să existe în calitatea ei de morală, pentru că morală se naște la intersecția vieții mele cu viața celorlalți. Morală este un context sau un raport de bună pace cu ceilalți. Morală vehiculată de G. Liiceanu este deschisă tuturor celor care se pot ridica la exigențele ei. Ea este libertatea pe care trebuie să o avem toți: aceea de a acționa fără a ne limita unul altuia posibilitatea de a edifica binele. Oricum, cred că volumul lui G. Liiceanu ar trebui citit atât de slujitorii cu program fix ai Bisericii cu program fix, cât și de necredincioșii eliberați de canoanele Bisericii. Spre a vedea, cel puțin, ce au de pierdut atunci când ignoră valorile morale.

A prins modelul lui Isus în lume?

Isus este fondatorul mișcării de restaurație din cadrul iudaismului, este cel a cărui învățătură („doctrină”) a condus la configurarea *creștinismului* și a Bisericii creștine. Dar Isus nu a putut să „controleze” prefacerile oficiale ale învățăturii (doctrinei) sale, care s-au petrecut *după* el, așadar după dispariția sa din lume. Doctrina lui Isus a devenit o instituție independentă de Isus, care, în dorința ei de putere și control, s-a abătut parțial de la spiritul și principiile morale ale profetului din Nazaret, ne face G. Liiceanu să înțelegem.

A prins modelul lui Isus în lume? Creștinismul a ratat aplicarea modelului creștin la nivel macro, tot așa cum Dumnezeu ratase, mai înainte, îndreptarea morală a evreilor, deși toate cele 613 legi moral-juridice și de credință date de Domnul Iahve, prin Moise, în *Deuteronomul*, ar fi fost să îl conducă pe om tocmă la condiția desăvârșirii morale.

Cred totuși că pilda lui Isus a produs, ici și colo, oameni exemplari și comportamente virtuozitate. Nu cred, așadar, asemenea lui Gabriel Liiceanu, că Isus „este *singurul om curat* din istoria speciei umane” (p. 121). Oameni curați și exemplari au existat și înainte de Isus, și după Isus, iar exemplaritatea acestora nu este obligatoriu să fie numită creștină... Este greu să demonstrezi că exemplaritatea morală are în mod strict culoarea unei religii sau a alteia, a unei națiuni sau a alteia etc. Morală este un bun al întregii omeniri și nicio credință sau doctrină

moral-filozofică nu poate face din ea tărâmul ei propriu și exclusiv, de vreme ce principiile ei sunt universale.

xxx

Din cartea lui Gabriel Liiceanu înțelegem că cea mai vizibilă rată a modelului exemplar de umanitate propus de către Isus o reprezintă autoritatea religioasă și politică – vezi în acest sens schismele religioase, șirul de crime și nedreptăți ale istoriei, unde cel care este puternic are drept de viață și moarte asupra celui slab; vezi hăcuirea de către Biserică a celor pe care ea îi declară „eretici”, fie pentru că aceștia nu au crezut în prefacerile oficiale ale dogmei creștine parafate de sinoadele ecumenice, fie pentru că au interpretat altfel o chichiță a dogmei creștine; vezi războaiele religioase și toate celelalte războaie ale „creștinilor”. Unde este, aici, pilda sau dogma morală a creștinului Isus? Crimele, pedepsele și nedreptățile Bisericii transformate în ghilotină teologică au fost consemnate în nu mai puțin de 20 de volume, ne anunță G. Liiceanu în interviul televizat, despre care vorbeam la începutul acestei cronici...

Isus a schimbat caractere și destine fără să folosească arme, ci numai prin cuvântul, harul și pilda ființei sale. Însă *după* Isus, Biserica a creștinat de atâtea ori cu sabie, uneori chiar și populații întregi; și tot Biserica i-a pedepsit pe „eretici” care i-au contrazis sau refuzat deciziile și canoanele sinodale, ca și cum toată umanitatea ar fi trebuit să se alinieze și să stea dreptă dinaintea deciziilor Bisericii. Deși Biserica l-a solidarizat național pe om în anumite situații ale istoriei, tot ea l-a făcut prizonierul dogmelor și obiectul sancțiunilor sale. Atunci când credința nu mai poate fi o alegere, impunerea ei din afară ne umple de răni și creează inevitabile reacții de respingere.

xxx

În general, volumul lui G. Liiceanu este unul înalt problematic, provocator, inteligent și revoltat atât față de limitările dogmatice oficiale, cât și față de instituțiile creștine corupte, lacome, intransigente dogmatic, răzbnătoare, violente! Însă trebuie să reținem că, pe acest fundal al respingerii unor proaste practici oficiale „creștine”, G. Liiceanu apără dogma morală exemplară, autentic creștină, aceea a lui Isus, ale cărei consecințe nu pot fi decât benefice și meritorii atât pentru noi, cât și pentru autor:

„Dacă aș fi fost din vremea lui Isus, m-aș fi dus după el. Dar nu pentru a-l descoperi pe Dumnezeu, ci *omenia* către care Isus făcea semn, aceea pe care el o îndumnezeise propunându-se ca model.” (p. 91-92).

Visul cu îngerul păzitor sau O învățătură îngerească

În finalul cărții *Isus al meu*, Gabriel Liiceanu ne povestește un vis pe care l-a avut când era copil, cu privire la bunicul dinspre tată, la scurtă vreme după moartea acestuia.

„Eram în tramvai, așezat pe scaunul de lângă fereastră. Scaunul de lângă mine era gol. La un moment dat, cineva s-a așezat alături. Citeam și nu eram atent la ce se petrecea în jur. Deodată am simțit cum cotul vecinului de scaun îmi apăsă încet

cotul. Am ridicat intrigat ochii și l-am văzut pe bunicu-meu, îmbrăcat într-o redingotă neagră, cu pălărie de fetru, cu mâinile sprijinite de măciulia argintie a unui baston. Cu fața toată un zâmbet, mi-a spus: «Să nu-ți fie niciodată frică. Am să fiu întotdeauna în preajma ta.»” (p. 266).

Cum interpretează Gabriel Liiceanu acest vis? Iată cum: „Murind, bunicul se transformase în

înger păzitor” (s.m.); în înger păzitor-ocrotitor. Acesta este „primul vis semnificativ care mi-a marcat viața și care mi-a dat acea seninătate de a pași fără teamă în ea.” Așadar, ca urmare a visului cu îngerul păzitor, copilul dobândește siguranță și se simte *ocrotit de o forță superioară*...

Dar dacă el s-a simțit ocrotit încă de atunci de către o forță superioară și, implicit, dacă a crezut că această forță *există*, cum a putut totuși să afirme spre începutul cărții sale că Dumnezeu nu i-a dat „un semn cât de mic că *este*”, și cum a putut să-l conteste pe Dumnezeu Tatăl ca de 265 de pagini ale cărții? Nu apare discursul exegetului Liiceanu contradictoriu din acest punct de vedere?

Prin visul pe care îl are, se vede destul de bine că acela care, pentru G. Liiceanu, „*nu este*”, deci care nu există, îi trimite totuși copilului Gabriel un înger păzitor-ocrotitor! Ba, mai mult de atât, îngerul îi spune foarte clar copilului că îl va proteja *toată viața*. Iar copilul chiar ține minte toată viața acest lucru.

Voi mai remarca faptul că nu copilul Gabriel a venit spre înger, ci că îngerul, sub chipul bunicului său, a venit spre Gabriel, asigurându-l de ocrotirea sa și confirmând astfel un gând subtil dintr-o scrisoare a lui Steinhart: „Dumnezeu, în care spui că nu crezi, crede El în tine.” El crede în tine și îți trimite îngerul său, care te asigură de ocrotirea sa de-a lungul întregii tale vieți, și chiar al celor două luni în care ai redactat, maratonistic, cartea în care declari că El *nu* ți-a dat „un semn cât de mic că *este*”... De fapt, Domnul ți-a dat un semn *că există* și ți-a promis chiar și ocrotire, iar în acest fel, ți-a arătat că El crede în tine! Iar dacă El crede în tine și îți trimite îngerul său ocrotitor, iar nu distrugător, și dacă tu însuși îl socotești un înger ocrotitor, cum poți să-i întorci spatele în 265 de pagini și să-i recunoști existența abia în ultima pagină, 266?

Gabriel Liiceanu, care îl ignoră pe Dumnezeu de-a lungul întregii sale cărți, se întoarce, abia în ultima pagină, cu fața spre El, recunoscând în Domnul (sau în cel trimis de El) pe ocrotitorul său, ba chiar ne mărturisește că *a și învățat ceva* de la îngerul său: „îmi place să ocrotesc, să iau în grijă, să protejerez, să îndrum... Sunt protejat, deci protejerez. Așadar, poate sunt și eu un pic de înger.”

Acesta este finalul cărții lui G. Liiceanu și pot spune că învățătura primită de la înger este o învățătură *îngerească*. Dacă G. Liiceanu a reușit în mod real să protejeze și să ocrotească pe cineva, ba chiar să facă în mod repetat acest lucru, pentru că pe el îngerul îl ocrotește în mod repetat..., înseamnă că pilda lui Isus a rodit în el. Dar nu pentru asta a trudit, în general, Isus? Nu pentru ca pilda lui să fie dusă de noi mai departe?

ZIGURAT

Nr. 16, octombrie 2020

Expres cultural

Supliment

Apare trimestrial

Theodor CODREANU

Cu C. Rădulescu-Motru despre destin

Distincția lui C. Rădulescu-Motru între *timp* și *destin*: timpul este cel supus mecanizării, măsurat de om cu ceasornicul, destinul e timpul trăit, cu trei dimensiuni (prezent, trecut și viitor), pe când timpul mecanic are o singură dimensiune: *prezentul*. Filosoful consideră că noțiunea bergsoniană de *durată* este mai săracă decât conceptul de *destin*, întrucât tinde să fie redusă la „trăirea contemplativă a existenței”, ignorând „trăirea dramatică a timpului din cursul vieții”¹. Lipsește, așadar, din *durată* esențialul: *unicitatea* timpului persoanei. Durata sugerează *persistență* a trăirii omului în genere, un om universal inexistent, pe când destinul devine *unicitatea persoanei*, în sens profund creștin: „Durata indică o simplă existență anonimă; destinul este trăirea unică pentru fiecare persoană. Durata are, cu un cuvânt, un înțeles mecanic, cu toate că Bergson acest înțeles a voit să-l evite, pe când destinul are un înțeles de-a dreptul vital și istoric”².

Teologia creștină a evitat utilizarea noțiunii de destin spre a nu se confunda cu conceptul antichității grecești. Dar între cele două concepte: antic și creștin, e o diferență de eră geologică. Omul grec este lipsit de libertate, pe când cel creștin este liber să aleagă.

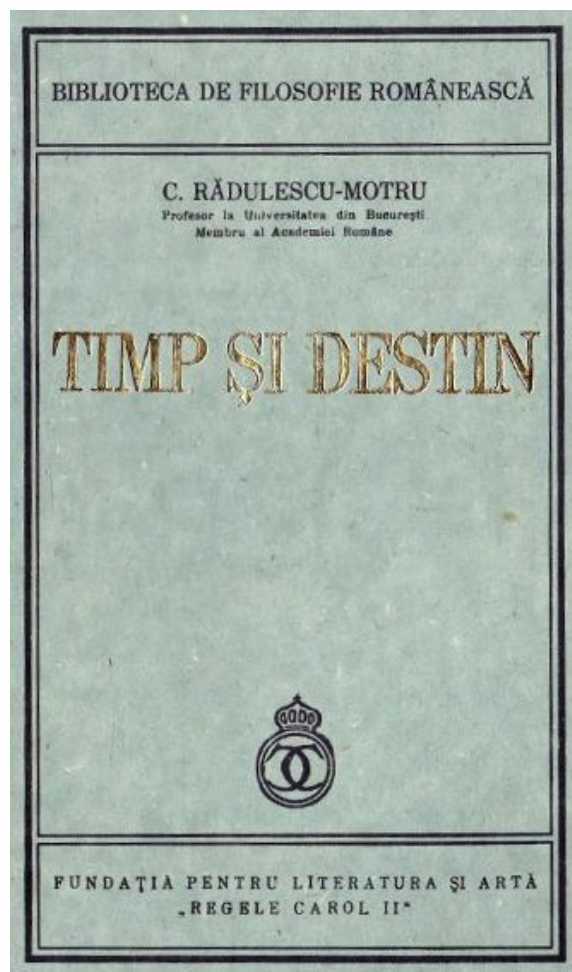
*

Timp și destin e o întregire a filosofiei rădulesciene din *Puterea sufletească*, *Elemente de Metafizică*, *Personalismul energetic*, *Vocația și Românismul*. Teza centrală: „deosebirea dintre cauzalitatea mecanică, postulată de științele fizico-chimice, și finalitatea vitală psihică”. Altfel spus, Rădulescu-Motru distinge deja două niveluri de Realitate, făcând trecerea spre „trialectica” (termenul aparține lui Basarab Nicolescu) lui Ștefan Lupașcu.

*

Timpul-destin doar pare a continua destinul grecilor antici, care, în realitate, era supus predestinării zeilor, născând tragismul din capodoperele lui Eschil, Sofocle și Euripide, tot ce a dat mai profund cauzalitatea mecanică a antichității, pregătind, în definitiv, marea „revoluție” creștină. Rădulescu-Motru a observat că Europa modernă secularizată se fundează pe timpul mecanic, riscând o recădere în precreștinism, în sorbul marilor tragedii. Nu întâmplător cartea a apărut în anul de cumpănă 1940, atât pentru România, cât și pentru Europa: „Pe primul plan stă cronometrul. Oare tot pe planul acesta, al cronometrului, se va făuri viitorul Europei?”³ Cronometrul cantității, filosoful nu ne-o spune, dar se arată, straniu, a fi luat locul lui Cronos-Saturn, cel care-și devoră fiii, ca în tabloul lui Goya. Destinul lui C. Rădulescu-Motru nu se vrea a fi o „antiteză la timpul rațional” și nici fatalitatea gestionată de zeii greci. Filosoful a început cu teza de doctorat

din 1893, Leipzig (*Zur Entwicklung von Kant's Theorie der Naturkausalität*), prin care se distanța de cauzalitatea mecanic-fenomenologică a lui Kant spre a sfârși într-o *repetiție cu diferență* esențială, zăbovind asupra indeterminismului destinal. Filosoful român se va vedea confirmat chiar de știință, prin celebrele relații de incertitudine ale lui Werner Heisenberg. Dar încă din 1893, Rădulescu-Motru spera că se va ieși din cauzalitatea mecanică

prin teoria cauzalității psihice a lui Wilhelm Wundt. Conceptul său de destin se fonda, simultan și implicit, și pe teoria cuantică, în perspectiva celei de a doua revoluții cuantice.

Dar cruntă lovitură a mecanicii vechiului destin, renăscut în sânul păgânismului sovietic: după 1942, când publică ultima carte memorabilă (*Etnicul românesc. Comunitate de origine, limbă și destin*), C. Rădulescu-Motru va fi alungat și din Academia Română, căreia i-a fost președinte (1938-1941), fiind destinat tăcerii și morții din 1957.

*

Știința experimentală modernă a schimbat fața culturii și civilizației, ceea ce-l face pe omul scientist să privească la cei vechi cu superioritatea adultului la copil, negând, între altele, ideea de

destin: „Omul de astăzi, înarmat cu instrumente de măsurătoare precisă, își are pentru tot ce se întâmplă în univers, o prevedere în timp, pe termene fixe, înlăuntrul cărora destinul sau timpul personal nu are ce căuta”⁴. Însă deși a fost alungat pe ușa științei, destinul nu vrea să părăsească omul și-n momente de cumpănă revine cu încăpățănare. Inconștientul colectiv destramă ceea ce rațiunea crede că a fi măsurat cu exactitate: „Nu există act de voință, care pe lângă elemente conștiente să nu aibă și elemente inconștiente”⁵.

*

Rădulescu-Motru admite existența mai multor nivele de Realitate în funcție de fețele timpului, formând împreună un *tot*. De pildă, individul, rasa, poporul, clasa socială trăiesc timpuri diferite *simultan*: „O asemenea împerechiere de timpuri concomitente, pe baza timpului matematic și abstract, sunt cu neputință de explicat”.

*

Filosoful sesizează că timpul raționalizat ține de spațialitate, pe când cel sufletească, nu. Faptele sufletești sunt strict contextuale, contingente, pe când cele materiale au generalitatea legii matematice. Wundt a încercat să găsească legi și-n viața sufletească, pe care nu le-a putut decodifica.

*

Anticii nu cunoșteau determinismul matematic. Aristotel găsea explicații numai în substanța lucrurilor, singurele prevederi fiind posibile doar în cunoașterea *substanței*. „Concepția destinului – crede Rădulescu-Motru – este înrudită cu această teorie. Ea este o explicare dată viitorului omenesc pe baza constituției substanțiale a individualității omenești. Fiecare om își are destinul său: are înțelesul că viața fiecărui om se desfășură în viitor, numai posibilitățile care sunt dinainte fixate în constituția substanței sale sufletești”⁶. Ceea ce ar putea fi o apropiere de *arheitatea* eminesciană. Altminteri, personalismul energetic este organicist. Filosoful reproșează anticilor că, necunoscând „înțelegerea raportului posibilităților vieții și substanței, au legat destinul de voința zeilor”. De văzut o posibilă legătură cu *substanțialismul* lui Camil Petrescu.

*

Există o substanță sufletească? Wundt o nega. Eminescu vorbește de *substanța imaterială din univers*, concept oximoronic straniu. Pentru Wundt, singura realitate sufletească este *actualitatea*. La care Rădulescu-Motru intervine: „O viață sufletească, pur obiectivă, nu există; ci există numai întrucât ea este trăită de o multiplicitate de conștiințe subiective”. Substanța materială este spațială în invariantele ei: „caracteristica substanței sufletești este, dimpotrivă, ordine de succesiune a invariantelor ei; în această ordine

putând să meargă alături, sau suprapune, mai multe elemente deodată”⁷⁷. Nu poate fi asimilată *substanța sufletească* rădulescian-motriană cu *substanța imaterială* a lui Eminescu și cu *a treia materie* a lui Ștefan Lupașcu?

*

Diferențe între cele trei niveluri de Realitate, la Rădulescu-Motru: „În eternitate durează substanța materiei fără viață. Unde este viață, este naștere și moarte, este destin”⁷⁸. Substanța vieții e persistentă, nu eternă. Durabile sunt: eul, memoria, caracterul, indivizii, poporul, ereditatea, toate potențialități ale substanței sufletești. Ele trec dincolo de indivizi: „Destinul nu se oprește la marginea vieții individuale, el trece și dincolo. Sunt păcate strămoșești pe care le ispășesc nepoții, cum sunt de asemenea și virtuți strămoșești, care se răsplătesc dincolo de mormânt”. Și: „Implacabil este destinul, fiindcă implacabilă este dependența dintre substanța originară și posibilitățile ce decurg din ea”⁷⁹.

*

Destinul e imprevizibil, pe când legea e dominată de *prevvedere*. În substanța sufletească decide particularul, în cea materială – universalul.

*

Savanții au părăsit credința creștină într-un suflet substanțial nemuritor. Se preferă termenul de *energie sufletească*, mergându-se chiar până la „un paralelism psiho-fizic”, supus unui dublu determinism: cauzalitate materială, succesiunea manifestărilor sufletești. Independent. Azi, se acceptă această reciprocitate funcțională, încă din 1896, prin Carl Stumpf⁸⁰. Dar se contrazice principiul conservării energiei.

*

Depășirea mitologiei de către creștinism: „Înlocuirea mitologiei prin religia monoteistă a creștinismului a purificat apoi substanța vieții sufletești de toate elementele materiale, transformând-o într-o finalitate condiționată de atributele Dumnezeirii. Durabilitatea și simplitatea inalterabilă a substanței sufletești se susțin de aici înainte pe voința lui Dumnezeu, care, fiind eternă, asigură acestei substanțe chiar eternitatea”⁸¹. Filosofii contemporani ezită să se pronunțe asupra condiției substanței sufletești. Rădulescu-Motru aduce în sprijin teoria personalismului energetic.

*

Personalismul vede substanța sufletească dincolo de subiectiv și obiectiv, un nivel al realului care cuprinde „deopotrivă subiectivul și obiectivul”, în perspectiva căroră se asigură continuitatea energiei cosmice⁸². Ereditatea ar arăta, de exemplu, o asemenea continuitate: „Subiectivă, fiindcă astfel este recunoscută de conștiință și prin aceasta determină motive de activitate; obiectivă, fiindcă transmiterea ei, din generație în generație, nu se poate face decât prin mijlocirea energiei sistemului nervos”.

Dacă mediul cosmic ar fi imobil, viața sufletească ar fi imposibilă. Rădulescu-Motru distinge un *continuum* personalist, alt tip decât cel material. Dar e imposibil a găsi hotarul dintre viața sufletească și energia materială. Trebuie să existe o *finalitate* a materiei care face posibilă finalitatea vieții, încât personalitatea omenească e concordantă cu „energetismul întregii naturi”⁸³. Filosoful contestă ipoteza lansată de Ștefan Lupașcu într-o comunicare la al IX-lea congres de filosofie din 1938 (Paris), privitor la *eterogen* ca alt mediu material decât cel *omogen*, părându-i-se prea puține detaliile furnizate de Lupașcu, încât a crezut că acesta se-ntoarce la dualism.

*

Rădulescu-Motru e dintre cei care salută întâlnirea dintre filosofie și cercetarea științifică: „Cu cât mai adâncă este știința, cu atât mai aproape este ea astăzi de filosofie”⁸⁴. Părăsirea conștiinței-oglină cerută de *timp*. Dar conceptul de destin a scăpat filosofilor. Timpul științei e liniar, omogen,

orientat, unidimensional.

*

Momentul Kant denunță empirismul conceptului de timp, legat de experiență. Forme *a priori* ale sensibilității, atât spațiul, cât și timpul. Explicație transcendentă. Dar acest timp este cel abstract, matematic. Kant nu ia în calcul timpul subiectiv, raportându-l doar la *conștiința în genere*. El se temea de relativismul timpurilor subiective în gnoseologie: „Ca formă pură de intuiție *apriori*, timpul poate fi acum: uniform, omogen, chiar infinit, fiindcă el e străin de determinările concrete ale experienței sensibile, externe și interne, și este ridicat în schimb pe planul superior, transcendent, al unei «conștiințe în genere» (*ein Bewusstsein überhaupt*)”⁸⁵. Idealismul magic al romantismului german a denaturat, aberant, intuițiile *apriori* kantiane. Timpul kantian este cel al mecanicii lui Newton și Laplace. Nu mai corespunde secolului al XX-lea. În *Elemente de metafizică pe baza filosofiei kantiane*, Rădulescu-Motru amendează conștiința în genere. O făcuse și Eminescu, dar filosoful nostru nu pare s-o fi băgat de seamă. Asta fiindcă, prin G. Călinescu și alți eminescologi, s-a acreditat ideea *epigonismului* kantian al autorului *Luceafărului*, în flagrantă contradicție cu textul capodoperei eminesciene.

*

Fără a respinge *apriorismul* kantian (căci spațio-timpul newtonian este un caz-limită al fizicii clasice), Rădulescu-Motru consideră că timpul kantian nu e incompatibil cu timpul subiectiv, încât timpul absolut se arată artificial rupt de conștiința individuală. Eminescu însuși l-a interpretat pe Kant „schopenhauerian”, ajungând, prin intuiție poetică, la relativitatea generală. Kant era sceptic cu privire la stabilirea de legi pentru viața sufletească, întrucât nu ține de știință decât ceea ce poate intra în raporturi matematice. Dacă ar fi fost urmat, evoluționismul, studierea raselor, istoria n-ar mai fi fost posibile. Probabilismul statistic e depășire a lui Kant, ca și a imperativului categoric, în morală. În manuscrisele lui Eminescu, teoria probabilităților este o preocupare insistentă. *Destinul* e depășire a timpului *aprioric* kantian.

*

Ce era de înlăturat din ideea de *destin* a anticilor? Crede că *determinismul mecanic*. De *providența* adusă de creștinism nu se poate atinge⁸⁶. Monstrul de înlăturat a rămas determinismul mecanic. Filosofii moderni, înclinați spre pozitivism, se feresc de *destin*, deoarece au eliminat *substanța* din concepția științifică a naturii. Speranța rămân descoperirile din microfizica cuantică. Ele arată că legile nu sunt valabile în dimensiuni variabile, precum legea gravitației. Legea e valabilă într-un sistem. Și organismele vii formează unul, iar evoluția în interiorul sistemului e posibilă doar prin constituția substanțială⁸⁷. Viața e „veșnică reconstituire” și „victorie contra morții” în transformările unei energii cosmice. *Apriorismul* kantian e valabil doar în sistemele mecanice. A doua linie e depășirea timpului kantian în timp vital – *destinul*.

*

„Imobilitatea exclude timpul”, ne avertizează Rădulescu-Motru. A înțeles-o și filosofia greacă timpurie. Numai eleații au negat-o. La filosofii mai noi, mișcarea e legată de ritm, de ciclicitate, dar nu

de cea brută. Timpul mecanic a supraviețuit până la Bergson, către 1889. Până la Bergson, încercări fără succes (1868, fiziologul Vierordt⁸⁸). Numai durată trăită rupe cu timpul kantian. Disocierea memorie voluntară și involuntară la Proust și proustieni. Théodule Ribot (1839-1916) a relaționat intuiția timpului exclusiv cu memoria: „Timpul este conceput ca un produs al unei anumite asociațiuni între faptele sau stările memoriei”⁸⁹. Ribot și-a elaborat teoria în 1881, neajungând la *durată*.

*

Timpul nu rezultă însă din asocierea datelor memoriei. În vis, nu există durată, ci un prezent etern. Durata e trăită doar în trezie.

*

Intuiție – timp? Intuiția vizează forma prelucrată din percepție. Foamea e percepută, nu capătă formă, intuiția lipsind. Această diferență între percepție și intuiție ne introduce în problema timpului: „În intuiția timpului se cuprind elemente care nu se găsesc în perceperea duratei”. De unde părerea că intuirea timpului seamănă cu a spațiului, adăugându-se ordinea în succesiune: „Prezentul este o simplă centrare, sau un punct”⁹⁰. Ordinea succesiunii uniforme deschide *măsurabilitatea* timpului, ca valoare obiectivă. Durata – „reflex al vieții organice”. Perceperea trecutului și viitorului face obiectivitatea duratei. Dimensiunea viitorului o au numai omul și unele maimuțe. Celelalte viețuitoare trăiesc doar în prezent și unele au ceva din simțirea trecutului, credea W. Fischel.

*

Timpul este perceput de om ca prieten sau ca dușman: „El este o putere care roade și distruge. Dintele timpului. Saturn care își mănâncă copiii. Rareori el este blând și de ajutor”⁹¹.

*

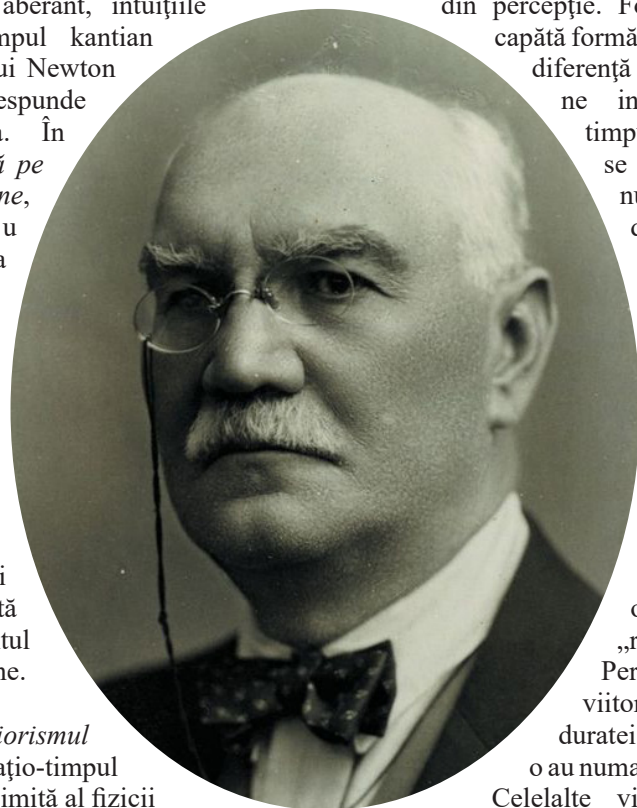
Timpul – „cea mai grea problemă psihologică după aceea a conștiinței”⁹². Și: „Timpul uniform și pe care noi astăzi îl despărțim în intervale exact măsurate, era un ce necunoscut în începuturile culturii. Pe atunci el era fragmentat în simțiri eterogene”. Măsurătoarea matematică a timpului a venit abia la Roma, sub împăratul August. Până atunci, totul a fost trăire de *destin*.

*

Unii psihologi au vorbit de existența unui *simț intern* al timpului. Ceea ce nu-i echivalent cu timpul: „Intuiția timpului este o structurare de raporturi, structurare care este opera activității omenești în câmpul cultural”⁹³.

*

Exemplul privirii casei și cel al deplasării bărcii pe un râu. În primul, percepem doar spațial, în celălalt și temporal: o succesiune de imagini, „un curs ireversibil”. În imaginea casei, simultaneitatea nu produce o schimbare ireversibilă. Se schimbă doar perspectiva privirii casei. Aceasta e matca formării intuiției timpului. Kant a precizat că nu mișcarea-hazard dă intuiția timpului, ci sensul mișcării, ca legătură cauzală între trecut, prezent și viitor. Întreaga activitate economică a omului se bazează pe legăturile cauzale de timp. Timpul devine Demiurgul lui Platon. O mare varietate de forme temporale: fiziologic, biologic, istoric, fizic, matematic. Pentru fiecare știință – un nou timp. Toate se-ntâlnesc în *devenire* – destin, varietate oglindind „constituția lor substanțială”⁹⁴. Forme de

ajungere la *destinație*, deci ale destinului. Timpul-destin = matrice culturală.

*

Spune-mi cum îți trăiești timpul ca să-ți spun cine ești.

*

În intervalul de timp matematic, omul trăiește diferite forme de timp: „În lumea materială toate schimbările se pot reduce la oscilații regulate de cronometru; în lumea sufletească, dimpotrivă. Aici fiecare înfăptuire își are, ca melodia muzicală, ritmul său personal, aceea ce poate fi numit destinul său”²⁵.

*

Eterogenizarea timpului vizibilă în microfizică. În macrofizic, cauzalitatea clasică; în microfizic – indeterminism. Ireversibilul acționează în macrofizic, nu și în microfizic.

*

Timpul istoric este pus în paralelă cu timpul biologic: „În timpul biologic, o ascensiune vitală; în timpul istoric, o ascensiune sufletească”²⁶. Fiecare popor își are propriul timp istoric. Nu există, bunăoară, o economie politică pentru toate popoarele. Aceași viziune, la Eminescu. Karl Ernst von Baer, la jumătatea secolului al XIX-lea, vorbea de *ritmul* unei lumi, adică de *timp-destin*. Caragiale extindea ritmul ca esență a stilului. Baer imagina accelerări diverse, ca Eminescu în ce privește numărul ochilor prin care privim lumea. Simultan – țări cu car cu boi, țări cu mașini.

*

Ritmul unei națiuni nu depinde de idei, de programe, ci „de substanța sufletească a membrilor cari o compun”²⁷. Aici, Rădulescu-Motru introduce conceptul de *vocație*: „Pe acest om înfăptuitor îl numim om de vocație”, în care se actualizează posibilitățile pe care le are o grupare omenească spre a-și făuri destinul. În lipsa vocațiilor, intrăm în ceea ce Maiorescu și Eminescu au numit *forme fără fond*: „În câte țări nu s’au creat chiar instituții pentru crearea de posibilități și totuși vieța istorică a grupării își urmează vechiul său curs!” Astfel încât omul de vocație are succes în măsura în care el anticipă finalitățile sufletești ale națiunii.

*

Destinul este timpul complex, simultaneitate dinamică, pe când timpul este unidimensional în ireversibilitatea lui. În consecință, „nu din cunoștința timpului ne vom lămuri asupra destinului, ci din cunoștința destinului vom avea lămuriri asupra timpului”²⁸.

*

De ce animalele sunt încă în Paradis? Pentru că trăiesc într-un prezent perpetuu și aceasta ar constitui „fericirea animală”. Copiii, neavând încă perspectiva trecutului și viitorului, sunt încă în paradis.

*

De la destin la timp, iată drumul omului: „Presimțirea destinului este anticiparea mistică a devenirii universale”²⁹.

*

Chinul destinului la antici, groaza de necunoscut în viitor și busolă de orientare: în funcție de presimțirea destinului se porneau războaie, se încheia pacea etc. Destinul se confunda cu dinamica ireversibilității, a curgerii lui Heraclit, spre moarte: „Acela care o înfrânge, este un monstru. Dimpotrivă, acela care primește moartea, din voia destinului, un erou”³⁰.

*

„Destinul nu este o prevedere susținută pe un calcul rațional, el este o presimțire susținută pe o atitudine emoțională”³¹. Intuiția lui este *mistică*. Reminiscențele au supraviețuit și la omul modern,

dar transfigurate în religii, sisteme morale și metafizice, în ideologii politice.

*

Destin și religie, pentru mulți credincioși, înseamnă că „puterea divină este o simplă transfigurare a destinului. Între adepții creștinismului chiar, sunt foarte puțini cari pot face deosebirea între omnipotența divină și implacabilul destin”³².

*

Pe de altă parte, în psihologia abisală, inconștientul a luat locul destinului. În antichitate, destinul era dictat de zei, de *sus*, la moderni, e dictat de *jos*, din fiziologic și teluric. Destinul lui Oedip a fost înlocuit cu „complexul Oedip”. Așadar, psihanaliza este o întoarcere sofisticată la păgânism.

O altă mască modernă pentru destin – ideologiile. Oracolul înlocuit cu slogane propagandistice, cu idealuri „sfinte”. Oamenii politici cred în destinul lor, în dreptatea lor. Ideologiile se vor anticipări ale viitorului.

*

Lévy-Bruhl a studiat experiența mistică la săbatici, dictată de tradiție, fără viață istorică, fără timp. Acolo, destinul este „unicitatea și impetuoșitatea demonică”. De la experiența mistică se trece la destinul tragic al elinilor, la ordinea prestabilită a cosmosului aristotelic. Ambele au trecut, la moderni, prin metaforă și poezie.

*

Cea mai înaltă realizare a grecilor a fost *umanismul*. Destinul devine realizarea persoanei umane între naștere și moarte, nu dincolo de ele ca în karma indiană. *Entelehia* substanțialistă a lui Aristotel a dus la *homo mensura* lui Protagoras, ca dat de la naștere. Rudimente de vocație, de asemenea, dar trecute sub tăcere. Rădulescu-Motru pune tăcerea pe seama atitudinii mintale statice a grecilor. Veritabila vocație e dinamică, ieșire din ce ai moștenit. Anticii n-au ajuns nici la *profeție* care cheamă la dinamism. Un destin fericit, la antici, înseamnă realizarea unei personalități armonice, contemplative.

*

Creștinismul a zdruncinat armonia statică a grecilor. Hristos orientează viața spre viitor. transcendentul înlocuiește entelehia substanțialistă a Stagiritului. Sufletul, prin credință, se pregătește pentru viața de după moarte. Destinul devine împlinirea dogmei religioase a învierii, nu realizarea armoniei contemplative:

*

„Destinul creștin este așa dar chemarea la un rol care depășește puterile date omului din naștere. Este noul destin o vocație, în înțelesul dat astăzi acestui cuvânt? Nu. Vocația pentru noi astăzi, este chemarea omului la o anumită perfectare a muncii, spre binele vieții sociale și economice, pe când destinul, în înțelesul creștin, este chemarea omului la o perfectare spirituală, transcendentă a vieții omenești”³³. Dar e posibilă împlinirea omului doar ca vocație? Filosoful crede că destinul creștin al omului e lăsat la voia divinității: „Atotputernicia dumnezeiască hotărăște destinul, pentru fiecare om”³⁴.

Ceea ce este fals, fiindcă mântuirea nu este de la sine înțeleasă pentru creștin.

*

Rădulescu-Motru recunoaște că omul creștin depășește vocația prin scopul transcendent: „Pentru prima oară, popoarele moderne iau cunoștință de menirea lor pe pământ. Această conștiință de menire dă însă sprijin unei mai bune înțelegeri a destinului. Din pasiv, adică suportat fără împotrivire, destinul devine activ, adică voit”. Știința îi dă încredere că poate să-l realizeze prin el însuși. Stăpânește natura, nu doar o contemplă. Dar dacă o stăpânește fără Dumnezeu?

*

Individualitatea omenească devine *unică* în măsura în care-și trăiește destinul. Altminteri, clonarea individului nu e posibilă, anticipează filosoful, întrucât, să zicem, o dublură a lui Cezar ar trebui pusă în același context istoric, însă roata istoriei nu poate fi întoarsă la anul 49 î.Hr., la trecerea Rubiconului.

*

Plinătatea destinului se manifestă doar la popoare, deoarece „indivizii rareori se ridică la rangul de simboale ale finalității omenirii întregi”³⁵.

*

Substanța sufletească, presupune Rădulescu-Motru,

nu este haotică, irațională, ci implică o ordine. Eminescu a numit-o mai bine: *arheu*. Finalitatea acestei substanțe informaționale este *persoana*. Inevitabil, se ajunge la *încercarea* eminesciană: „Piedicile puse în calea destinului, sunt numai provocări; linia lui rămâne neschimbată”³⁶. Dar poate fi frântă!

*

Eșecul materialist al lui Vasile Conta în fața conceptului de *destin*.

*

O nouă prevenire: revenirea la concept nu înseamnă întoarcerea la mistica destinului celor vechi. Dar „Între ordinea abstractă a timpului și ordinea duratei subiective, se așază ordinea destinului”. Trăit subiectiv, destinul are „ceva din o prevedere obiectivă. *Dorința* nu stă în ordinea destinului, după cum rugăciunea „nu este apel la destin, ci este un apel la ajutor sau la dreptate”³⁷. Nu Zeus deținea în mână destinul, ci Moira. Ceea ce înseamnă că elinii au văzut în destin ceva opus ordinii raționale a filosofilor. Singură zeița destinului se opune ordinii cosmice.

*

Subiectiv, în mitologia greacă, destinul arată vremelnicia omului destinat morții. *Obiectiv*, intuirea unei ordini superioare zeilor Olimpului. Ceea ce însemna că viața nu se derulează conform raționalității zeilor, ci se sprijină pe *irațional*.

*

Modernii și-au focalizat atenția asupra a trei idei, privitor la destin: *vocația*, *profetismul religios* și, mai recent, în curs de cristalizare, o a treia, pe linia filosofiei științifice, la confluența dintre rațional și irațional, recte între *ordine* și *inovație*. O variantă a acesteia este filosofia lui Nietzsche: o reabilitare a conceptului, ca nefiind vrăjmașul omului, din contră, izvorând din acel *amor fati* ca împlinire a vieții. Iraționalul dă profunzime destinului, forță dionisiacă. Raționalul este minciuna pusă de om la mare preț. Numai iraționalul scoate la lumină „exemplarele de lux ale speciei omenești”, încât contribuie la scoaterea din ascundere a supraomului. Rădulescu-Motru îi reproșează lui Nietzsche că viziunea este mai mult poetică și mai puțin filosofică sau științifică, cu atât mai mult, cu cât supraomul este „dușmanul înăscut al democrației și al moralei creștine”³⁸, ambele dând câștig de cauză slabilor. Nietzsche respinge, cu dispreț, teoria lui Darwin. Nu *adaptarea*, ci *destinul* supraomului aduce veritabilul progres.

TABLA DE MATERII		203
	Pagina	
sibilității. Certitudinea demonică. Misticismul. — 4. Presimțirea destinului joacă un rol și în viața popoarelor contemporane. Cultul contemporanilor pentru inconștient și ideologiile politice		133-151
II. MISTICISM, Vocație și PROFETISM ÎN RAPORT CU DESTINUL.		
1. Experiența mistică, după L. Lévy-Bruhl și conceptul destinului. — 2. Destinul în spiritul filosofiei eline. Caracterul său umanist. Destin și vocație. — 3. Destinul în câmpul experienței omului creștin. Profetismul. — 4. Limitele prevederii cauzale din științele naturii materiale. « Ignorabimus », după E. Du Bois-Reymond. Cauzalitatea psihică, după W. Wandt. — 5. Legea individuală ca bază a prevederii pe linia destinului		152-176
III. TEORII ASUPRA DESTINULUI.		
1. Inconsecvența filosofiei materialiste în cunoașterea destinului. Vasile Conta și explicarea eredității. — 2. Timpul vital. Colectivul de la baza calculului probabilităților și unitatea organică. Echivalența între cauza și efectul sufletească, o himeră. — 3. Factorul subiectiv și cel obiectiv în actul prevederii. Îmbinarea acestor factori în credința despre destin la Elini. — 4. Teoriile asupra destinului în filosofia contemporană germană. Fr. Nietzsche. Oswald Spengler. Leo Frobenius. — 5. Destinul în lumina experienței actuale		177-209
IV. POATE OMUL SĂ-ȘI FĂUREASCĂ DESTINUL?		
1. Știința contemplativă din antichitate față de știința de prevedere. Metoda experimentală bazată pe matematică. Importanța timpului în formarea prevederii cauzale. — 2. Deosebirea dintre timp și destin. — 3. Poate omul să-și făurească destinul? Răspunsul negativ în basmele populare și filosofia materialistă. — 4. Omul,		

*

Ideile lui Nietzsche au fost reluate de Spengler în *Untergang des Abendlandes* (1921). Și el respinge cauzalitatea, valabilă doar în fenomenele mecanice. În schimb, viața are destinul. Cauzalitatea operează spațial, pe când destinul e trăire în timp. O afirmase și Bergson. Partea originală a lui Spengler vine din tipologia culturii, redusă de filosof la universalism, ignorând particularismul. Spengler a distins înaintea lui Blaga între diverse tipuri de culturi. Până la el, se paria pe diverse vârste ale unei unice culturi. Teza lui: „Fiecare tip de cultură este expresiunea unui diferit tip de suflet omenesc”. Fiecare popor e un organism cultural unic. Trece prin tinerețe, maturitate, bătrânețe și moarte cam într-o mie de ani. acesta este destinul culturilor. Cea greacă a ieșit din sufletul apolinic, cea arabă – din sufletul magic, cea europeană din sufletul faustic. Dar el nu aplică diferențele și la destin, considerându-l ca *dar omenesc* universal. Este partea fragilă a teoriei sale, care dă impresia de „ceva neisprăvit”. Rădulescu-Motru consideră că Spengler, ca și Nietzsche, ratează conceptual destinul. După ei, a venit Leo Frobenius, care reia problema, ambiționând să stabilească o lege universală a destinului. Păstrează recunoașterea destinului poziționat la confluența timpului în contra spațiului. Timpul – viață; spațiul – cimitir. Frobenius recade în poezia tragică a destinului.

*

Destinul ține de imprevizibil, în cultura europeană. Categorie filosofică a *necesității*. Anticii n-au avut curajul să dezlege *neprevăzutul*. L-au constatat doar. Creștinismul revine, înlocuind pasivitatea antică în fața destinului cu „încrederea în providența divină”³⁹. Anticii au atribuit lui Zeus și zeilor soarta. Încrederea în rațiunea divină a dat optimismul rațiunii umane. Pentru Descartes Dumnezeu e geometru, calculând totul. Astfel, destinul e despărțit de *fatalitate*, dar continuă să rămână în afara științei și filosofiei. Doar „o problemă de hotar între teologie și filosofie”⁴⁰. Știința actuală ar schimba situația.

*

Trebuie luat în considerație raportul *parte/întreg*, care nu e unul de „echivalență cauzală, ci este un raport de inerență între tot și parte” care scapă ordinii cronometrice, dând câștig de cauză ordinii substanțiale. Și iată o neașteptată apropiere de dialectica omogen/eterogen a lui Ștefan Lupașcu, pe care, din puținele date furnizate de Rădulescu-Motru, el nu i-a prizat noutatea: „Prevederea așezată pe dimensiunea omogenă a timpului abstract se potrivește numai faptelor materiale și anume celor periodice; deloc faptelor organice și sufletești”⁴¹. Ne apropiem, totuși, de semiactualizare și de *semipotențializare* ivite în „corelațiunea lor în totalitatea organismului”.

*

Destinul nu poate fi descifrat în *prevederea cauzală*, ci numai în cea *substanțială*, corelatul tipului sufletească. Substanța se degajă din contextualitate, dintr-o *logică situațională*, cum ar spune Petru Ioan. Un eșec într-un război ce ține de destin în măsura în care decizionalii n-au ținut cont de substanța sufletească, acele „condiții persistente” care alcătuiesc o *totalitate organică*,

„o substanță de care se leagă viitorul poporului. Nesocotite, ele se răzbună”⁴². E ceea ce reproșa Eminescu politicianilor vremii, incapabili să citească în „cartea destinului”, cum zice poetul, substanța neamului românesc. De altfel, Eminescu anticipă substanțialismul lui Camil Petrescu și al lui Rădulescu-Motru, notând, în *Fragmentarium*, despre *substanța imaterială din univers*.

*

Apariția oamenilor „providențiali” se explică prin substanța sufletească a unui popor: „De ce deprinde așa dar destinul? De ierarhia unităților de vicață în care ne aflăm, căci fiecare dintre aceste unități avându-și ordinea sa proprie, destinul nu face decât să urmeze pe linia ordinei rezultate”⁴³.

*

„Timpul este o abstracție, ieșită din sistematizarea observațiilor de măsurătoare făcută asupra fenomenelor periodice; *destinul* este desfășurarea mănunchiului de posibilități cu care vine un organism pe lume; desfășurare unică pentru fiecare organism, fiindcă între organisme, individ și specie, poate fi asemănare, niciodată identitate”⁴⁴. Rădulescu-Motru urma firul ontic al arheului eminescian.

*

Întrebare: poate omul să-și făurească destinul? Nu, răspunde majoritatea, iar în atenționarea filosofului: „Omul nu poate schimba o iotă măcar din ceea ce i-a fost scris”⁴⁵. Materialiștii răspund cu faptul că omul nu poate interveni în legile naturii, ci doar să le cunoască. Alții sunt optimiști. Prin educație, se crede, omul își face singur destinul.

Din pricina relativității timpului-destin, se zădărnicește încercarea făuririi destinului propriu. Mai mult, omul e înclinat să ia timpul său drept măsură pentru toți oamenii. Tiranii sunt catastrofici în guvernare. Totuși, omul trebuie să *încerce*: „Încercarea trebuie să fie negreșit condusă și controlată de judecata critică. Ea trebuie în orice caz să nu contrazică datele științei”⁴⁶. Rădulescu-Motru e optimist. Făurirea destinului ar putea fi o știință în viitor. Numai că Eminescu îi atrăgea atenția că omul care nu-i capabil să-și cunoască

propria măsură ratează *încercarea*. E regretabil că filosoful a dat prea puțină importanță filosofiei eminesciene, ca discipol al raționalistului Titu Maiorescu, cel care i-a încredințat mediocrului Rădulescu-Pogoneanu valorificarea „lecturilor kantiene” ale lui Eminescu, iar nu lui Rădulescu-Motru, întârziindu-se, astfel, nepermis schimbarea de paradigmă adusă de poet în receptarea românească a lui Kant. *Încercarea* e concept-cheie în filosofia eminesciană. Cel incapabil să-și cunoască propria măsură eșuează inevitabil: „Astfel umana roadă în calea ei îngheață,/ Se pietrifică unul în sclav, altu-mpărat,/ Acoperind

cu noime sărmana lui viață/ Și arătând la soare-a mizeriei lui față –/ Fața – căci înțelesul i-același la toți dat” (*Împărat și proletar*). Este ceea ce poetul identifică drept *abandonarea încercării*, oglindă a ignorării propriei măsuri. Eminescu răstoarnă, pentru prima oară în gândirea europeană, teza *homo mensura* al lui Protagoras, afirmând, în lumina ontologiei arheului, că fiecare om, fiecare lucru își au propria măsură. El anihila astfel mitul *măsurii* patului lui Procut, despre care va scrie un alt *substanțialist*, Camil Petrescu. Rădulescu-Motru

credea în transcenderea primejdiilor semnalate de Eminescu, anticipând o artă a făuririi destinului: „Arta făuririi destinului consistă în a pregăti aceste condiții pentru fiecare”⁴⁷. Recte, autocunoașterea *posibilităților* proprii de către fiecare individ. De la posibilitățile individuale la „ierarhia potențialului de cultură a popoarelor”.

Întorcându-se la clasificarea tipologică, filosoful consideră că există popoare care n-au ieșit încă din *copilărie* (ipocrizie, violență, minciună), altele *tinere*, cu sporite posibilități energetice, altele *bătrâne*. Imaginează pentru fiecare metode particulare de accedea la personalismul energetic, în funcție de factorul subiectiv și de condițiile istorice. Probabil de aici energia cu care sociologia românească interbelică a trecut la cunoașterea particularităților sufletești și a nevoilor sociale și spirituale ale majorității țărănești, de către echipele studențești, inițiativă a lui Dimitrie Gusti de mare răsunet.

*

Întâmplarea poate și ea hotărî destinul. Rădulescu-Motru furnizează exemple numeroase. Iată un exemplu: Malebranche se-ntâlnește cu *Traité de l'homme* (Descartes), la o vitrină, și destinul îi e hotărât. Întâmplarea e revelație nu pentru oricine. Numai Malebranche s-a întâlnit cu tratatul lui Descartes în acel mod. Ar mai fi calea unui plan. Educația. Omul cult de azi încearcă stăpânirea destinului. Anticul îl urma pasiv. Ideea nicasiană a selecției elitelor îl frământă și pe Rădulescu-Motru: „Când va veni oare și rândul secolelor mari și glorioase, pregătite de mai înainte prin selecțiunea elitelor și punerea acestora în valoare?”⁴⁸ Întrebare pe care și-a pus-o întreaga viață și Eminescu, luând expresie poetică în *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie*. Întreaga publicistică pledează pentru *meritocrație*, cu disperarea celui care vede tot răul din jur. Abia atunci, conchide și Rădulescu-Motru se va putea spune că omul își făurește destinul. Dar el are în sine spiritul critic: „Ideal îndepărtat și poate himeric”.

Fără îndoială.

- 1 Constantin Rădulescu-Motru, *Timp și destin*, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, București, 1940, p. 7.
- 2 *Ibidem*, p. 8.
- 3 *Ibidem*, p. 9.
- 4 *Ibidem*, p. 16-17.
- 5 *Ibidem*, p. 19.
- 6 *Ibidem*, p. 26.
- 7 *Ibidem*, p. 29, 30.
- 8 *Ibidem*, p. 30. „Substanța vieții consistă în însuși complexul de condiții persistente, care face cu puțință perpetuarea organismelor pe pământ” (p. 40). O definiție ce ar trebui extinsă și la viața sufletească?
- 9 *Ibidem*, p. 33, 34.
- 10 Carl Stumpf (1848-1936), filosof și psiholog german.
- 11 *Ibidem*, p. 42.
- 12 *Ibidem*, p. 44.
- 13 *Ibidem*, p. 48.
- 14 *Ibidem*, p. 51.
- 15 *Ibidem*, p. 58.
- 16 *Ibidem*, p. 64, 66.
- 17 *Ibidem*, p. 68.
- 18 Karl von Vierordt (1818-1884), fiziolog german.
- 19 *Ibidem*, p. 81.
- 20 *Ibidem*, p. 87, 88.
- 21 *Ibidem*, p. 89.
- 22 *Ibidem*, p. 100.
- 23 *Ibidem*, p. 109.
- 24 *Ibidem*, p. 115.
- 25 *Ibidem*, p. 117.
- 26 *Ibidem*, p. 123.
- 27 *Ibidem*, p. 129.
- 28 *Ibidem*, p. 137.
- 29 *Ibidem*, p. 141.
- 30 *Ibidem*, p. 146.
- 31 *Ibidem*, p. 148.
- 32 *Ibidem*, p. 149.
- 33 *Ibidem*, p. 162.
- 34 *Ibidem*, p. 163.
- 35 *Ibidem*, p. 174.
- 36 *Ibidem*, p. 175.
- 37 *Ibidem*, p. 186, 187.
- 38 *Ibidem*, p. 194.
- 39 *Ibidem*, p. 200.
- 40 *Ibidem*, p. 201.
- 41 *Ibidem*, p. 203.
- 42 *Ibidem*, p. 205.
- 43 *Ibidem*, p. 207.
- 44 *Ibidem*, p. 215.
- 45 *Ibidem*, p. 216.
- 46 *Ibidem*, p. 227.
- 47 *Ibidem*, p. 228.
- 48 *Ibidem*, p. 236.

Eugen MUNTEANU

Jurnal heidelberghez 1994 (III)

Miercuri, 22 iunie [continuare]

Mă încântă semnele temeiniciei și ale sobrietății nemțești. Cei de-ai casei au cheie de intrare în spațiile Seminarului. Studenții și oaspeții ocazionali trebuie să sune, căci ușile nu au clanță la intrare! Exact invers decât la secția de cărți rare și manuscrise a Bibliotecii centrale, unde poți intra în sala de lectură ca să te prezinți direct la custodele de serviciu și să îi arăți acreditarea, dar nu poți ieși decât dacă îți deschide el! Atmosfera de studiu din Seminar, ca într-un stup vegheat blând de ochii magistrului, mă obligă și pe mine să ies mai rar afară, așa că sunt nevoit să fumez mai puțin! Figuri în general tinere, între 25-30 de ani, doctoranzi, mai ales nemți și nemțoaice, dar și câțiva italieni și spanioli, ale căror nume le citesc pe șildurile improvizate pe care și le arborează fiecare la locul lui de la marea masă. Mă conformez și eu obiceiului. Semestrul este pe sfârșite, mai sunt vreo două săptămâni de cursuri. Mă voi duce și eu la câteva cursuri și seminarii ale profesorului Berschin.

La un moment dat, profesorul Berschin mă strigă din biroul lui, ușa fiind tot timpul deschisă spre sala mare ("Herr Doktor Muntenau" m-a numit două-trei zile, până am îndrăznit să-l corectez. Nemții nu au deloc dificultăți să rostească pe *ă* și *i*, dar nu reușesc deloc să ne pronunțe diftongii, mai ales pe *ea* și *eu*), ca să mă prezinte profesorului Klaus Heitmann, romanist și românist cunoscut. Acesta mă invită imediat să îi vizitez Seminarul lui, un etaj mai jos, cu o bogată bibliotecă, dominată de cărți ... românești. Profesorul Heitmann vorbește românește foarte bine, cu o încântătoare grație și fluidizare a *r*-urilor. Mă cucerește de la primele minute prin caracterul lui plăcut, prin delicatetea vorbei lui, cu amestecul subtil de paternalism binevoitor și camaraderism sincer, prin dorința expresă de a-mi fi de folos. La insistențele lui, îi spun că voi împrumuta din biblioteca lui, pentru perioada cât voi rămâne la Heidelberg, dicționarul de sinonime al soților Mircea și Luiza Seche (principalul meu instrument de traducător!) și, poate, niște romane românești mai recente, pe care nu am apucat încă să le citesc. [Filoromân sincer și declarat, excelent cunoscător al literaturii române, al mentalităților și al realităților românești, inclusiv din Basarabia, Klaus Heitmann (1930-2017) a fost foarte iubit de numeroșii lui prieteni români. L-am mai întâlnit de câteva ori pe la diferite întruniri, la Trier și la Viena; ultima dată, mi se pare, la Jena, prin 2011. Este socotit de specialiști fondator al "imagologiei" literare, înțeleasă ca studiu al modului în care imaginea unui popor sau grup etnic se reflectă în imaginarul altor comunități sau popoare. Studiul său despre imaginea românilor în spațiul lingvistic german a fost publicat în mai multe ediții în limba română, bucurându-se de un larg ecou. – Adaos din august 2020]

Trec și printr-o mică aventură neplăcută. La ghișeul Bibliotecii centrale, o funcționară obtuză refuză să îmi elibereze permisul de intrare ("Benutzerausweis"), cu pretextul că stau doar două luni. Catastrofă! Dacă nu pot lua cărți acasă sunt ruinat... A doua zi revin cu o ceremonioasă recomandare semnată de profesorul Berschin, dar nu mai era nevoie, dau peste altă funcționară, mult mai amabilă și înțelegătoare, care îmi eliberează imediat frumosul cartonaș maro roșcat [Îl mai păstrez și astăzi într-o cutie, alături de alte asemenea fetișuri dragi din întârziata mea "perioadă de formare" – Adaos din august 2020]. Altă sursă de stres: comenzile la depozit se onorează după 2-3 zile! Completez fișe pentru vreo 10 cărți, pe care le voi lua peste două zile. Oricum, am la dispoziție biblioteca Seminarului, cu accesul direct și liber la raft. Voi merge pe două direcții: latină medievală și filosofia limbajului în Evul Mediu și Scolastică. Înainte de a mă reîntoarce la Seminar, zăbovesc puțin în marele parc central, apoi identific drumul spre stația de autobuz spre casă, numărul 42. Îmi cumpăr și un abonament săptămânal, doar 21 DM, foarte convenabil față de

aproape 5 DM biletul zilnic, dus-întors...

Înapoi la Seminar, spațiul meu securizat, deja! Este după-amiază târziu, profesorul Berschin este încă acolo. Secretara, Frau Treffen, la mirarea mea admirativă, îmi șoptește că profesorul lucrează din greu, inclusiv acasă, dar că este ... foarte bine plătit. Aflu deci că profesorii universitari sunt, ca funcționari ai statului ("Beamte"), foarte bine plătiți, iar pensia reprezintă până la 85 % din salariu. [Între timp, în ultimul deceniu, privilegiile de orice fel ale profesorilor, inclusiv salariile, au fost oarecum diminuate! În plus, a fost creată funcția de "Junior Professor", cu contract pe doar 7 ani și cu salariu mult mai mic. Se vorbește chiar de "spolierea" profesorilor de statutul lor de funcționari ai statului ("Entbeamtisierung der Professoren"). – Adaos din august 2020]. Împreună cu câteva extrase din publicațiile mele, îi ofer un exemplar din *Biblia 1688-III, Leviticul*, din seria Monumenta linguae Romanorum coordonată la Iași de profesorii Paul Miron și Vasile Arvinte, volum în care am redactat versiunea modernă ("coloana a cincea") și secțiunea de comentarii. Pentru seminar, donez un exemplar din *De dialectica* Sf. Augustin, tocmai apărută la Humanitas, versiune bilingvă, în traducerea și cu comentariile mele. Lui personal, profesorului, îi trimiseseam, via Flora Șuteu, un exemplar prin fratele său, Helmuth Berschin, romanist la Regensburg. Sub semnătura ambilor, Walter și Helmuth Berschin, citesc un studiu interesant, prin care se acceptă teoria nouă a unui romanist englez, Roger Wright, de la Universitatea din Liverpool. În esență, ar fi vorba despre faptul că în Evul Mediu nu au existat două limbi diferite, latina cultă și latina populară sau romanica, ci una singură, cu varietăți locale. Forma codificată a ceea ce numim *latină medievală* ar fi rezultatul reformatoarelor din vremea lui Carol cel Mare. Nu am înțeles prea bine întreaga argumentație, îmi propun să îl întreb direct pe profesorul Berschin cu prima ocazie.

Observând viața zilnică din Seminar îmi întăresc convingerea mai veche, formată deja de la Freiburg, din 1987, că aici, prin tradiție, un profesor universitar (sunt mult mai puțini decât pe la noi!) este prin sine o mică instituție, plasată în centrul unei subtile rețele de relații, pe orizontală, cu colegii de disciplină de prin alte părți, pe verticală, cu discipolii. Cu rădăcini viguroase în epoca Scolasticii, relația magistru – discipol este încă activă și funcțională.

La Cafeteria din Mensa mi-am permis, pentru prima zi, să mănânc de 10 DM: friptură de vită, *pommes frites* – m-a amuzat mereu cosmopolitismul nemțesc în materie de nume pentru legume: roșiile sunt *Tomaten*, ardeii – *Peperoni*, vinetele – *Aubergines*, adică foarte ... autohton – salată și o bere; a doua zi, tot acolo, dar de 6 DM, tot cartofi prăjiți, dar cu un cârnat și fără bere; a treia zi, adică astăzi, *Frikadelle*, adică un fel de pârjoală mai mărișoară, fără gust, ca și cum ar fi făcută din cauciuc, scăldată într-un sos fad, aproape de nemâncat, plus limonadă. Hotărât lucru, bucătăria nemțească e un dezastru! Unde-s ciorbițele, tocănițele, frigarurile, chifteluțele, cârnăciorii și sălățelele de la cantina Pușchin de odinioară? Ca să nu mai vorbesc de suplimentele pe care tanti de la polonic le servea, la cerere, mai ales băieților!

Ieri, de la un magazin cu autoservire numit Lidl, mi-am luat, pentru 32 DM, o mulțime: cartofi, unt, ceapă, usturoi, alune, bere, slănină, compot de ananas, zece ouă, plus un pachet de tabac și foiță; încerc să îmi fac singur țigările, cum am văzut pe stradă, pe la studenți. Îmi zic că târguiețile o să-mi ajungă o săptămână, dar nu cred, deja mi s-a făcut foame la nici două ore după cantină... De-aș putea slăbi câteva

kilograme... Semn de încurajare: am schimbat gaura de la curea! Oricum, de bine, de rău, se pare că într-un ritm oarecare. Mica nefericire e că nu am televizor. Bătrânele mele gazde, ecologiști convinși, nu au nici ei! În fond, e mai bine, îmi rămâne mai mult timp pentru citit. Rezultatele meciurilor la World Cup la fotbal, în America, le aflu din ziare, a doua zi! Scorul de 3-1 al României împotriva Columbiei, cotate ca favorită, mă bucură și pe mine. Astăzi, la ora 21,30 (22,30, acasă!), România se va confrunta cu Elveția. Voi afla rezultatul de la Gabi, pe care îmi propun să o sun pe la miezul nopții... A propos de televizor, azi am văzut unul scos în fața porților de proprietari. Mă bate gândul să-l iau. Dar până să mă hotărâsc eu, apar doi adolescenți cu șurubelnițele și se apucă să îl demonteze: Dialog. Eu: "Funktioniert es noch, oder ist es kaputt?" Ei: "Nein, es ist völlig kaputt!" Mai încolo, câteva porți, apare alt televizor aruncat, alături de un aspirator, amândouă pline de praf și de pânze de păianjen! Deh! Societatea de consum!

Încă ceva: astăzi, una dintre studentele de la seminar, văzându-mă că privesc cu atenție afișul despre întâlnirea de mâine, 23 iunie, cu Gabriela Adameșteanu, mă îndeamnă insistent, ba chiar mă duce de mână, câteva săli mai încolo, unde era un seminar de ... română. Intru și mă așez în ultima bancă. S. Damian, cunoscutul critic de odinioară de la București, lector se pare aici (nu are doctorat?!), conduce o dezbatere, într-o germană foarte aproximativă, cu câteva cuconițe cam coapte, despre... *Miorița*. Nu am timp de fleacuri, așa că mă scuz, mă retrag respectuos și mă întorc la lucru. Acum câteva minute, înainte de a mă apuca de scris acest rezumat al primelor zile, tocmai m-am întors de la telefonul cu monede de la colțul străzii, unde, minune, obțin imediat legătura acasă (0040/32/160583). Ne mărturisim sentimentul comun, dorul! Urmăresc amândoi, ea și Dinu, meciul cu Elveția, deja e pe terminate, 4-1 pentru Elveția. Păcat! Ne auzim prost, cu paraziți și întreruperi. Convenim că suntem bine amândoi și că totul este în regulă.

Joi, 23 iunie

Program oarecum normal. Mă trezesc pe la 7,00, mic dejun frugal, la ora opt sunt deja în stație. Iau autobuzele 42 și apoi, schimbat, 41, până în oraș, Bismarckplatz, durează, convenabil, 20 de minute. Drumul mă va duce zilnic pe lângă tabăra militară a forțelor americane de ocupație, se pare, una din cele mai importante din Germania. Nu voi vedea deloc soldați americani prin oraș. Până la Seminar mai am de mers pe jos câteva minute bune. Într-o vitrină, o geantă de umăr (29 DM) și o pereche de pantofi (39 DM) îmi fac cu ochiul! Rezist tentației și mă bucur că rămân cu banii în buzunar, credincios vechii mele genți roș-grena cumpărate cu șapte ani în urmă de la Freiburg, deja cam jerpelită pe la colțuri.

La Seminar, citesc intens 3-4 ore niște studii despre terminologia filosofică medievală. Strâng materiale despre Thomas de Aquino și Ockham, pe care vreau să îi traduc. Dicționarul lui Baudry, specializat pe lexicul lui Ockham, nu mi se pare grozav ca instrument de lucru pentru traducere. Dau însă la raft peste o culegere în câteva volume, de dictoane și citate din texte medievale, excelentă sursă de informare pentru planuita noastră *Aeterna Latinitas*. Voi fișa copios din el. La Mensa, un cârnat, salată și limonadă, 2,40 DM, de data asta la preț de student (pâine mi-am adus de "acasă")! În cele din urmă, insistent îndemnat de d-na Vogel, una din secretare, mă hotărâsc să merg la ora 13,00, la Lectoratul de română, unde S. Damian organizase o întâlnire cu Gabriela Adameșteanu.

Pagină ornată dintr-un manuscris latin medieval

Ioana SCĂRLĂTESCU

Apocalipse de vară...

un fel de foame

povestea merge așa: o fată îl întâlnește pe dumnezeu întâlnește singurătatea întâlnește disperarea pe marginea unei simfonii defecte nimeni nu mai cântă acum. tragedia tăcută a orizontului evenimentelor plutind în starea de a fi și a nu fi tu. o cutie nici o cheie nici o cale de ieșire; ești în viață sau ești moartă. ești tu o născocire a propriei tale imaginații hiperactive. șterge-ți praful de stele de pe față nu e potrivit pentru o domnișoară. toată moartea aia te-a lăsat infometată. întinde-ți spatele până când tot scâncetul ăla devine o bubuitură. să fii sau să nu fii. o poveste scrisă cu cerneală invizibilă uită-te la ce ai făcut ai vărsat-o pe tine devii și tu invizibilă. tot ce rămâne e amintirea vagă de a fi o formă cu toate că marginile sunt neclare. nimic nu rezistă în umbră. întunericul e și el infometat.

povestea merge așa: o fată îl refuză pe dumnezeu nu e mare lucru îi spune că are o întâlnire cu diavolul apoi se uită în oglindă. treizeci și trei de milioane de ani. nu îndeajuns timp să repara muchia tocită a tușului pentru ochi dar merge și așa, nedevii vanitate. să fii sau să nu fii. aripa stângă e ruptă, împrăștie pene peste tot pe parchet. ceva zgâriind sub podea. un alt cântec – radioul sfârâie precum căldura verii înainte să se transforme totul în foșnet alb. vrei să îți mănânci cuvintele și ai face-o dar sunetul vocii tale e prea amar. mergi pe apă, schimbi apa în vin. mergi pe vin dansezi în torent. ești o fată sau ești un zeu? înjuri în șoaptă ca să nu te audă cineva.

povestea merge așa: o fată îl mănâncă pe dumnezeu îl mănâncă pe diavol devine o gaură neagră. nici un sunet în spațiu, încă ți-e foame, totul se amestecă cu cenușă pe limbă. preferi mâncarea în sânge, îmi spui, muști din măr, muști din mine, muști. o cutie sau nici o cutie, o pisică sau nici o pisică, tot rămân șoarecii zgâriind sub podea. trebuia să te aștepti la asta dar erai prea ocupată să clipești. îți spun că părul tău arată frumos așa desfăcut rostogolindu-se în râuri, devenind râuri devenind mare. râzi și râsul tău se sfârâmă în zeci de bucăți.

povestea merge așa.

timp căzător

e cinci după amiaza timp standard undeva și vreau să înghit cenușa până când se prefăce în diamante. îmi spui că ești singură și îți spun pe numele tău. îmi trec degetele prin roua ta vreau și nu vreau. îmi spui că ești singură și te spargi în cioburi de sticlă, mă tai bucățele ca mulțimea lor să îți țină companie. luăm ceaiul – mâinile tale tremură în jurul ceștii din vis. șoptești logică în eter până când se descurcă totul în ceva recognoscibil. ești singură și ești frumoasă și îmi ating degetele de încheieturile tale, de gura ta, te las să mă mistui cu totul.

soarele de la miezul nopții arde o gaură în cerul de carton pielea mea străvezie precum peștii din adâncuri dar dinții mei nu sunt ascuțiți. imaginează-ți asta: o melodie nouă. imaginează-ți asta: un câmp roșu cu flori albastre și o pasăre moartă în iarba înaltă. imaginează-ți. toate lucrurile astea lumești care par o viață departe iar apoi sunt eu în mijlocul petalelor îngălbenite. mi-ai spus odată că voiai să zbori și am răs dar cred că înțeleg acum – măcar jumătate din dorință se simte bine pe limbă: căzutul, prăbușirea, pierderea inocenței. îmi amintesc cum îți trasam vânătaie pe coapse ca și cum mi-ar spune povestea vieții tale,

dar tot ce am primit în schimb a fost o gură de jar.

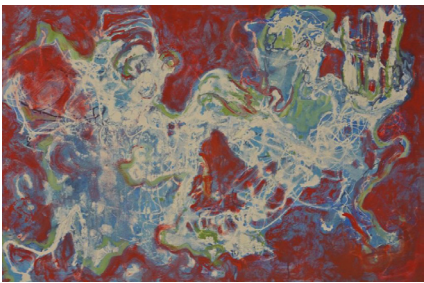
îmi e dor de un timp dinainte de ăsta. îmi spui că ești singură. îmi spui că există o tu mai mică ascunsă în labirintul coastelor tale și șoptește în întuneric când e liniște: veni, vidi. nimic mai mult. îți țin capul în poală și îmi las degetele să treacă prin fantoma părului pe care l-ai tăiat aseară. se împrăștie ca cerneala în apă, vederea mea încețoșată de iminența a ceva ce nu pot să înțeleg. îmi spui că îl iubești și îmi mușc limba, dau din cap ca și cum aș înțelege, mă uit la vânătaile și la câmpul de flori și la mărul dintre coapsele tale – îmi întorc privirea.

îți spun că vreau să zbor dar tu ești deja praf de stele.

soare precar

ce e cu vara care face să pară totul incomplet – jumătate de clipire gene ce se răspândesc subțiri ca picioare de păianjeni peste obraji înroșiți chiar și foamea asta flămândă de mai mult.

iunie despică cerul în două își varsă toată ploaia într-o clipită. tu prăjeai ouă pe pietre, apa te ia acum cu ea. inconsistent. aud chemarea unui pescăruș și pescărușul se transformă în nălucă așa că îmi desfac cușca pieptului să între cu celelalte. e un alt fel de tăcere un fel de dor liminal prins între un pas corect și unul greșit. și iață-ne din nou împiedicând-ne de rădăcini de copac și crăpături din trotuar. am mers iar în cercuri? gaura din cer unde era odată soarele îmi spune că e miezul zilei.

îi spunem o culme dar nu mai sunt munți pe care să urcăm. munți mai înalți, oameni mai înalți. se întind spre cer lasă în urmă țepi de trandafir.

iulie înghite copacul întreg. unde altundeva să meargă totul decât înăuntru cu susul în jos cu dreptul în stângul toate lucrurile astea mărunte care se învârt și se învârt până când ametești. îți spun: ascultă greierii ne înșiră o poveste și tu râzi, îți întorci fața spre gaura de soare, inhalezi adâncul. îți spun: nu știu unde să merg de aici poate nu e lumea care se învârte poate sunt doar eu. nu îmi spui nimic. nu mi-ai spus nimic de ceva timp – aruncă-ți cuvintele în chiuvetă și ai să vezi: nu o să plutească.

august are dureri de la răni incomplete. o coastă scoasă în afară un cuțit înțepenit între vertebre dinți ascuțiți, ascuțiți, și strălucind ca niște lame. oceanul a devenit din nou desert, peștii și-au crescut picioare și s-au băgat în găurile pe care le-au săpat iarna trecută când corpul meu era înghețat. cineva cântă un cântec, dar nu tu o faci (nu o fac nici fantomele din mine, am verificat), așa că poate o fac eu. corzi vocale care se rup cum strunele de vioară sub prea multă apăsare.

ce e cu vara...

cutia cu scrisori

Florin FAIFER

Laurențiu Faifer, în scrisorele¹ IV Stări și cadențe*

N-o să mă las acum în voia amintirilor din armată, din vremea când, teterist fiind la celălalt capăt de țară, la Oradea, aveam sentimentul înăbușitor că lunile de ostășie nu se mai sfârșesc. Nici amintirile altora nu le suport cu ușurință, darmită să le re trăiesc pe ale mele. M-am obișnuit greu și nu îndeajuns cu rigorile unei cazarme. Număram lunile, număram zilele până la liberarea care, parcă, se ținea mereu departe. Așa era să și fie, dacă n-aș fi avut o șansă care și astăzi mă miră. În ziua în care părăseam orașul pe care aș vrea să-l (re)văd fără să aud tropăituri pe caldarâm, rușii și acoliții lor (printre care, din fericire, nu erau și românii) intrau, ca niște odioși invadatori, în cetatea cu turle aurite, Praga. O... „vizită frățească” în scrășnet de șenile. Mă apropiam de Iași când se petreceau toate astea. O zi dacă mai rămâneam în cazarma orădeană, cine știe când mi s-ar fi înmănat livretul militar.

M-am îndepărtat de firul rememorării... Pornisem să depăn aprecierile mele despre felul dezinvolt în care suportă Laurențiu constrângerile inerente. Starea de spirit a lui F., adică a mea, diferă flagrant de aceea a lui L.

Între ele, nici o rezonanță. Voinicul, cum zic turcii, amuzant, în seriale, e în formă. Se laudă cu sănătatea, fără a fi devenit un buftea, deși, cu pofta lui de mâncare... E pus pe glume, îmi plasează câte o ironie ușoară și, exersându-și privirea, judecă lucrurile ce-i ies în cale cu capul lui. Simte nevoia să-și noteze impresiile și, așternându-le pe hârtie, e foarte atent la exprimare. Să-mi fac iluzii?...

Mai bine să nu mă gândesc... Deocamdată, suntem, corespondentul meu și cu mine, în Câmpina, unde nu știu câte ar fi de văzut, iar uneori în Târgoviștea pe ale cărei meleaguri încă par să răsune ecourile unor vremi de demult. Târgul e săracuț, nu copleșește prin oferte. Dar L. e mulțumit. Nu-ți vine să crezi. Cum asta? Nici un incident să-l scoată din pepeni, nici un conflict, toate bune și frumoase?

Poate nu chiar, dar mai toate stările pe care L.F. le trăiește din zori până-n seară se derulează într-o zonă de echilibru. Viitorul sublocotenent păstrează cadența care i se potrivește. Rar îl surprinzi morocănos, nu se supără cu una cu două, caută să-și domine frământările. Ce frământări?... Am fi aflat dacă Laurențiu Faifer și-ar fi continuat „jurnalul” fie și în aceeași manieră. Dar, din păcate...

Florin FAIFER

Mai am cam 45 de minute timp să-ți scriu.

Acum e 6:58 și sunt Știrile PRO TV. Am urmărit „Lupta pentru București”. Se pare că vom asista la o victorie a PDSR.

Oprescu e, totuși, altceva decât golanul de Băsescu, pentru care primăria ar fi un loc geometric ideal pentru furt.

Oprescu e un fost securist, încă în sistem, dar e un tip cu o anumită ținută. Nu ar fi intrat în cursa pentru Primărie dacă nu ar fi existat principiul: Primăria București = bani pentru Partid.

Sunt curios dacă o să se întâmple ceva nou în București, după toate astea.

O altă știre – cutremurul din Turcia. Ciulește urechile!

Ultima pe listă e diversiunea din sistemul bancar. Se aud fâsăiturile după încercarea nereușită de a dărâma BCR.

Acum e vorba de altceva: Banca Populară Română.

Poate tu nu vezi diferența. Pe scurt, lucrurile stau cam așa: cea care conduce activitatea bancară în România e Banca

Națională. Pentru a funcționa, o bancă nouă are nevoie de avizul BNR, care face controale periodice (se cheamă control prudential), autorizația putând fi retrasă oricând. Orice bancă e obligată să aibă un fond de garanție (un procent din sumele deponenților), care se găsește în conturile BNR. Pe baza acestui fond, în caz de încetare de plăți (adică insolvență), depunătorii își pot recupera o parte din bani.

Băncile populare nu sunt bănci. Ele sunt cooperative de credit, dar au primit prin lege dreptul de a purta denumirea de bănci, fapt ce a sporit confuzia populației. Aceste cooperative de credit nu au nevoie, pentru funcționare, nici de autorizația BNR și nici de un fond de garanție la BNR. Nu sunt supuse nici controlului prudential. E uimitor cum s-a putut produce așa ceva sub ocrotirea legii. Era foarte clar că escrocheria va ieși cândva la suprafață (pentru conformitate, vezi Ioan Turcu – Drept bancar, ed. Lumina Le, București, 1999).

E deja 7:23 și trebuie să cam strâng catrafusele. Continui, totuși. Problema FNI nu-mi e clară. E o societate civilă, deci cei care depun devin automat asociați (și nu acționari). Nu știu însă care sunt garanțiile și care este statutul acestor societăți de investiții. Din păcate, sectorul financiar nu e al meu, ci al științelor economice.

Cea mai sigură mi se pare BRD, care a devenit filială a Société Générale din Franța. Cu toate astea, nimic nu e sigur în România.

Aștept Campionatul European, în perspectivă, și masa de seară, ca iminență.

Florin,

Nu mai am nici un semn de la tine și nici la telefon nu răspunzi.

Spune-mi dacă s-a întâmplat ceva, pentru că sunt îngrijorat.

Despre mine află că sunt bine și că voi fi sâmbătă în Iași, după o întrerupere de două săptămâni.

Am fost la castelul Iulia Hasdeu. Pe afară aduce a ceva între Ev Mediu și basm, dar interiorul e o combinație între o casă a unui boieruș de țară, casă de rugăciuni și un spațiu mistic, dar necreștin.

Am văzut acolo o icoană a lui Nicolae Grigorescu, în care Iisus avea un chip aproape de copil, o candoare care putea să aducă aminte de Iulia Hasdeu.

Câmpurile magnetice puternice despre care mi s-a vorbit eu nu am putut să le detectez.

În rest, covoare țărănești, câteva portrete, mese de lucru, manuscrise, mă rog, tot ce poți găsi într-un muzeu.

O să trec și pe la muzeul Grigorescu, din vecinătate.

Muzeul Iulia Hasdeu e în orice caz unul original, mai ales prin aceea că omul și-a făcut casa exact așa cum a vrut el. Are personalitate și trădează atât stările de exaltare ale scriitorului, cât și ideile trăsnete ce-i apăreau pe acest fond.

În concluzie, mi-a plăcut.

Noutăți nu mai am. Aici a plouat puțin. Atât.

Ne vedem în Iași. Salut!

Laurențiu

Câmpina, 27.06.00, ora 10³⁰.

* Acest text inedit, care completează seria de articole „Laurențiu Faifer, în scrisorele” publicate de Florin Faifer în *Expres cultural* (octombrie 2018 - aprilie 2019), a fost regăsit prin amabilitatea doamnei Gabriela Haja (n.red.).

¹ Urmare din nr. 12 / 2018.

Teodor PRACSIU

Radu Gyr - Resurecția poetului

Prof. dr. Pavel Toma consacră un amplu studiu monografic poetului Radu Gyr (1905-1975), cu titlul **Radu Gyr - Resurecția poetului** (Editura Alfa, Iași, 2020, 251 p.). Cred că este vorba de o dublă resurecție, atât a poetului, cât și a poeziei sale, mai puțin cunoscută cititorilor de astăzi, îndeosebi cea inedită, critica literară fiind destul de parcimonioasă în incursiuni exegetice privind creația "poetului spațiului concentraționar". Arhitectura volumului urmează tiparul monografiilor de tip didactic, prin dipticul viață-operă, cu analize minuțioase ale liricii interbelice și postbelice și o atentă incursiune hermeneutică în universul "poeziei carcerale". "Turmul de fildeș al lui Radu Gyr a fost închisoarea" (p. 5), scrie asertoric Pavel Toma, iar metafora cuprinsă în enunț luminează conotativ o personalitate și un destin. În cazul de față nu putem disocia net biografia de operă, soarta contorsionată a poetului, detențiile prelungite și suferințele atroce marcându-i decisiv opera. Debutează precoce, la 14 ani, cu un poem dramatic, **În munți** (1919), pus în scenă de colegii săi de școală, străbătut de aventuri patriotice adolescentine. Colaborează la **Tinerimea școlară** și **Rampa** cu versuri semnate **Radu Gyr**, pseudonimul fiind "anagrama toponimului muscelean Grui" (p. 9), intrat definitiv în conștiința publică. Numele adevărat a fost Radu Ștefan Demetrescu, tatăl fiind actor și ulterior societar al Teatrului din Craiova, prilej fericit pentru copil să cunoască oameni ai scenei și scriitori importanți. Frecventează cercul literar al Elenei Farago (la Craiova) și al lui Mihail Dragomirescu (la București). Debutul editorial propriu-zis se produce în 1924 cu volumul de versuri **Liniști de schituri**, sub auspiciile Elenei Farago, în care sunt detectabile elanul vitalist tradiționalist și tristețea metafizică simbolistă. Își lărgeste sfera revistelor la care colaborează, urmează cursurile Facultății de Litere și Filosofie din București, este premiat în 1926, 1927, 1928 și 1939, de Societatea Scriitorilor Români (S.S.R.), Institutul pentru Literatură, Academia Română, respectiv, din nou S.S.R. Va fi profesor și subdirector al Liceului "Mihai Eminescu" din București, apoi asistent la catedra mentorului său, Mihail Dragomirescu.

Riguros și fără inhibiții (în istoria literară, care este o știință, nu-și au locul inhibițiile!), Pavel Toma oferă cititorilor informații incomode privind orientarea politică a poetului: înscris în Mișcarea Legionară, în 1935, inițial ca simpatizant, devenit ulterior comandant al regiunii Oltenia, recunoscut ca **bard al legiunii**, arestat în 1937 și închis la Malmaison, apoi la Jilava și la Brașov. Colaborează asiduu la publicațiile de extrema dreaptă (1937-1938); condamnat mai întâi la domiciliu, apoi internat în lagărele de la Vaslui, Miercurea Ciuc, Râmnicu Sărat. La Miercurea Ciuc au fost închiși, între alții, Nae Ionescu, Mircea Eliade, Iordache Nicoară, Ion Mânzatu și alte figuri marcante ale Mișcării. Venirea la putere a legionarilor, în 1940, fatalmente efemeră, îi aduce poetului numirea la Direcția Generală a Teatrelor. Intenționa să publice într-un volum poeme care sunt emblematice din perspectiva orientării politice: **Sfântă tinerete legionară, Imn de slavă el eroilor Moța - Marin, Mormântul Căpitanului, Rugă din temniță pentru Arhanghel**. După "rebeliunea legionară" din 1941 este condamnat, împreună cu alți 85 de camarazi, la doisprezece ani de închisoare. Ca variantă compensatorie la regimul penitenciar, este trimis pe front, în linia întâi, și în 1942 este rănit grav.

Epoca postbelică va fi deopotrivă nefastă pentru poet în toate privințele: interzis în presă, exclus din învățământ, arestat, judecat în lotul criminalilor de război, condamnat la 12 ani de detenție severă, executați la Brașov și Aiud, eliberat în 1955, rearestat în 1958 și condamnat la moarte pentru instigare contra regimului comunist (v. poezia-manifest "Ridică-te, Gheorghe, ridică-te Ioane!"), dar și trecutul legionar, sentință comutată în detenție pe viață; în 1963 este grațiat și acceptă să semneze articole (conformiste) în **Glasul patriei**. Va duce o viață retrasă, discretă, vizitat de puțini contemporani, foști parteneri de idei și de convingeri. Spre deosebire de alții, mai norocoși, Radu Gyr n-a fost niciodată reabilitat de regimul comunist, S-a stins la 29 aprilie 1975, la București, în urma unui atac cerebral, și singurul literat notoriu care a însoțit cortegiul funerar și a citit din versurile celui dus a fost Romulus Vulpescu. Prudent, de-a dreptul circumspect când vine vorba de chestiuni insuficient clarificate ale biografiei poetului, Pavel Toma nu se lansează în ipoteze hazardate cu privire, bunăoară, la două aspecte sensibile: încercarea lui Radu Gyr de a fugi din țară sub comunism și o ipotetică tentativă de sinucidere.

Analiza operei poetice se face cu o meticulozitate "chirurgicală", autorul ferindu-se să dea un verdict critic definitiv și irevocabil. Radu Gyr a fost un receptacul de înrăuriri atât în perioada ce l-a consacrat (efervescența epocă interbelică), cât și în cea postbelică, ceea ce nu i-a atenuat nota originală. Sunt identificate cu sagacitate orientări și tendințe ce au definit decenii la rând lirica românească, fără "a se decupa" ferm înclinația dominantă a poetului nostru: simbolism, parnasianism, manierism/

gongorism, modernism, tradiționalism, "medelenism", expresionism, clasicism și chiar modernism clasicizant (aparent o contradicție în termeni), nefastul realism socialist postbelic, un modernism metafizic și implacabilul "folclor de temniță". Cum se poate lesne observa, delimitările sunt relative și relativizante, fiind vorba de opțiuni estetice predilecte și de nuanțe mai mult sau mai puțin precise. Există la Radu Gyr și o lirie de război, izvorâtă din experiența traumatizantă a frontului (a doua conflagrație mondială), după cum Camil Petrescu, în **Ciclul morții**, sublima artistic suferințele îndurate în primul război mondial. Mefient în privința criteriilor de periodizare și de clasificare a poeziei lui Radu Gyr ("vom evita o opinie tranșantă în această privință" - p. 25), Pavel Toma face o prezentare cronologică a poeziei, punând accentele necesare acolo unde a fost nevoie. Procedează în buna tradiție didactică, luând la rând poemele ilustrative pentru fiecare curent/direcție/orientare estetică, deschizând paranteze teoretice, invocând opiniile de autoritate, acolo unde a fost cazul, păstrându-se pe terenul solid al analizei de text. Sintagma **tradiționalism militant** trebuie înțeleasă în context ca acoperind textele cântecelor legionare (menționate anterior), ceea ce argumentează o opțiune politică fără echivoc, deși mai târziu, în circumstanțe dramatice, poetul ar fi încercat să se dezică de trecutul său culpabil. Mărturiile unor contemporani sunt tratate cu

rezerve de autor. Lăsăm cititorului intactă plăcerea de a parcurge pas cu pas șirul de argumente analitice pe care istoricul literar le pune la contribuție pentru a explica, pe de o parte, un destin liric, pe de alta, urmările tragice ale unei evidente rătăcirii ideologice. Pavel Toma știe foarte bine că autorul nu mai poate fi disculpat istoric, lucrurile sunt de mult timp tranșate, dar ține să ne avertizeze axiologic: opera este solidă, rezistă la eroziunea timpului și merită să fie citită cu ochii puri ai obiectivității date de detașarea temporală.

În privința **realismului socialist**, acesta este identificat în articolele, poeziile și reportajele publicate de Radu Gyr în **Glasul patriei**, după eliberarea din detenție, în intervalul 1963-1972. Personal nu cred că trebuie supralicitată valoarea acestor producții ocazionale și inevitabil conformiste. Și Pavel Toma vede aici un compromis necesar făcut cu regimul politic pentru ca ființele dragi de lângă poet să nu aibă de suferit. Ipoteza este plauzibilă. Autorul își exprimă neîncrederea față de o serie de texte îndoielnice, probabil apocrife, atribuite lui Radu Gyr fără ca paternitatea acestora să fi fost ferm dovedită. Unele se referă la împrejurări în care proscrisul s-ar fi dezis ferm și irevocabil de legionarism.

Cu perfectă legitimitate autorul acordă o atenție privilegiată poeziei spațiului concentraționar, puțin cunoscută publicului larg, creată în condițiile dramatice ale întemnițării. Destinul lui Radu Gyr nu reprezintă un caz izolat, dar "cadența" detențiilor este cutremurătoare: "Prima detenție se produce în 1938, sub regele Carol, pentru participarea la Mișcarea Legionară, unde se înscrisese încă din 1935, care-i aduce 2 ani de închisoare. În 1941 este condamnat din nou, în timpul regimului antonescian, la 12 ani de temniță, când are alternativa de a lupta pe frontul de rășărit, în linia întâi. Între 1942 și 1943 a fost închis în lagărul de la Târgu Jiu, internat în grupul intelectualilor, printre care se aflau Nicolae Rădescu, Anton Alexandrescu, Mihai Ralea, Tudor Arghezi (închis pentru celebrul pamflet - **Baroane!**), Ernest Bernea, Matei Socor, Traian Brăileanu, Nicolae

Carandino, Victor Eftimiu, Zaharia Stancu [...]. Anul 1945 îi aduce prima condamnare a regimului comunist, în cel de-al doilea lot al criminalilor de război, lotul scriitorilor și al ziariștilor, cum mai este cunoscut, printre acuzați fiind și Radu Gyr, dar și alți publiciști marcanți, condamnați pentru activitatea lor la ziarele de dreapta: Nichifor Crainic (**Gândirea**), Pamfil Șeicaru (**Curentul**), Stelian Popescu (**Universul**), Ilie Rădulescu (**Porunca vremii**)" (p. 59).

Poezia carcerală s-a născut în circumstanțe neobișnuite. Deținutul aflat în detenție severă nu beneficia de unelte de scris. Deținerea ustensilelor necesar era aspru pedepsită. Se foloseau clandestin improvizații insolite ca suport pentru scris: săpun, sticlă, înnodarea cifrată a aței deșirate din haine sau pături, talpa bocancilor, căpтуșeala hainei, obloanele celulei ș.a. Actul propriu-zis al creației este relatat astfel de Radu Gyr: "Stau în pat pe spate și mă uit în plafon. Fiind alb, mi-l închipui hârtia mea. Acolo, în fața ochilor, scriu versurile așa cum vin ele din inspirație. Și așa, strofă cu strofă, până termin poezia. Când ies afară, la plimbare, îl iau pe unul (...) și-i spun poezia făcută în cameră" (p. 61). Pavel Toma analizează lirica spațiului concentraționar cu trimiteri la poeziile scrise în multe detenții ale poetului, indiferent de regimul politic, incluzând și poezia de război. Protecția divinității, suferința, superioritatea spiritului, revolta, tentația renunțării, dorința de evadare fizică sau spirituală din spațiul închisorii, visul ș.a. sunt coordonatele tematice ale acestei poezii a reclusiunii, suferinței nesfârșite, disperării.

În relația cu divinitatea, poezia lui Radu Gyr (pusă inevitabil în conexiune cu lirica arghezană din **Psalmi**) este organizată pe câteva axe tematice, identificate cu precizie: analogia cu suferința cristică, refuzul suferințelor eterne, absența divinității (sic!), abandonarea divinității, inutilitatea revolte, singurătatea omului, comuniunea cu Dumnezeu, împlinirea spirituală, împăcarea cu sine și cu Judecătorul Suprem. În complementaritate, exegetul trece în revistă, analitic și comprehensiv, mereu atent la nuanțe, erosul, natura, spațiul și timpul (coordonate esențiale ale destinului carceral), experiențele existențiale extreme (frigul, foamea, boala, solitudinea, absurdul vieții, moartea).

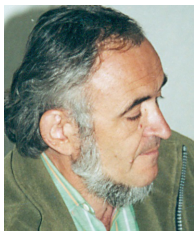
Incursiunea analitică în universul liric al lui Radu Gyr, fixând motivele, obsesiile, fantasmalele imaginarului poetic, pe baza unor numeroase exemplificări, cu detalieri privind stilul și prozodia, reprezintă partea cea mai solidă a cărții profesorului Pavel Toma. Autorul a avut mai demult ideea de a alcătui o carte autonomă, **Radu Gyr interpretat de...**, în maniera consacrată de tradiția literară românească, altfel spus, poetul reflectat în oglinzile criticii de ieri și de azi. Acest proiect a căpătat contur acum și este integrat volumului de față. Nu se poate spune că Radu Gyr ar fi fost ignorat de critica literară. Dimpotrivă. Nume importante i-au analizat opera și înainte și după război, dar anume zone ale creației poetice au fost lăsate în penumbră, din rațiuni lesne de presupus: vitregia vremurilor, viziunea istorică fără menajamente privind legionarismul românesc, rigorile cenzurii, rezerve și circumspecție, omeneste de înțeles, din partea eventualilor comentatori ș.a. Pavel Toma consemnează atent principalele contribuții critice, semnate de E. Lovinescu, Nicolae Iorga, G. Călinescu, D. Murărașu ș.a. (pentru perioada interbelică), iar pentru epoca postbelică și... postdecembristă: Al. Piru, Ov.S. Crohmălniceanu, Dumitru Micu, Mircia Scarlat, Adrian Popescu, Ion Rotaru, triumviratul Mircea Zăciu, Marian Papahagi și Aurel Sasu, Răzvan Codrescu, Alex. Ștefănescu, Emil Alexandrescu, Nicolae Manolescu ș.a.

Este reproduș medalionul dedicat lui Radu Gyr în **Dictionarul general al literaturii române** (vol. III, literele E-K, 2005), semnat de Victor Durnea. Trebuie să spunem, în spiritul veridicității, că acest amplu capitol aditional de autor, **Radu Gyr interpretat de...**, conferă volumului un aer eclectic și poate ar fi fost bine să fie publicat separat. Dar nu putem contrazice sfânta voință auctorială...

În partea finală a cărții (**Addenda**) Pavel Toma adună laolaltă scrisori, înregistrări, dialoguri cu fiica scriitorului, Simona Popa-Gyr, cu apropiați și martori ai destinului pământesc sinuos al lui Radu Gyr. Sunt cuprinse aici informații ce interesează în cel mai înalt grad istoria literară, dar și detalii despre omul, scriitorul încarcerat, intelectualul aflat sub vreme, vorba cronicarului, utile și ele în a contura un portret uman și spiritual. De o tulburătoare semnificație se dovedesc a fi mărturiile lui Constantin Emil Buceșcu, deținut al închisorilor comuniste, din familia spirituală a lui Nichifor Crainic și Radu Gyr.

Radu Gyr - resurecția poetului reprezintă o contribuție istorico-literară de certă calitate, întemeiată pe surse bibliografice de primă mână și pe mărturii cărora le putem acorda credit moral. Bibliografia temei se îmbogățește astfel cu un titlu nou, ce nu va putea fi ocolit de acum înainte.

P.S. Prof. Pavel Toma este doctor în litere și actualmente funcționează la catedra de limba și literatura română a Liceului "Ion Mincu" din Vaslui.

Ion Băieșu, un fiu risipitor?

La aproape trei decenii de la debut (în 1956, cu *Necazuri și bucurii*, adunând jenante „schife agrare”, conforme rețetarului epocii), Ion Băieșu, ca mai toți congenerii din „generația descultă”, se încumeta să atace romanul. *Balanța*, incredibil, apărea în 1985, în pofida stilului realist („atroce” chiar), mascându-și intențiile (fondul grav) prin „vervă comică”. Totuși, cei care au cercetat literatura noastră „sub comunism” (cazul lui Eugen Negrici sau Alex Ștefănescu) ignoră, inexplicabil, micul roman, singurul, dealtminteri, semnat de popularul autor. În 1990, Ion Băieșu publica, la *Minerva*, a doua ediție, necenzurată, prefăcută de Eugen Simion, criticul constatând că avem de-a face cu „un bun roman politic”, cu incursiuni rapide în social, chiar dacă lipsea analiza psihologică. Mai mult, Marian Popa era de părere că *Balanța* ar fi cea mai bună carte a lui Băieșu, conservând, însă, deficiențele de construcție ale dramaturgului, trecut, se știe, prin școala reportajului și îndatorat literaturii de divertisment.

Ion Băieșu (1933-1992), purtând un nume suspect în epocă (Ion Mihalache, amintind de fruntașul țărănist), venea din Băiești, un izolat sat buzoian și a fost botezat literar de Victor Tulbure, ne informează tot Marian Popa. Provocat, în gara din Buzău, de un fost coleg, tânărul contabil (terminase, la sugestia preotului din Poponeți, Liceul comercial) nu mai merge la Canal (unde vroia să câștige bani) și, prin jocul întâmplării, nădăjduiește să se facă „filosof”. Dar va fi deturnat de a anume Băbeanu (de la *Albina*, unde încredințase câteva poezie, refuzate) și ajunge la faimoasa Școală de literatură. De fapt, el debutase cu poezie în *Viața Buzăului* (1951) și tot pe-atunci închina versuri rudimentare tractoristei Ileana (*Viața Românească*, nr. 12/1951) sau condamna indignat agresiunea americană în Coreea, frecventând, inevitabil, bătătorita temă a „dușmanului de clasă”. A trecut pe la *Albina*, *Scânteia tineretului* și *Amfiteatrul* (1966-1968, ca redactor-șef¹⁾), ținând rubrici de ecou (*De la om la om* în cotidianul tineretului sau *Poșta rotundă* la *Magazin*, dedulcit la cronistica fotbalistică). S-a refugiat, așadar, într-o jurnalistică satirică, în zona minoratului, cu suport aluziv, de efect; totuși, în cadrele umorului „inofensiv”, testând reacțiile cerberilor ideologici. Fiindcă, ne reamintea Eugen Negrici, *proza satirică* rămâne, în context totalitar, un excelent „barometru al presiunii puterii” (Negrici 2002 : 226).

Ca narațiune rapidă, ramificată, *Balanța* debutează spectaculos, aglomerând „întâmplări aiurite”, pendulând între senzaționalul tenebros și comic, vădind fantezie debordantă și o bună observație socială în hățișul încurcăturilor tragicomice. Romanul pare construit pe gustul eroinei sale, Nela (adică Ioana Pop), „foarte avidă după întâmplări ieșite din comun”, constata Valeriu Cristea: de la un vis ciudat, cu un stol de vrăbii care o ciuguleau și un tată mort (cadavru dispărut) la tentative de viol, chefuri în cimitir și reflecții pe teme variate (soarta țărănimii, navetism, religie, moarte etc.). *Balanța* pare un roman umoristic și, de aici pornind, Valeriu Cristea, semnalându-i fondul grav, vorbea despre „seriozitatea romanului comic”. Întrebarea e dacă, odată cu dispariția societății-model (cf. Marian Popa), radiografiată nemilos, el mai rămâne umoristic. Doar „cercetătorii mentaliști”, nota Eugen Negrici, studiind epoca, ar mai pricepe trimiterile (întâmplări, personaje), înecate în sosul unui umor excentric-macabru: asaltul navetiștilor („trenul clasei muncitoare”) în drumul Nelei, absolvă de psihologie (care „e la pământ”), spre post, cu transbordări în zona inundațiilor, cu sinistrită, violuri, beții etc., încercând a dezlega *misterul țărănesc* (fuga la oraș a „cumpărătorilor de pâine”) și eterogenitatea orașelor („explicând” soarta sectoriștilor bătuți). Un cumul, așadar, de mari probleme sociale, enunțate vitezist, în replici sclipitoare, fără aplomb contestatar; dar erodând, în timp, exigențele sistemului, sub flamura unei „ofensive generale” împotriva Răului, cum spera utopistul Titi. Ținând cumpăna între năvala peripețiilor „aiuristice” și sondarea neorealismului a mediului, romanul pare a-și

justifica titlul prin concluzia medicului urolog Mitică Bostan: „Asta e viața!”

Violent, nervos, haotic, spontan, imprevizibil, medicul Mitică (zis „nebunul”) cunoaște lumea prin pacienți. El e salvatorul Nelei (împiedicând violul), el e în proces cu Butușină (directorul adjunct „analfabet”) și tot el se va îngriji de înmormântarea lui Titi, profetul vizitat de „idei planetare”, un pacient cu șapte boli, pe care îl operase în secret. Dealtminteri, *caietul albastru* al lui Titi (Constantin Bărcă) va trezi interesul Securității, el dorindu-se, prin ciudatele-i „conferințe”, apostolul unei noi religii, profetind pacea mondială și, desigur, ofensiva Binelui. *Misterul Titi* stârnește îngrijorare, punând în pericol „ideologia noastră” prin visata cohortă de adepți, colindând lumea și împrăștiindu-i ideile (în esperanto). Dacă prin tatăl Nelei, fost ofițer de securitate, stalinist într-o „epocă teribilă”, reținem – fugitiv – puzderia de crime inutile, prezența Nelei la școală (unde predă Constituția și Socialismul științific) ne aduce în realitatea curentă, mizerabilistă. Ea, cititoare pasionată a Bibliei (cum se declară) poate descoperi florul poetic, recunoscând „golirea de voință”; ar dori să convingă părinții „supermenilor” de zece ani să accepte un experiment, prilej de a trece în revistă întâmplările Țiganului Duduvecă (tatăl lui Dudu), fost instructor teritorial, căsătorit cu o prințesă (chemată la Paris) sau discuțiile despre suflet cu Miletineanu, un adventist de ziua a șaptea, încercând a afla „sămburele din fiecare cuvânt”. Există și o linie conspiraționistă, prin Nedelcu (asasinat), pornind o anchetă secretă cu intrigă polițistă pentru o fraudă financiară, cu „istorii” de la cutremur și căsătoria cu o falsă surdomută. Peste toate, alunecând în fantasmagoric, mijește tema sentimentală, iscată între virgina Nela, mereu inventivă și faimosul chirurg urolog, medicul bătaș Mitică, după o lungă conviețuire castă. Arestat după conflictul cu procurorul Oprina, construindu-și „un proiect de viață” (ca pușcăriaș, invocând plăcerea de a suferi), eliberat intempestiv (scos de la arest pentru a o opera pe soția primului secretar), Mitică traversează, conchide el însuși, o poveste „confuză și bizară”. Iar cei doi („bezmetici și descreierați”) vor fi împreună, Nela descoperind („clătinată de uimire”) că îl iubea.

Este limpede că narațiunile umoristice, ca povestiri încropite în stil jurnalistic, plonjând în anodinel existențial, probează talentul de comedigraf al lui Băieșu. El a mizat pe vocația de dramaturg, transformându-și schifele, explorând situații familiare, în piese de teatru, unele de mare succes (*Preșul*, de pildă). Abia *Sufereau împreună* (1965), aducând la rampă cuplul Genica (căreia nu i se întâmplă nimic) și fotbalistul Benone vestește audiența scontată. Iar Tanța și Costel, eroii unui serial TV care a făcut furor (pornind de la *Lubirea e un lucru foarte mare*, 1967), propuneau o poveste de iubire la Medgidia, propulsându-l pe autor la o nesperată cotă a popularității. În fond, protagoniștii, trecuți prin școala vieții, sunt tratați cu duioșie auctorială, suportând șocul „orașenizării”; de unde limbajul pretențios, mimetic. Lucian Raicu a indicat fericit, printr-o lectură empatică și pătrunzătoare, „calea de acces” a textelor lui Băieșu: o proză familiară, saturată de real, fără emfază problematică. Ca „activiști ai suferinței” (inclusiv în amor), eroii săi provoacă încurcături, cad în vorbărie, manevrează automatisme. *Cumulul și excesul*, s-a spus, ar sigila prozele lui Băieșu, întotdeauna de mare „densitate realistă”, uneori cu reflexe absurde, amintind de „procedeele-Marquez”, nota E. Negrici. Repertoriul tematic îmbracă, firese, o gamă largă, de la escrocul Grămesu (v. *Gărgărița*) și aberațiile birocratizării, fauna potențailor locali la absurdul cu

tangente ionesciene, precum în *Dresoarea de fantome*, o meditație despre violență ca fenomen repetitiv. *Boul și vișeii*, proza titulară în volumul cu „zece comedii”, vorbește despre ingratitudine și egoism, sosirea tatălui, venind de la țară cu provizii, iscând alertă. Nu putea lipsi tema dublului (v. *Chițimia*) sau a geniului, parabola morții demne (în *Jocul*, aparențele mascând o dramă interioară) și, desigur, aluziile la fenomenul cenzurii (în *Pompierul și opera*, cerându-i-se autorului din text îndepărtarea trimiterilor critice). Un interes special, credem, prezintă *Acceleratorul*, o narațiune mai întinsă; aici tânărul visător George, un agronom inventiv, punând la cale un aparat de reglat timpul, suportă tirania Liei Pogonat, o femeie voluntară, dorind a-i fericii pe alții cu orice chip. Dar titlul poate indica, prin transfer, și mecanismul textelor lui Băieșu, patetice și viteziste, atente la nefericirea semenilor, blamând – în subsidiar – „fericirea obligatorie”, anunțată doctrinar, distribuind egalitarist binele. Cu aglomerare de întâmplări, fără răbdare epică, „aclimatizând” absurdul la realitățile socialiste, insistând pe „răul mărunț”, inventariind viciile unei lumi de tranziție, intermediară, populată cu șmecheri, cinici, mici parveniți, delatori, ariviști etc., textele lui Băieșu excelează prin descrieri de moravuri și comicul de situație. Ele au impus *un stil* (recognoscibil) și *o tipologie*, dezvoltând – observa Eugen Simion – „bovarismul suferinței”. Adică o filosofie existențială, provocând – prin avalanșa cuvintelor – buimăceală; comedia limbajului, fie că ne mișcăm în spații sordide, invadate de promiscuitate, în cea a comerțului (socialist) sau birocratic, a vieții de cuplu, cu inevitabile cazuri de adulter provoacă replici de efect. Sunt oameni culpabili, „de onoare”, însă, jucând partitura sincerității în agitație goală și limbuție; iar limbajul (argotic, corupt, snob, inadecvat, neologistic) își videază sensul, trecut prin „cura de vulgaritate”, întreprinzând o suspiciune patologică. Mereu excesiv, uneori strident, grosier, Ion Băieșu șarjează. „Întâmplarea e suverană”, nota Al. Dobrescu, iar construcția, lipsită de simț regizoral, vadește carențe care n-au trecut neobservate. Cu rezolvări superficiale, de nivel jurnalistic, textele lui Băieșu, re folosind scene și replici (prin revalorificare), propun atitudini, nu psihologii.

Comediograful e în vervă, dar vâna (deliberat) efecte, el n-a trezit și „deliciul criticii”, constatase M. Ungheanu. Prozator trădat pentru teatru, autorul *Balanței*, în pofida reușitelor spectacologice de altădată pare, azi, un autor uitat. Îndatorat literaturii de divertisment, vidată de gravitate, cu portrete șarjate, el face figura unui ins risipitor, plin de umor, oferind – la un popas bilanțier – o întinsă bibliografie. Stându-i pe-aproape, simbiotic, „cum le era scris”, zice Fănuș Neagu în *Cartea cu prieteni* (1979), Ion Băieșu (Guță), cheflui și vivace, „distila o tristețe fină”.

Voci mai proaspete descoperă, dincolo de plăcerea râsului, un scriitor „aparent comod” pentru vechiul regim; totuși, *Balanța* ar fi, în ochii lui Laurențiu Nistorescu, mare amator de S.F., prin conspiraționism și suprarealism, un roman de „anticipare politică”. Ignorat inexplicabil, ferit de exagerări laudative, romanul merită, însă, redescoperit; ca și Ion Băieșu, dealtminteri, preocupat de a explora, cum constatase L. Raicu, sub cupola temei sentimentale, „actualitatea de toate zilele”.

1*) „Perioda Băieșu”, deși scurtă a fost considerată ca o fericită „insurgență emulativă”, revista dorindu-se, conform articolului-program, „o nouă făclie în concertul de lumini al culturii românești” („concert”, se înțelege, sever dirijat ideologic).

Gheorghe SIMON

cartea de poezie

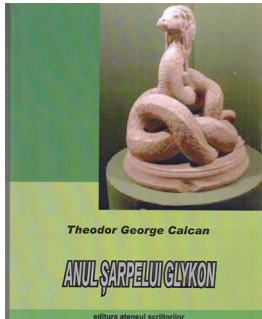
Theodor George Calcan și adevărul poetic al omului agonic

Agonie și asceză. Theodor George Calcan e poetul însuflețirii cuvintelor, prin arta deslușirii unui duh interior al viețuirii, relevat prin alegoria visului și prin pecetea adevărului, care nu se lasă surprins decât prin explorări poetice și etice: *degeaba curate ni-s mâinile/ dacă nu putem face curat sufletul*. De la *Statui albastre* (debut, 1987) și până la *Amneziile doamnei Voltaire* (2020), pentru Theodor George Calcan poezia e o rană vie și o rună, un palimpsest, în care își face cuib Verbul nemuritor, cu înscrisuri și hieroglife, descifrate și citite printr-o mai dreaptă înțelegere a mesajului ascuns. Titlurile poemelor au ceva pictural, amintind de tablouri celebre. Ieșirea din singurătate înseamnă pentru poet intrarea în asceză, prin sincope și asocieri lexicale bruște, prin ezitări și cu un fel de nedumerire studiată, atent controlată, pentru a contura mai clar, între oglinzi paralele, un chip înnoit prin oglindire și prin contemplare, alergic la orice amintire care să ne elibereze de incertitudini, de angoase, de inerții și, mai ales, de locuri comune: *Îmi scriu numele strălucitor/ Pe pământ/ Casa mea, viața mea/ Felia mea de exil// Alerg, alerg, alerg/ Și mi s-au învîinețit ochii/ De prea mult mâine// Secundele curg de-a-ndărâteale// Și numele tău se desface/ În litere mari/ Scriu toamna și scrisul/ Nu se mai deslușește nicicum/ Scriu singurătatea*.

Iscusit tâlcuitor al artei cuvintelor, Theodor George Calcan e un cavalier al buneii îndrăzniri de a se confrunta cu propria-i persoană, ezitantă, pe orbitele viețuirii, și fulminantă, prin evădări din strămtorări și limitări cotidiene: *Ascultă cu o liniște nefirească/ Cuvântul/ Care-ți roade vorbirea/ Până la capăt// Ce-i drept, nu te poți vindeca/ De frică/ Prin frică// Numai fecioara luminii/ Se poate desfolia/ Între vagi interludii/ Ofelia, ofilindu-se/ Prea devreme*. Străin de orice canon literar și de făcătorii de cuvinte, de o aprigă împotrivire la tot ce ne tocește și ne tulbură și ne ofilește simțământul acut al deslușirii, Poetul Theodor George Calcan străbate vremelnicia trăirii, prin cea mai la îndemână și mai severă artă și prin mănuierea abilă a celei mai teribile arme, cea care țintește fără a doborâ, o țință mișcătoare, scrie poetul despre sine, un fel de însoțire a sufletului imperceptibil și de incerte semne, prin care să ni se arate: *Aud clavecinul vecinului/ Și-mi îngrop fața în trestii și tropii// Mă gândesc bunăoară la Wagner/ La Berlioz și de bună seamă la Liszt/ Prin degetele cărora lungi precum umbra/ A trecut ca un curent electric/ Muzica lor// Amintire-n amintire/ Bărcile cu elitre în loc de pânze/ Curg liniștite pe gangul/ Toamnei nimănui*. De fiecare dată, prin fiecare invocare a unui premergător sacerdot, adevărul ne apare dezvăluit prin chiar părelnicul închipuirii. Calul troian are pereți de sticlă transparenți, Pegasul din Olimp e, de fapt, un inorog al înțelepciunii, Hamlet e trădat de Faust, Robinson are în preajmă o frontieră de cuvinte. Pentru a fi viu și autentic, mesajul poate fi confirmat doar prin sinestezii neobturate: *Ochii pot auzi și urechile pot vedea*. Până și numele omului e o rană și o rună.

Neasemenea și cu totul personal prin arta sa poetică, Theodor George Calcan e poetul deslușirii firii umane, al defrișării semnelor oculte, de tot ce ar împiedica sensul vieții firești, de a face vizibilă și lizibilă semnificația, prin alcătuirii de imponderabile imagini evanescente și prin întruchipări de neașteptate himere, mai autentice și mai vii, prin inconsistență, prin metamorfoze subite, prin abateri de la firesc, până ajung să dispară la fel de repede, mai repede decât clipa percepției: *Și toți ochii/ Ne citeșc cărțile albe/ Fără cuvânt*. În cel mai lung poem din *Anul Șarpelui Glykon* (2015), poetul își imaginează moartea proprie și nu-l cuprinde teama și nici spaima de necunoscut, mai curând îl încearcă temerea că nu-și va fi terminat ce avea de înfăptuit, fiind prea mare abisul între fapt și cuvânt. Deasupra noastră stăruie moartea, strigătul neîncetat al Păsării Kra, avertizoare a ceea ce ne așteaptă pe fiecare. Nu e posibil să ignorăm avertismentul, cum nu e posibil să trăim din uzura și zgura timpului. Iubirea are chip feminin, de la Circe la Ofelia, de la Desdemona la Margareta, toate sunt adevăruri și revelații la care nu avem acces decât prin arta fanteziei.

Uimiri și deslușiri. Temerar și sprinten, dinamic și imprevizibil, cu un fascinant discurs poetic, cu tensionări și accentuări, pentru Theodor George Calcan fiecare poem e un testament al ultimei clipe, al clipirii în fața orbitorii

lumini, al distingerii între ceea ce nu poate rămâne ascuns și între ceea ce nu poate fi scris. Dintre toate se remarcă paradigma numelor invocate, din cele mai neașteptate zone, însoțindu-l în exilul său interior. Mai trist decât Bacovia i se pare a fi Ovidiu. Femeia e și ea o zeitate, cu o mână culege stele fierbinți, iar cu cealaltă face semne oculte: *Orișice măr poate mușca/ Gura unei femei/ Dar, nu orișice șarpe/ Poate mușca sărutând/ Gura morții*. Paradigma numelor, bestiarii fabulos, cantemirian, parodia și ironia, toate, în șuvoi aluvionar, pe un portativ diafan, cuvinte înscrise în albul pur al zăpezii și în sufletul poetului, la fel de sfîlnic: *Dar, granița între viață, așa cum e ea./ Și viața secretă, realitatea interioară/ A oricărui ins/ Există, există, există./ Stând cu capul sub ficțiuni/ Mă gândesc/ De fapt mă duc cu gândul/ Unde nu trebuie/ Mintea și mitul/ Se pot liniștit despărți*. Dinamica lexicală aparentă nu e

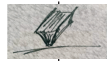
decât o mai severă disociere între aparențe înșelătoare și amprenta alcătuirii tainice a firii umane.

Oniric și hermetic. Retorica poetică e o încununare a unei cunoașteri, mai presus de cuvinte. Forma de plural pe care o înscrie pe frontispiciul cărților sale e o cale de descifrare a tumultului agresiv, în fața prea ușoarei și prea grabnicei treceri, fără martori, fără cititori, înșingurarea fiindu-i prilej de meditații amare: *Statui albastre* (debut), *Confesiuni despre neant* (1996), *Atelierele lui Belfegor* (2009), *Amneziile doamnei Voltaire* (2020). Prin metafore și metonimii, prin alegorii, sinecdoca fiind la ea acasă, cu evaziuni multiple și eliberări din strămtorarea cuvintelor, cu subtile sesizări și treze simțăminte, la pândă, gata să ne surprindă, tocmai când ne așteptăm mai puțin, de a citi altfel un portativ și într-o alcătuire diafană, un alt fel de a recompune, de a restaura ceea ce ni se părea ca de la sine înțeles. O mai severă abordare a vieții, prin alegorii fabuloase, punând în lumină înțelesul, configurându-l, statornicindu-l: *Piatră eram/ Și apă am fost/ Apă am fost, piatră am rămas*.

Opera nescrisă e viață netrăită. Poetul pare că respiră aerul dintre cuvinte, prin goluri semantice, primind semnale hermetice, cu fulgerări și însuflețiri din necunoscute involburări din senin, din aprige și disperate încumetări, rotiri și răsuciri în spirală, rodnicii retorice, seminții și atestări vulnerabile, precare clipe, precece cunoaștere, cât miezul nu e copt și ofilirea grăbește desfrunzirea, aceeași frunză în cădere, din veac în veac și din verset în verset. Îndemânarea de a converti concepte și abstracții, prin volute și acolade poetice, stringența și urgența de a le consemna cu litere vii, cu sensuri înnoite care se ramifică și se întretaie la fiecare adiere de duh interior, ca într-un trecut timp, recuperat pe fiecare prag al cunoașterii, din treaptă în treaptă. Nimic nu se repetă. Nimic nu pare a fi mai profund decât aparenta stare de neclintire și mai de nepătruns înțelesul ascuns al unei licorne care ni se dezvăluie în chiar clipa surprinderii, ca un semn al înțelepciunii divine.

Culte și oculte poeme, par a fi scrise dintr-o suflare, fără oprire și în devălmășie aparentă, studiată, cu neașteptate metamorfoze ale locului comun, aproape inumane imagini, codificate înscrisuri, metafore aleatorii și codificări glorioase, triumfătoare doar în intervale de răgaz și reflecție, în răgaz de contemplare mută și de cunoaștere fatală, însoțită de revelatorii detalii și de amănunte ocrotitoare. Nici urmă de înstrăinare în această căutare continuă. Fiecare poem e o artă poetică, însoțitoare de taină în solitudinea celui care trăiește pentru a scrie, și scrierea sa e o confesiune neîntreruptă.

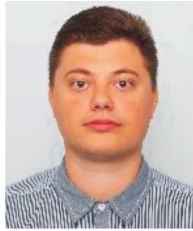
Doar omul rămâne hieroglifa statornică pe fruntea dimineții, omul în toată splendoarea alcătuirii firii sale și în tot largul unei respirări, în chiar clipa trăirii instantanee. O fervoare și o intensificare, prin actualizare promptă, ne e dat să citim în fiecare poem: *Poezia nu e decât/ O sferă de Cristal/ Limpede ca apa/ Și perfect transparentă*. Poetul și-a însușit arta întocmirii cuvintelor în sălașul lor semantic, deopotrivă cu arta combinărilor infinite, pe scara timpului cu severe urmări și grave consecințe, pentru cei care nu scriu și pentru cei care nu citește, dacă nu ar fi atenți la ceea ce ni se pare că e viață, creație, cunoaștere, până la cea mai discretă și tainică particulă a regăsirii în cea mai frumoasă și mai bună dintre lumi, una în care omul sălășluiește în casa poeziei, zidită în lumina neînserată a iubirii fără de moarte.

Flavius PARASCHIV

cartea străină

Fără ieșire

Există în momentul de față o tendință de a publica romane cu un miez epic facil și intens care să capteze imediat atenția cititorilor. Începând cu seria James Bond sau – mai recent - cu *Fata dispărută* (*Gone Girl*), romanul lui Gillian Flynn și volumele lui Stieg Larsson literatura și-a mutat categoric accentul de pe latură estetică pe alte elemente compoziționale: atmosfera, construirea suspansului, *plot*-urile complicate (la suprafață), misterul dozat sistematic, iar lista poate continua.

În textul de față mi-am propus să prezint un caz tipic pentru această literatură a....scenariilor. M-am oprit la această sintagmă dintr-un motiv foarte simplu: atât lucrarea care va constitui subiectul prezentului comentariu, cât și cele menționate mai sus au un centru un personaj ușor de descifrat, jonglează (la modul cel mai simplu) cu așteptările cititorilor, iar veșnicul *plot* twisteste prezentat astfel încât să devină cât mai cinematografic putiță.

Taylor Adams este un tânăr autor, scenarist și regizor de scenă american, cunoscut pentru *Eyeshot* (2014) și *Our Last Night* (2016), romane care au atras atenția amatorilor de thriller și acțiune. *Fără ieșire* (2020, Editura Paladin) este singurul roman al autorului care a fost tipărit până în prezent în România, o lucrare ficțională care se înscrie perfect într-o categorie de ficțiune foarte la modă în prezent, mai ales în Occident.

Textul are un fir narativ simplu, fără pretenții, cu o doză de suspans bine livrată cititorilor, pentru a-i ține captivi în paginile cărții. Protagonista Darbyeste nevoită să oprească într-o seară de decembrie la un motel din cauza unei furtuni teribile de zăpadă. Tânăra se îndrepta spre Utah pentru a-și revedea mama, diagnosticată recent cu o formă de cancer.

Dar ceea ce trebuia să fie un popas obișnuit și tipic pentru o vreme teribilă, se dovedește a fi o experiență unică și îngrozitoare pentru personajul principal. Nu durează mult până Darby să constate că motelul nu este gol, iar înăuntru s-au mai adăpostit încă alte patru persoane. Deși se anunța o seară obișnuită pentru zonele înzepezite din Utah, personajul va descoperi că într-o dubiță din parcare spațiului de odihnă se află o fată legată și maltatrată. Evident, vinovatul este unul din cei patru străini din motel.

Din acest punct, pornește întregul scenariu narativ. Darby va afla curând – nu așa cum și-ar fi închipuit – faptul că nu este vorba de un singur răpitor, ci de doi, unul mai rău ca celălalt. Eventual, adolescența răpită va scăpa, cu ajutorul protagonistei, dar noaptea se va dovedi lungă, iar aventura abia începe.

Am menționat, în prima parte a cronicii, că volumul se încadrează în ceea ce se poate numi literatură de scenarii. *Fără ieșire* nu-și propune să explorezeze în plan formal, stilistic și, într-o anumită măsură, nici nu probează până la capăt prezența inventivității în plan tematic. Cu toate acestea, prin se remarcă romanul lui Taylor Adams?

Înainte de toate, trebuie de reținut faptul că dialogurile și descrierile sunt realizate astfel încât să permită expunerea cinematografică. Altfel spus, replicile și interacțiunile personajelor sunt tipice și se remarcă prin faptul că sunt încărcate cu o „tensiune” specifică romanului thriller. Se observă ușor interesul pentru construirea suspansului, mai ales că tot ce se întâmplă poate pune în pericol viața personajelor. Există, desigur, binecunoscuta violență tipică acestui tip de narațiune, o violență care se îmbină, de cele mai multe ori, cu o cruzime fără limite. Pe lângă ironia acidă și sarcasmul în dialog cu răufăcătorii, dialogul este simplu, direct pentru a fi cât mai accesibil publicului cititor. Ca în orice scenariu, dialogul trebuie să înglobeze – succint și convingător – groaza și spaima momentului descris.

Ca în multe filme de Hitchcock, de exemplu, personajele au o structură bine delimitată: există mereu o victimă (inocență sau – în orice caz – neputincioasă) și un personaj central – banal, lipsit de calități speciale – care pur și simplu se află întâmplător într-o situație teribilă. Cum reacționează orice „erou” în devenire? Evident, protagoniștii vor învăța să gestioneze situația tensionată singuri, fără vreo experiență sau pregătire pentru situațiile încordate.

Tot periplusul este construit astfel încât să poată fi regizat cât mai ușor cu putiță. Cronotopul este foarte limitat nu doar pentru a fi cât mai accesibil, dar și pentru a nu destabiliza și lungi inutil scenariul. Acțiunea este concentrată, iar cu cât deznodământul se apropie de final cu atât ritmul epicului crește.

Romanul *Fără ieșire* este un thriller menit să fie regizat. Trecând peste intriga tipică, Taylor Adams reușește totuși să captiveze cititorii, iar succesul romanului poate fi o garanție a faptului că o ecranizare nu este departe...

Grigore ILISEI

Casa de la Vovidenia - sălașul ierarhilor Cuvântului întrupat și Cuvântului măiestrit încondeiat

La 5 noiembrie 2020 se vor rostui 140 de ani de la nașterea la Pașcani a lui Mihail Sadoveanu, unul din meșterii cei mari ai cuvântului românesc. Prozatorul de largă respirație a modelat verbul cu har scripturistic și a dat la iveală fresce epice de o inegalabilă valoare, ce alcătuiesc o veritabilă epopee a drumului în istorie al românilor. Nu întâmplător, scriind despre acest colos al literelor noastre, criticul Eugen Simion l-a numit memorabil „continent” și „un Iorga al literaturii”. Îndemnul arghezian de a ne aduce pururi aminte de Mihai Eminescu îl bine merită în egală măsură și Mihail Sadoveanu. În opera sa de dimensiuni simfonice ne regăsim în ceea ce avem caracteristic ca popor. Cinstindu-i lucrarea fecundă și nemuritoare la o sută patruzeci de ani de la ivirea sa în constelațiile scrisului românesc, evocăm în textul de mai jos unul din locurile dragi sufletului său din Moldova, Vovidenia Neamțului, unde Sadoveanului mult i-a plăcut să poposească.

G.I.

„Casa de la Vovidenia a însemnat pentru Sadoveanu locul unor trecute și mari bucurii, dar și a unor sfâșietoare dureri; a însemnat simțirea din ce în ce mai vie a unei prezențe halucinante, ce va dăinui chiar și atunci când zidurile acestei case se vor fi ruinat și noi, cei de azi, vom fi trecut în ceața veșnică.”

Profira Sadoveanu

Din cuvântul rostit la Vovidenia, la 10 ani de trecerea în eternitate a scriitorului

Din șoseaua ce leagă Târgu Neamț cu Poiana Largului și Piatra Teiului, acea bornă geologică de la coada Lacului Bicăz, se desprinde imediat după bifurcarea spre Nemțșor un drum ce ia, după scurta, dar repede scoborâre, alură de cale regală. Traversa de pământ, piatră, cândva, acum de asfalt, se așterne domol între tipăria de pe malurile pâraului Neamț și costița cu urcuș îngânat, coperită cu poclăzi molatice de fânețe cu urzeală florală, întrerupte de pâlcuri de arbori și arbuști ca niște tabunuri vegetale, ori de copaci singuratici cu ale lor coroane împătrești. Dincolo de dunga colinei se bănuiesc culmile semețe, contraforți ai catedralelor alpine. Toată această vale, cu deschiderea ei magnifică, e măreția în întruparea sa deplină. Străbați spații parcă nemăsurate și ți se fâgăduiește, înaintând, descoperirea unui mirific tărâm al frumuseții și al păcii depline. Minunea se întâmplă. La capătul umbletului lin, unul ca de împărtășire din potir fermecat, se ivesc în stihare de alb, negru, roșatic, verde, zidurile Mănăstirii Neamțu, cu înfățișare de cetate, potcapul cel măreț al agheasmatarului și câteva rânduri de case, unele abia săltate de la pământ, altele semețe, ce se pierd în oștirea de copaci seculari ai codrului ce întunecă zarea. E un liman al liniștii pure. Psalmodierile rugii monahilor și zumzetul de stupină călugărească a lucrării ziditoare respiră la randu-le tihnă binecuvântată. Mănăstirea Neamțu, mănăstirea mănăstirilor, cum o numeam în filmul de televiziune pe care l-am realizat, e o plăsmuire măiastră într-un ochi de pădure bătrână cu miroznă de loc neprihănit. Dar înainte de a ajunge la acest sălaș sfânt, pe dreapta, se conturează impunătoare, cu o zvelțețe de țănc montan silueta Bisericii Seminarului închinată Sfântului Ioan Iacob Hozevitul de la Neamțu. Pe partea cealaltă de drum, la stânga, se deschide un drumeag ce suie sprinten spre Schitul Vovidenia. Nu se zăresc din șoseaua mare turlele ca niște catarge de corabie din cele urieșești ale Bisericii, aidoma celor de la Lavra Pecerska, așa cum a dorit-o a fi ctitorul, Episcopul de Roman Ioanichie, fost stareț al Neamțului, tuns în monahism la Schitul Slătiorul, pe care vlădica l-a rebotezat după fapta sa întemeietoare cu numele de Vovidenia, hramul bisericii târnosită în mijlocul veacului al XIX-lea. Din calea regală ce șerpuiește spre Mănăstirea Neamțu nu se arată însă vederii aceste mărețe turle și nici noile tocmiri mai falnice ridicate în ultimul deceniu și jumătate prin strădaniile arhimandritului Mihail Daniluc și ale micii, dar vrednicei sale obște. Schitul Vovidenia s-a cuibărit parcă anume în această văiugă spre a-și tăinui așezarea, situată însă nu departe de lume, așa cum

remarcă inspirat Patriarhul Daniel într-o predoslovie la una din edițiile albumului „Schitul Vovidenia, altarul din poiana liniștii”, semnat de Preasfințitul Timotei (Aioanei) Prahoveanul. În acel text de întâmpinare autorul descrie chinovia ca fiind : „Treaptă de urcuș între Neamț și Pocrov, Schitul Vovidenia simbolizează retragerea fără îndepărtare și discreția fără izolare.”

Nu se observă din drumul principal nici o altă minunată construcție, ce-i avanpost al Bisericii cu cinci turnuri horite, casa Mitropolitului Visarion Puiu, ierarhul martir. Privind de la o oarecare distanță contururile sale rafinat închegate, casa aceasta pare „un ceardac al dealului Vovidenia cu monumentalitatea ei odihnitoare și armonioasă”, așa cu o zugrăveam în cronică la albumul pomenit mai-nainte. Cele două așezăminte, cu nobila și încântătoarea lor configurare, nu se dezvăluie din drumul cel mare, dar după un scurt urcuș pe drumeagul ce brăzdează colina, străjuit de copaci venerabili, străjuind ca niște oșteni întâmpinând alaiuri domnești, ori arhieriești, te cuprinde presimțirea că în curând ceva deosebit urmează să te aștepte. Și chiar așa se și petrece. Privești și pe măsura sușului apar chipeșe făpturi ziditoare. Întâi se scaldă în privire o casă cu o croială princiară, adăpostul vlădicesc al lui Visarion Puiu, apoi se etalează cu grandoarea sa Biserica Vovidenia. Mitropolitul Visarion Puiu ridicase această reședință spre a fi coperiș de retragere în anii senectuții după zbuciumul unei vieți pline de cumpene și grele încercări. Trăgea nădejde că odată ajuns aici se va bucura de liniștea binecuvântată a acestui pământ al isihiei. În cuvântul rostit la inaugurarea casei printr-o ceremonie la care participa și Mitropolitul Nicodim Munteanu, Vlădica Visarion mărturisea că s-a simțit chemat de această vatră monahicească după călătoria din 1900 ca student la teologie la Mănăstirea Neamțu la îndemnul arhidiaconului Varlam Arghirescu de la Mitropolia Iașilor. Atunci, a spus Mitropolitul Visarion Puiu, „încolțise dorința de a viețui într-un asemenea locaș. „Înclinam pururi spre această mănăstire, care mă copleșea prin trecutul ei atât de însemnat pentru istoria bisericii și a neamului nostru românesc, prin clima dulce și binefăcătoare, cum și prin frumusețile înconjurătoare, între care au așezat-o aici marii săi ctitori, voievozii mușatini, Petru și Ștefan cel Mare, acum peste patru veacuri în urmă.” Hotărârea de a ridica la Vovidenia un „adăpost pentru a sălășlui în caz de bătrânețe” a fost luată în 1926 de ierarhul Visarion Puiu, cel care păstorise în trei eparhii. Construcția a fost realizată 11 ani mai târziu, în 1937. Lucrările au durat un singur an. Proiectul a fost conceput de un arhitect austriac, dimensiunile nefiind impresionate, dar casa lăsând impresia de grandoare fără a se depărta prea mult de bunăcuviința caracteristică vetrelor de locuit ale locului. Se integra osmotice în peisaj, răsărind majestuoasă ca o podoabă de preț a dealului cu dulcele său clin. Din ceardac privirea putea cuprinde imensa deschidere a toposului. Se intră într-un antreu nu prea spațios, de unde pornesc ca într-o îmbrățișare de horă odăile largi, primitoare, înalte, ce curg din una în alta. Mitropolitul Visarion Puiu nu s-a bucurat prea mult de îmbietorul lui cămin de la Vovidenia. După ce Regele Carol al II-lea l-a silit să se retragă din scaunul de Mitropolit al Bucovinei, mai ales din cauza diferendului privitor la Fondul Național Bisericesc, Visarion Puiu a stat o vreme la Vovidenia, în casa sa. Nu sunase ceasul bătrâneții, însă Mitropolitul se grijise de veșnicia sa, comandând și aducând la Vovidenia o placă tombală din piatră masivă, ce trebuia să acopere mormântul său din cimitirul Mănăstirii Neamțu. N-a mai fost de trebuință, pentru că vremurile amarnice l-au purtat pe ierarh în pribegie spre zări ale străinătății. Piatra de mormânt amintește de trecerea sa pe aici. Se află în

gropnița lavrei nemțene. Visarion Puiu a fost numit Episcop al Transnistriei. Această misiune a fost una a nenorocului și cauza suferințelor de care avea să aibă parte. Nu doar că nu s-a înfruptat din liniștea priporului monahal al Vovideniei, la care râvnise atât de mult, dar nici n-a mai călcat pe pământul țării, lumina sufletului său. Condamnat la moarte în contumacie în Procesul Marii Trădări Naționale, deși în sarcina sa nu existau fapte care să-l încrimineze, Mitropolitul Visarion Puiu a dus pe umeri, în Franța, unde a se stabilise, o cruce grea, cea a ingratitudinii unora dintre frații din exilul românesc. Abia după 1990 osemintele sale au fost neînhumate la Paris, în Cimitirul Montparnasse, în crypta Bisericii românești din capitala Franței. În 1964 fusese înmormântat în apropiere de Paris, în țințirul unei mănăstirii catolice, care se îndurase să-l găzduiască.

O soartă tragică i se hărăzise și casei de la Vovidenia. Noii stăpâni ai țării voiau să ștergă toate urmele ierarhului. Puțin a lipsit ca această intenție să devină realitate. Casa urma să fie trecută samavolnic din proprietatea Mănăstirii Neamțu în cea a Gospodăriei Colective din Vânători. Se pusese gând rău și Schitului Vovidenia. Dar casele și sihăstriile stau sub stelele lor păzitoare. Monahii Neamțului au avut o idee salvatoare, să-i ofere lui Mihail Sadoveanu, un admirator și prieten al mănăstirii, casa de la Vovidenia spre a fi loc de odihnă și creație. Scriitorul a primit cu brațele deschise propunerea. Era un minunat și neașteptat dar și, totodată, rodul unei lucrări tainice, dumnezeiești, să i se încredințeze, că să-l salveze de la naufragiu, cuibul cel drag al prietenului său din copilărie, de la Pașcani, Visarion Puiu. Presimțea că viețuind acolo va fi fericit. Învățaseră amândoi cu un dascăl legendar, domnul Busuioc. Se înfiripase între cei doi școlari o legătură din cele pure, cum doar la vârsta aceea e cu puțință și ecurile acesteia nu se stinseseră odată cu trecerea anilor. Dănuia o fraternitate a obârșiei comune. Sadoveanu spera că, întorcându-se, fie și vremelnice, în Moldova își va ogoi tînga niciodată potolită a izvoarelor. Dar n-a fost de loc ușor ca vrerea monahilor și a scriitorului să se plinească. Oficialii timpului nu agreeau cu nici un chip ca un demnitar înalt al statului să aibă reședința într-o mănăstire. Profira Sadoveanu, fiica cea mult îndrăgită și confesorul din ceasurile de taină, își amintește că diriguitorii comuniști i-au propus tatălui ei să meargă la Timișul de Sus, pe valea Prahovei, într-o somptuoasă proprietate. Sadoveanu a respins categoric oferta, cum a afirmat Profira Sadoveanu în rostirea sa din Muzeul memorial „Mihail Sadoveanu” de la Vovidenia, la zece ani de la trecerea tatălui ei la cele veșnice, evocând și motivele: „...la Timiș, câinii nu erau în stare să te latre răgușit de după zăplazuri

putrezite și nici broaște să orăcăiască asurzitor în bălți acoperite de lîntiță. Nu scârțâiau care pe drumuri desfundate și nici nouri de colb care să te înece în pulberea lor nu se vedeau. Vaci nu treceau tăpălăgos pe cărărușă mănate de câte un călugăr bărbos. Nici oi cu lâna încălțită nu behăiau pe câmpuri și pe văi sunând din tălăncuță. Coase nu fășiau pe dealuri plecând în valuri iarba împletită cu sânziene, ciori și margarete. Nici toace nu sfărâmau odihna vremii, împrăștiind-o în văzduh, iar clopote bondari și clopoțele albine nu zburau prin ceruri, roind și zbârnâind. Acolo, la Timiș era tihnă civilizată, fără nici un cusur. «- Nu-mi place, a zis posomorât Sadoveanu, Eu vreau la Neamț. Numai acolo, ori mă întorc în București.»

Mihail Sadoveanu a ajuns prima oară la Schitul Vovidenia în anul 1928. Îl vizitase atunci pe un bun prieten al său din Iași, Naum Popovici, care luase calea călugăriei și viețuia la Vovidenia. Ieromonahul Natanail, numele său de monah, avusese o viață plină »

» de meandre, de ascunzișuri, de dezamăgiri și chiar de pătimiri. Își găsisese liniștea sufletească în obștea Vovideniei. Destinul acestui amic, unul românesc, îl impresionase adânc pe Mihail Sadoveanu. Istoria prin care trecuse Naum Popovici se cerea scrisă. Sadoveanu a purces la așternerea poveștii acestui om în pagină de roman, țesând un epos cu sonorități de clopot mănăstiresc, al sondărilor sufletești cele tainice și al deslușirilor cu valoare de simbol. Romanul talmăcea prin însuși titlul său, „Demonul tinereții”, drama prin care trecuse eroul cărții, pe care meșterul scrisului o așezase în rama mitului. Scriitorul se dusese la Vovidenia să reîntâlnească un om știut și se trezise se trezise în fața altei făpturi, al cărei chip exterior și interior se modelase în lumina lui Dumnezeu. Se vede că scriitorul n-a fost tulburat doar de vederea prietenului său, ci fusese fermecat și de minunăția locului și așezământului monahal. De câte ori poposea la Neamțu se abătea și pe la Schitul Vovidenia. Devenise un loc drag și atunci când călugării nemțeni i-au propus în 1947 Casa de la Vovidenia a Mitropolitului Visarion Puiu drept loc de odihnă și creație, n-a șovăit, ci a primit oferta ca pe o binecuvântare dumnezeiască. Știa că era chemat nu doar să se bucure la Vovidenia de ceasuri fără egal de desfătare, ci să și salveze așezământul vlădicesc de la pieire, precum și să asigure dănuirea schitului. Promise darul și ca pe o datorie și s-a făcut a nu auzi împotrivirea mai marilor regimului. Acest fapt a fost probat cu documente prin cercetări asidue și acribioase de custodele din ultimele decenii al Casei memoriale „Visarion Puiu” și a Muzeului Memorial „Mihail Sadoveanu”, egumenul Schitului Vovidenia, arhimandritul Mihail Daniliuc. Hotărârea Sadoveanului de a se statornici în mare parte din an la Vovidenia a reprezentat un gest de solidaritate tăcută cu Mitropolitul care luase poteca pribegiei amare, având de dus și povara condamnării la moarte în contumacie. Arhimandritul Mihail Daniliuc a descoperit în arhiva CNSAS documente atestând încercarea lui Sadoveanu de a lua legătura la Paris cu fostul lui coleg de școală de la Pașcani, Mitropolitul Visarion Puiu.

În 1948 Sadoveanu era locatar al Casei de la Vovidenia. Se crease pentru șederea aici un cald univers domestic și de lucru. Era cu adevărat o reședință princiară. Sadoveanu avea să lucreze la Vovidenia două dintre cărțile reprezentative al acestei perioade de creație, „Nicoară Potcoavă” și „Nada Florilor”. În acest loc, împreună cu o colaboratoare devotată, fiica lui Profira, a pregătit pentru tipar seria de „Opere”. La Vovidenia scriitorul se hodinește, hălăduiește prin locuri pitorești, primește prieteni și figuri de vază ale timpului, de la Dej la Maria Tănase, de la Corneliu Baba la confrății lui apropiați, Gala Galaction și Demostene Botez. Ieșenii îi calcă des pragul. George Lesnea, un fel de copil de suflet al scriitorului, îmi povestea într-unul dintre interviurile cărții „Cu George Lesnea prin veac” cum s-a dus cu fiul lui Bogdan la Vovidenia să stea la taifas cu cel pe are îl asemuia în această evocare „cu un seic care călărea pe spații nefărșite”. „În ziua plecării Sadoveanu a dat o masă în cinstea mea. Trebuind să plec în dimineața următoare, m-am dus să-mi iau rămas bun. Am intrat în dormitorul lui. Pe masă o carte: „Istoria românilor”. Era deschisă, m-am uitat, la capitolul Ștefan cel Mare. În ultimii ani ai vieții sale Sadoveanu era preocupat de destinul lui Ștefan cel Mare, despre care a scris ca nimeni altul.”

În acei ani petrecuți la Vovidenia legăturile cu schitul au fost vii, intense, deși învăluite într-o discreție de înțeles, date fiind împrejurările istorice. Unii dintre viețuitorii schitului fuseseră angajați ca personal de grijire a casei. În ceasurile dimineții Mihail Sadoveanu se așeza deseori într-o strană a bisericii schitului și asculta slujba în toată curgerea ei. Seminaristii, aflați peste drum, urcau dealul să-l colinde de Crăciun pe conu Mihai, cum continua să-i zică lumea și în acele vremuri tovarășești. Colindătorii îl aveau în frunte pe părintele profesor Ioan Ivan. Colinda laolaltă cu elevii săi cu acel minunat glas ce parcă suia la ceruri. Cu părintele profesor, care era și directorul Seminarului, Sadoveanu se dedulcea din când în când și la câte un taifas. Ascultând colindele,

alături de coana Valerica, de copiii săi, Sadoveanu părea că se călătorește în vârstele cel de demult. Nu mai puțin bucuros era când primea vizita ierarhilor locului, a lui Sebastian Rusan, sau Iustin Moisescu. Cele mai pline de dulceață rămăneau ceasurile de zăbavă a gândului. Stătea pe ceardac și scruta zările, asculta concertele viețuitoarelor iazului de mai jos și retrăia ceea ce fusese frumos și însemnat în existența sa. Casa de la Vovidenia a fost și un tărâm fericit pentru mulți dintre prietenii cei mai de la inimă. Uneori s-a întâmplat, ca în cazul Ștefanei Velisar Teodoreanu, să fie și loc de tămăduire trupească și mai ales sufletească. Ionel și Lily fuseseră prieteni de drum lung. Parcă alcătuiau o familie. Când a fost cuprins de acea dragoste de amurg pentru Valeria, ea aproape o copilă, el un bărbat de 60 de ani, Conu Mihai s-a dus la Lily să-i mărturisească taina parcă de nemărturisit. Dar între cei doi nu aveau loc secretele. În iarna marelui viscol al anului 1954, care l-a nimicit pe Ionel Teodoreanu, doamna Lily și ai ei naufragiau pur și simplu. Lumea se prăbușise pentru seminția Teodorenilor.

Șocul fusese așa de mare că din ochii doamnei Lily izvorau roiuri de scântei. Când simptomele acestea devastatoare s-au mai domolit, conu Mihai și coana Valerica au poftit-o pe buna lor prietenă Lily să meargă să se liniștească la casa de la Vovidenia. Greu s-a hotărât Ștefana Velisar Teodoreanu să dea curs invitației. Avea să constate la scurt timp după ce se instalase acolo, că i se hărăzise un colț de rai. Se dusese la Vovidenia cu nepoata de 5 ani, Livia, fiica lui Afane, soția de mai târziu a dirijorului de renume Cristian Mandeal. Aici, la Vovidenia, doamna Lily și-a regăsit pe cât a fost cu puțință pacea lăuntrică. A scăpat din ghearele bolii și și-a putut relua îndeletnicirea scrisului, din care urma să-și asigure sursele existenței ei și a celor din familia sa atât de greu lovită. În toamna anului 1970, când Lily Teodoreanu a venit la Vovidenia, la Muzeul Mihail Sadoveanu la marcarea a 90 de la nașterea Sadoveanului, evocându-l pe marele ei prieten, a spus că pentru ea casa aceasta nu e o casă muzeală, ci „casa bunătații și prieteniei.” Spovedania se regăsește în pagini scrise cu pană măiastră în „Ursitul”, cartea de memorii a Ștefanei Velisar Teodoreanu, apărută în 1979 la Editura Minerva. În însemnările intitulate „Noiembrie 1970”, e descrisă starea dintre vis și realitate trăită în acea iarnă la Vovidenia ca într-un basm ce-i fusese urșit. „Toate îmi păreau ca pe un alt plan al vieții mele, pe un tărâm al înțelepciunii și al blândeții omenești. Mă temeam uneori că visez numai acele clipe, iar alteori, un scurt moment, îmi ziceam că, poate, ceea ce-a fost atât de năprasnic și cumplit în urmă a fost un vis rău; și atât doream să mă amăgesc, să-mi pierd memoria, să pot trăi în prezentul imediat, cu pași mici pe loc, să-mi ațipească fusul gândului, să nu mai toarcă lână neagră, dar apoi mă rușinam de asemenea dorință și mă socoteam nevrednică de fericirea mea pierdută și de prietenia prietenilor mei.”

În 1955 Mihail Sadoveanu suferă un atac cerebral, cu o recidivă în 1957. Aceasta din urmă se soldează cu o gravă infirmitate. Dar scriitorul nu renunță la reședința sa de la Vovidenia. Petrece răgazurile dintre tratamentele la spitale din țară și străinătate în casa din ținuturile nemțene. Străbate drumul lung și obositor de la București la Vovidenia, dar surmontează dificultatea călătoriei știind că odată ajuns în acest loc parcă va fi alt om sub binefacerea tihnei cea fără de pereche. Uriașul își pierduse graiul. Auzea, înțelegea, dar, din păcate, nu putea exprima prin vorbe trăirile lui atât de profunde. Ochii, cu lucirea lor albastră, glăsuiau cui știa să le priceapă tâlcul. Pulsau în lăuntricitatea făpturii sale emoții și aducerii aminte din cele mai felurite. Coana Valerica, Profirița, Constantin Mitru, fratele Valeriei, secretarul scriitorului, ceilalți apropiați erau mereu în preajma sa, stând de veghe, nu cumva ceva să-i lipsească, ori să fie tulburat, sau supărat. Asfințitul își vestea tot mai mult apropierea, Sadoveanu, asemenea înaintașilor, ieșit cititor al semnelor cerului, pământului, viețuitoarelor, presimțea bătaia ceasului din urmă. Toamna anului 1961, cea trecerii la cele veșnice, îl prindea la Vovidenia. Nu se îndreaptă spre București pentru iernatic până nu i se îndeplinește una din

ultimele dorințe. Vrea să meargă la Fălticeni, în Grădina Liniștii, să intre în casa pe care a construit-o după planurile lui cu niște meșteri din Bunești, sat din apropierea târgului, dincolo de Nada Florilor, în drum spre Suceava. Deși e din ce în ce mai marcat de boală, dorința sa e satisfăcută. Momentul acesta de despărțire pentru totdeauna de un alt îndrăgit loc a fost descris de Aurel George Stino, fiul unuia dintre prețuiții dascăli ai lui Sadoveanu. Scriitorul a cerut ca profesorul fălticenean, cunoscut hermeneut al operei sadoveniene și mai ales al răsunetului toposului în creația din anii de ședere la Fălticeni, să fie de față la vizita sa în Grădina Liniștii. Acel episod al popasului de adio a rămas încrustat în memoria afectivă a profesorului meu de franceză. Îl povestea din când în când, în momentele solemne din amfiteatrul liceului, iar câteodată și în orele de franceză, părăsindu-i pe Voltaire și Corneille spre a se deda evocării unor întâmplări din saga culturală a târgului de care era așa de mândru. În 1974 am purces la editarea primei cărți a dascălului meu, căreia, ca un mare admirator ce eram și sunt al Sadoveanului, i-am dat titlul de „Grădina Liniștii”. Volumul postum a apărut în 1974 la Editura Junimea. Între paginile memorialistice am regăsit scrisă cu acel patos temperat, dar intens, caracteristic autorului, istoria memorabilă a acelei zile de neuitat. „Sunt convins că maestrul retrăia intens anii petrecuți acolo, în fața munților din zările tainice. Asistam la clipe mari. Și mi-au năvălit în minte vorbele scriitorului rostite cu prilejul sărbătoririi din 1930 de la Liceul „Nicu Gane”, fostul Gimnaziu „Alec Donici”: «La Fălticeni am supt apa vie a sufletului românesc.»”

De la Fălticeni Sadoveanu s-a întors la Vovidenia și de acolo a luat drumul Bucureștilor. Avea să închidă ochii la 19 octombrie 1961. Lăsase cu limbă de moarte vrerea de a-și dormi somnul de veci la Vovidenia: „... aici la Neamț mă voi culca la fel cu cei de mult într-un somn al liniștii eterne”. Dorința sa a rămas literă moartă. Autoritățile vremii au considerat că demnitarul care fusese Mihail Sadoveanu trebuie să fie îngropat la București, la Cimitirul Bellu. S-a petrecut întocmai. La casa de la Vovidenia n-a mai deschis nimeni ușa aproape patru ani. În 1964 Mitropolia Moldovei și Sucevei a transferat imobilul, urmare a unei solicitări, Comitetului de Cultură și Artă București pentru a se amenaja Muzeul Memorial „Mihail Sadoveanu” sub egida Muzeului Literaturii Române. Spațiul memorialistic a păstrat intactă ambianța în care scriitorul petrecuse multe din zilele acelui deceniu și mai bine cât viețuise la Vovidenia. În odăile înalte, luminoase, parcă nu se clintise nimic din ceea ce constituise mediul de viață și scris al lui Mihail Sadoveanu, acel tărâm adamic. Părea că din clipă în clipă avea să cadă de la drum uriașul. Vizitator, ți-l închipuiai cu ochii minții cercetând de pe ceardac cu privirile sinilii zările în căutarea „Țării de dincolo de negură”. Umbra Sadoveanului plutea în aerul încăperilor. Suna din corzi de scripcă în toată cuprinderea casei un duios cântec al amintirii. Lumea luminată din toată țara venea la Casa de la Vovidenia în cutarea duhului său și întru cunoașterea atelierului meșterului faur. Coana Valerica își stabilise reședința la Mănăstirea Văratec, în casa Maicii Benedicta Braga, ca să fie în apropiere de cuibul veșniciei celui care scrisese acele tulburătoare sonete, adunate sub titlul „Daim” (Domniței alese a inimii mele), ce-i fuseseră dedicate ca o mărturisire a unei iubiri mistuitoare și serafice, în același timp. Eternitatea lui Mihail Sadoveanu curgea în albia firescului. Toamnă de toamnă se strâneau la Vovidenia în conclav evocator criticii, istoricii literari și scriitorii ca să-l cinstească, tâlcuindu-i opera în acea de neuitat sărbătoare numită „Sadoveniana”.

În 1998 Casa de la Vovidenia s-a întors în matca sa. A reintrat în posesia proprietarului de drept, a Mănăstirii Neamțu. Vlădica de atunci, Patriarhul Daniel, nu i-a schimbat rosturile, doar le-a lărgit, adăugând cadrului evocator sadovenian, un altul consacrat celui care ridicase construcția, Mitropolitul Visarion Puiu, reabilitat canonic în 1990 de Sinodul Bisericii Ortodoxe Române. Prin acest act reparator de dreptate se întâlneau aici peste timp doi mari bărbați ai Măriei Sale. Urmele trecerii lor prin lume se regăsesc într-o fericită împreunare. Un custode cu vocație și devoțiune, arhimandritul Mihail Daniliuc, egumen al Schitului Vovidenia, i-a conferit așezământului ca un pridvor al dealului ce suie spre schit atribute de veritabil sanctuar al memoriei a doi ierarhi, unul al Cuvântului întrupat, altul al Cuvântului măiestrit încondeiat.

Din volumul „Sanctualele memoriei” sub tipar la Editura Doxologia

Nae GEORGESCU

Ironii vesele și triste

Într-o povestire despre Moarte (ca personaj), personajul lui Puiu Răducan își imaginează un „vânt nebun” ținându-se scai după ea și din curiozitate merge după el încurcând-o să-și facă treaba, încât un suflet de om scapă, iar ea izbucnește:

- Ce te ții, bă, după mine? Crezi că nu ești în evidență? (...) Du-te, bă, acasă, nu mă ține din treabă! Uite, l rătăi p-ăsta acum din cauza ta și se-apucă iarăși doctorii de el.”

Omul fuge acasă, se ascunde bine, dar trece iar moartea pe drum, spre biserică și cimitir, și-i strigă:

„-Ieși, bă, de-acolo, io... sunt ocupată cu alte treburi!” ... Mai târziu îi strigă iarăși, o alta: „Bă, vezi că a ta e mai la urmă, nu te grăbi, o mai aud.”

Drept pentru care, omul ajunge la întrebarea înțeleaptă: „Doamne, fiecare om are moartea lui?” În simplitatea lui, omul a înțeles că nu există o stihie a văzduhului numită Moarte, ci morțile sunt ca un fel de îngeri gardieni, fiecare „este dotat” de la naștere cu al său...

Ne atrage aici și vioiciunea narațiunii, și mentalitatea populară, care se verifică într-o oarecare măsură, dar mai ales sunt interesante adjectivele: „Trecea o moarte pe șusea la vale.

Zbanghie, hăită de șale. Fuma-n draci. Ținea chiștocul în colțul gurii de când îl aprindea până ce-i părlea mustața îngălbenită. Tușea des și scuipa. Pe ea, haine vechi rupte-n coate, genunchi și restul, mai, mai să crezi că-i o călugăriță (virgină) convinsă cu care te-ntâlnești pe-ntunecat.” Și mai jos:

„Vorbea sâsăit printre singurii dinți pe care-i avea, unul sus, stânga, altul... jos, dreapta. Gura-i puțea a cuibar de pupăză... „Ei, da, trebuie să fii țaran și să ți se fi întâmplat, că să știi că pupăza nu-și curăță cuibul, de aceea și-l sapă adânc și în copacii de esență moale, de aceea alege teiul cu mirosul atât de puternic al florilor lui.

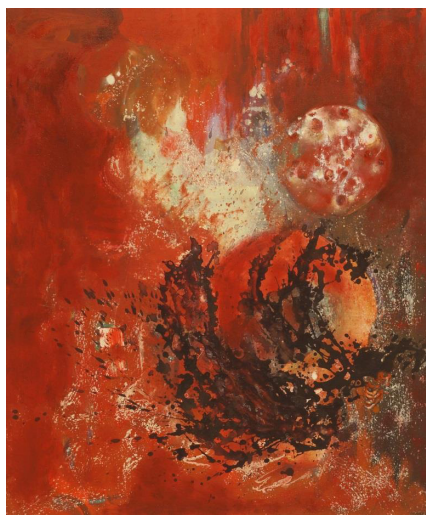
Cât trebuie să se fi scârbit Nică al lui Ștefan a Petrii Ciobotariului din Humulești când a băgat mâna lui de copil până în fundul scorburii să prindă „șarpele cu pene”... Iar Creangă a uitat să ne spună asta...

Așa cum noi astăzi uităm că „pupăză” nu i se spune unei fete/femei cu panglice și bibiluri – și uneia care-și acoperă mirosul de corp leșes cu parfum din comerț... Dacă mai adaug că „Moartea” umblă și în blugi și adidași, se înțelege că autorul vrea să aducă în prezent aceste forme ale arhaicului, cum ar fi mentalitățile, expresiile de limbă etc. De fapt, volumul său actual (al patrulea sau al cincilea volum de proză) îmbină pastila de ironie cu scheciul politic, chiar cu editorialul și meditația, numai din când în când lăsând să-i „scape” asemenea povestiri scilicet, oarecum ca pe niște momeli puse pentru peștii din adâncuri... Maniera s-ar părea că este actuală, mulți ziariști procedând astfel cu scrierile lor, dar este pândită de o anumită viziune asupra lumii, ca să-i zic așa, și anume de pragmatism, un curent de idei care egalizează, adică nu face diferență între fenomene și chiar între valori.

Multă lume acceptă că, așa cum într-un magazin sau într-un bazar, un ceas de aur stă alături de un pitic de plastic, tot la fel un poem să stea lângă o descriere sau o schiță într-un volum de autor. Personal, mi se pare cam negustoresc; admit, totuși, asta în cazul

unor autori vestiți, unde orice înscris este din principiu valoros sau folosește la ceva. Iată, de pildă, lângă schița de mai sus o meditație a autorului: „În parc dărdăie o statuie la bustul gol. De la second handul cu noutăți occidentale iau o haină, haină s-o acopăr, dar... haina, de haină ce este, fuge algebric. Posteritatea mă strigă infantil de posturologic.

Acum este mai mult goală și flămândă, iar noi ne consacram în lipsuri deși vântul mângâie încă veșnicia păpădiilor. Și ce-aveți, mă, cu mine

dacă merg la înmormântarea umbrei mele? Sclavul de timp merge totdeauna înainte și răstignește cuie în palmele statuiilor răgușite. La o mână am făcut și eu un semn cu pixul roșu ca ăștia să vadă unde-mi trag cuiul, dar nu știu la care mână să-nceapă grabnica lor pironire și asta... exact când timpul, ucigașul plătit, mă ia la întrebări.” Este un poem în proză, mizează pe jocuri de cuvinte și pe autoironie (de fapt, încrederea de sine a autorului că e „cineva”, demn de o statuie etc.), dar, categorial, altceva decât schița strălucită care m-a atras pe mine. Totuși, Puiu Răducan „scapă” de această tentație a pragmatismului (care, în sensul său, nu spune mai mult decât că toate lucrările îi aparțin, își iubește operele în mod egal etc.) într-un mod ingenios.

El aduce peste tot liantul limbajului care este o construcție proprie, a lui, din jocuri de cuvinte și din expresii populare de limbă; are chiar tendința de a-și crea un argou pe baza snoavelor, a „scrântiturilor de limbă” (expresii pe care trebuie să le rostesci corect ca să nu cazi în trivial), a zicătorilor, a vorbelor cu dublu înțeles etc., bătaia fiind preponderent către erotic, dar ținând și funcțiile trupului în general.

Din „afară de sine” este oarecum torturat de metafora lui Fănuș Neagu și de ironia amară a lui Nicolae Velea, din acest al doilea preluând, fără voie (sunt din aceeași zonă) și atmosfera muntenească, și descrierea unor peisaje, poate comune.

Toamnele lui Puiu Răducan fac însă notă aparte, sunt poeme în proză multe dintre ele, altele stări de melancolie aduse din suflet în peisaj, abia dacă ironia topirceniană ține ochii să nu ne umezească nasul...

Așteptându-l cu o construcție amplă, nu pot decât să salut acest nou volum care adaugă la cele anterioare experiența unui fragmentarism ce-l avantajează, deocamdată, dar nu trebuie să-l definească.

Profesor Nae Georgescu

Ioan ȚICALO

Despre ură

Iubiți pe vrăjmașii voștri, faceți bine celor ce vă urăsc pe voi... (Luca 6, 27)

Circula, într-o vreme din „iepoca” multilateral falimentată, un soi de glumă, când la uriașele adunări se scanda, printre altele, „ura! ura!”, cineva îl întreba pe vecinul său de miting „De ce nu strigi, măi tovarășe?” Răspunsul pica precum lama unei ghilotine: „Eu ura nu mi-o strig, ci o port în suflet.” Nu știu de câți ani s-ar fi învrednicit „glumețului”, știu însă că el exprima un adevăr fundamental pentru toate timpurile. Sălășul urii e sufletul.

E de-a dreptul suspectă siguranța cu care se adresează șarpele primilor oameni „Nu, nu veți muri!”, când, de fapt, le aducea, prin invidie și ură chiar moartea. Căzut prin proprie voință, diavolul, înnegrit de resentimente oribile, nu putea suporta lumina și măreția protopărinților noștri. Le-a picurat în auz dulceața vorbelor înșelătoare, ca să-i aducă la orbecăit în subteranele împărăției sale hidoase, laboratorul de pervertire a conștiinței. Omul, cu cât se lasă inoculat de mai multă mândrie, pe care se grefează ura, între ele existând o relație de proporționalitate, cu atât i se imprimă încredințarea malefică a superiorității sale, a faptului că el deține adevărul și puterea. Căderea din veșnicie l-a făcut pe om să se complacă „sub vremi”, o stare inferioară, acesta acceptând raportarea la *irreversibile tempus*, ceea ce sună strașnic de îmbietor „crede în tine”. Cu alte cuvinte, tu ești dumnezeul tău, tu ești măsura, una pentru tine și alta pentru celălalt, o permanentă autoînșelare și întâmpinarea „glorioasă” a latului întins de „întunecimea sa”.

Îi avertizează Mântuitorul pe Apostoli că, dacă vor fi urâți în lume, să nu uite că El a fost urât mai întâi, iar pe oameni îi îndeamnă, dintr-o nesfârșită iubire „Fiți, dar, desăvârșiți, precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvârșit este.” (Matei 5, 48) Hristos învață omenirea să se raporteze la eternitate, desăvârșirea însemnând iubire necondiționată și, bineînțeles, excluderea urii și viață în libertate. Pe contrasens, va răsună până la sfârșitul veacurilor strigătul „Răstignește-L! Răstignește-L!” Se luase la trântă bisnica vremuire cu atotputernicia Celui ce a zidit lumea, iar, „noi, epigonii” asta facem în continuare, într-o vinovată veselie și nepăsare. Am tras pe noi pielea nefărtatului, ca nu cumva să se risipească ura adunată, cocoloșim germenul distrugerii lăuntrice și nu facem altceva decât să răstignim în continuare, în timp ce iubirea noastră „câteodată se îndreaptă către cer și câteodată se târăște pe pământ”. (Thomas a Kempis – *Urmarea lui Iisus Hristos*)

Interesant e că filozofia greacă antică emite conceptul de tragedie a existenței omenesci ca rezultat al pendulării între haosul aparținător abisului și cosmosul înălțimilor cerești. Empedocle, de exemplu, definește lumea antagonic prin două forțe motrice, iubirea și ura. Între ele se duce o luptă de-a dreptul dramatică. În vreme ce prima realizează unitatea universală, cea de a doua se erijează în distrugătoare a unității, aducând lucrurile la multiplicitate. În felul acesta, sufletul, având origine cerească, într-o fericită desfătare, a fost aruncat pe pământ, unde nu mai cunoaște nici odihnă și nici bucurie. Deja Democrit din Abdera îl așează pe om între două

posibilități: să fie înțelept și să cultive sufletul, ceea ce e divin (iubirea), ori, dimpotrivă, să se îngrijească de trup, adică de inferioara materialitate, care duce la opusul iubirii. Vine Socrate, descoperitorul conștiinței morale, ca să-și îndemne semenii să aspire către cer și să asculte glasul Logosului. Pentru el, e infinit mai bine să suferi pe nedrept, decât să devii autorul răului, iar adagiul „cunoaște-te pe tine însuși” are sensul încărcat de noblete de a cerceta și de a descoperi în ființa umană Logosul, divinitatea, filosoful poziționându-se, prin concepțiile sale, în anticamera creștinătății. Și, dacă la Platon dăm peste două lumi, una veșnică, nevăzută și imaterială a Ideilor și alta văzută, materială, într-o continuă schimbare (cu plecarea de la mărul mușcat de Eva, ar fi de adăugat), vine Aristotel cu geniala idee potrivit căreia scopul ultim al lumii este eliberarea totală de materie (suportul dependenței și al urii) și spiritualizarea completă a existenței (revenirea la iubire, dreptate și adevăr, condiția esențială a libertății, conform cuvintelor dumnezeiești „precum în cer, așa și pe pământ”).

Ce se vede e că fiecare om se află într-o continuă căutare. O parte, dacă nu majoritatea alege „ulița cea largă” ce duce spre pierzanie, în vreme ce altă parte se îndreaptă către centralitate, de unire cu Dumnezeu. Botezul îl centrează pe om, iar viața fără jaloane divine îl descentrează, îl dezintegrează, fiind cădere liberă în neant, în infinitul negativ. „Cine seamănă vânt culege furtună”. Înțelepciunea populară pare să nu aibă limite. Cine urăște și aruncă săgeți veninoase în exterior, se trezește că ele se întorc întotdeauna și otrăvesc propriul suflet. Ura îl face pe individ să crească în dimensiune, să se creadă vulcan care aruncă foc și pară până nu rămâne nimic din el, să se creadă buricul pământului, asumându-și o goală centralitate, fără Dumnezeu. Ura e o îndepărtare completă de celălalt, o dezbrăcare de har și o anticipare voită a iadului. Ura îl determină pe om (mai e om?) să se acopere cu o gogoasă, izolându-se de Creator, de semenii și de sine. Termenul a născut sintagma „orbit de ură”, când individul devine atât de greu, încât pământul îl trage la sânul său cu o teribilă forță, în spațiul morții fără de moarte și al vieții fără de viață, de care se învrednicește și toți care ajung să-și urască propriul popor și tot ce ține de tradiția acestuia. Dar să nu rămânem cu acest final al orbirii și să ne avântăm din nou în antichitatea greacă, unde găsim o replică pe care ar trebui s-o ținem minte și s-o urmăm toată viața. Îi spune Antigona fratelui său Creon: „Eu m-am născut spre a iubi, nu spre a urî”. De aceea s-a lăsat cusut pe cruce Hristos, iar noi iarăși să nu uităm că lumea este opera iubirii dumnezeiești.

Adina BARDAȘ

măști care nu ascund surâsul

O Cenușăreasă strălucitoare

Festivalul Internațional de Teatru pentru Publicul Tânăr Iași (FITPTI) 2020

„E important ca evenimentele să meargă mai departe, în formule adaptate la contextul actual. Așa arătăm publicului că nu ne abandonăm menirea, că nu capitulăm în fața dificultăților. Cel mai simplu e să renunți, dar pentru mine e obligatoriu să încerci. În prezent, cuvântul de ordine e adaptare. Ține de creativitate să găsești soluții, să imaginezi variante potrivite, să amorzezi energii. Am lucrat în paralel pentru mai multe scenarii alternative, activam ceea ce se potrivea momentului. A fost o dinamică infernală, dar uite că am trecut foarte bine peste această ediție a XIII-a. Ma bucur că am ajuns cu bine la final; că formatul nu a avut de suferit în ciuda înrăutățirii - din păcate - a situației sanitare; că am putut oferi iubitorilor de teatru clipe de încântare, nimic nu se compară cu ultima.”

Olița Cîntec, director artistic FITPTI

FITPTI 2020 a scos la lumină o creație extrem de longevivă semnată de Silviu Purcărete. „Cenușăreasa” a fost prezentată prima oară de Teatrul Țândărică în decembrie 1989. Treizeci de ani mai târziu se dovedește o alegere mai mult decât inspirată a acestui festival, nu în ultimul rând fiindcă e un instrument eficient pentru educarea gustului celor (foarte) tineri, făcând în același timp deliciul adulților care îi însoțesc.

Ce ar putea aduce în plus o poveste binecunoscută? Mai întâi, un haz nebun, dezlănțuit, provocat de un regizor care se joacă – spiritual, savuros, cu măsură. Apoi, rafinamentul artei păpușerești, pornind de la felul în care au fost concepute și îmbrăcate păpușile (cu detalii de la alunițe, la ochii care știu să arunce priviri de sus, până la gingășii nebanuite în corpuri care nu au flexibilitate deplină), trecând printr-o gamă de mișcări măiestre, când ștregărești, când țâfnoase, când dinadins împiedicate, însă întotdeauna precise în intenționalitatea lor, păstrând ritmul și acuratețea gestului într-un spațiu îngust în care fiecare fărâma de loc contează. Și încă, o tăietură inventivă a poveștii combinând într-un flux fără sincope varianta narativă a fraților Grimm și cea a lui Charles Perrault și comprimând la esențial acțiunea. Și astfel se iscă o oră alertă oferită unui public sincer, dar și pretențios, pentru că, se știe, reacțiile copiilor pot ușor dezechilibra o reprezentație fără ancore potrivite de imagine, sunet și tensiune dramatică.

Scenografia (Carmen și Gheorghe Rasovszky) are și ea elemente de surpriză. „Evenimentele” se desfășoară nu doar în scena-cutie, tipică pentru teatrul de păpuși. În fața ei atârână, ca un fel de avanscenă sui generis, un “buzunar” de

sticlă, când acoperit, când la vedere, o zonă complementară, cea a șoriceilor care comentează sprintar întâmplările, raisonneuri de pluș, ce nu exclud gravitatea doar pentru atât; deasupra ei, o revelatoare vitrină cu pantofiori se învârtă ca un carusel la momente-cheie. Pe laterale se înalță coloane cu păpuși cărora poate nu le dai atenție inițial, dar care au o forță de seducție instantanee când printr-o simplă rotație sugerează atât de iscusit, cu o fermecătoare concizie plastică, balul și apoi nunta Cenușăresei. Personaje străine de poveste, dar coerente în catalogul de simboluri năstrușnice ale piesei, fânțarul și păianjenul se ivesc și ele pe o grindă sau printre cortine cu o naturalețe cuceritoare purtând firul narativ către destinații trăsnite (fânțarul devorat de păianjen în final se înfățișează nici mai mult nici mai puțin decât ca un fel de Yorick aiuritor, dar complet integrat în ludicitatea montării). Un decor economicos și atât de sugestiv, părand la îndemână, dar cu subtilitățile lui bine cumpănite...

Muzica lui Rossini susține scenariul nelăsându-l nici o secundă să treneze și instilând doze masive de vioiciune, iar publicul intră imediat în rezonanță. Simțul timpului e determinant în regie, și aici, într-un mod mai clar decât în alt tip de spectacole, e necesar ca atenția atât de fluidă a audienței să rămână constantă. Dacă există totuși un derapaj, acesta e al cuvintelor, cam complicate uneori („excesiv de patetic”, „valtrap”, „bagatelă”) și care ar fi putut fi ușor înlocuite cu altele mai pe înțeles.

Și tot cuvintele răscumpără această mică slăbiciune printr-o inedită capacitate de a lega acțiunea de alte piese, tot pe palierul clasic, dar într-un alt registru, prin poaze alunecări între situații, atât de bine alese și așezate în context încât nicio umbră de stridență nu le întunecă umorul inteligent. Cine ar fi putut bănui că de lumea Cenușăresei se pot lega fraze ca „un cal, un cal, aduceți-mi un cal”, „iată un șobolan după perdeluță”, „restul e tăcere” sau „trădare, trădare, trădare”, ori, încă, plusând până la un

irezistibil apogeu al comicalului, „să ne ierți și să ne iubești, Cenușăreaso”. Caragiale și Shakespeare fraternizează mustăcînd sub bolta de ghiduși a acestei reprezentații.

Persistă în memorie câteva soluții ingenioase care se pretează bine ambianței unui teatru de păpuși. Dovleacul se alintă pentru o vreme în cadru până când, ridicându-se cu totul în aer, devoalează faptul că e pe jumătate o minune de trăsură. Zâna nu apare ca o altă păpușă, ci, pertinent, prin două mâini supradimensionate înclinate într-o mișcare ocrotitoare care pune pavăză în jurul trupului micuț al Cenușăresei. Imaginea trimite printr-o elegantă aluzie la „Catedrala”, cunoscuta sculptură a lui Rodin care creează printr-o poziționare expresivă a mâinilor un spațiu traversat de emoție și simbolism. Regele, când scapă de perucă, aduce cu însuși regizorul, poate fără voie, poate ca o altă năzdrăvănie.

Dincole de discrete persiflări (tatăl Cenușăresei, nobil doar după rang, nu și după purtări, pare cu totul preocupat, până la obsesie, de bufetele regale unde mâncarea e la liber, surorile Cenușăresei conchid după o petrecere care le-a năruit visurile de mărire, cu acreala vulpilor care nu ajung la struguri, „ce bal urât”, „ce petrecere nesuferită”), morala piesei se impune cu limpezime, cu o scânteiere de frumusețe. Cenușăreasa își aduce aminte la răstimpuri, în clipele de încercare, de ce îi spusese mama înainte de a muri: „orice ți s-ar întâmpla, tu să rămâi cu sufletul curat”. În final, când Cenușăreasa ajunge prințesă, aceeași replică e folosită ca să arate că nu numai la rău, dar și când soarta e generoasă se cuvine să-ți păstrezi echilibrul și autenticitatea. Se cuvine să rămâi bun.

Un spectacol care are toată intensitatea de gând cu care suntem obișnuiți în montările memorabile ale lui Purcărete, în altă cheie, e adevărat, dar cu aceeași marcă a distincției și armoniei ansamblului de semne artistice. Și care demonstrează că o scenă minusculă, o poveste a fiecăruia și un public foarte tânăr au întreaga putere de a compune împreună un mister aureolat de bucurie, cel al teatrului de calitate.

Ioan RĂDUCEA

distanța focală

Albastru fluid

A urmări sensul picturii practice de Bianca Elena Boros presupune și o inițiere în practicile învățămîntului artistic ieșean. Ajunsă la capătul studiilor doctorale după ce, în 2012, le-a încheiat pe cele liceale, la Colegiul Național de Artă „Octav Băncilă”, apoi pe cele de licență și de master (2017), la UNA „George Enescu”, tînăra artistă a organizat, în octombrie 2020, la Galeria „Victoria”, o a zecea sau a unsprezecea expoziție personală, *Mitologii personale*, însă una de durată efemeră și de interes în primul rînd didactic. Ca parte a formalităților legate de obținerea titlului de doctor în arte, ea cuprinde exemplificări de mai multe genuri și tehnici – cel puțin în privința accesstora din urmă, inventivitatea se arată neobosită, căci „tehnicile mixte” ale sale înseamnă și materii precum vopseaua industrială, terebentina, cafeaua, vinul etc.

Deși executate în interval de cîteva luni, din vara și toamna anului 2020, lucrările, de dimensiuni diferite, păstrează variabilele cu care artista ne-a obișnuit. Portretistica mizează în continuare pe ducturi sinuoase, nelipsind nici interesul pentru „remix-uri”, adică replici la opere iconice. De data aceasta, vorbim de transpunerea celebrului *Gotic american* al lui Grant Wood în mediu românesc, pe fundal apărînd, în locul locuinței victoriene,

o casă cu prispă și șită iar în plan principal o pereche de bătrîni, ea cu broboadă, el cu străvechea noastră căciulă. Totul potopit de răceala albastrurilor (pe alocuri dinamizate de zone calde), deja o marcă particulară, căci către acestea virează mai toate „remix-urile” ca și multe alte imagini.

Alte portrete accentuează, à la Lucian Freud, detalii faciale, fluidizînd coșmaresc suprafețele dimprejur. De altfel, acuza unei protoplasmе teribile a spațiului pictural pare a fi laitmotivul acestei arte, indiferent de genul abordat. El se in-formează inclusiv portretistic, în contururi mai ferme sau mai vagi (cele din urmă amintesc de graficele Ligiei Macovei), alteori tind către rezolvări abstracționiste, tatonînd chiar fractalismul de acum cîteva decenii. Rezultatele cele mai spectaculoase se obțin însă, cel puțin deocamdată, din capacitatea de transfigurare în sens expresionist a peisajului. *Cascada din Retezat* (titlu tradus de noi, căci pictorița are, ca mulți alții, cultul limbii engleze și numește deseori în acest idiom) stinge undele apei alburii între conglomerate, mai mult sau mai puțin angulare, de stînci, tratate ca apocaliptice dislocări ale spațiului. Mult mai aproape de Van Gogh, cel din ultimele lucrări, este *Pe malul Mureșului*, trăind, ca și acelea, din relația, nu foarte figurativă, dintre zonele de albastru

și de oranj, în vreme ce *După-amiază în Maramureș* marchează o etapă într-adevăr superioară. S-a renunțat și la obsesia albastrurilor și la configurația mimetică a reliefului. Spațialitatea remarcabilă a acestei lucrări rezidă în expansiunea către fantastic a unor pretexte peisagistice, tratate în registrul inferior. Coerența ei pare să țină de echilibrul unor stridențe cromatice care își arogă, în vîltori, demnitatea unei himerice dimensionalități.

Ar fi prea puțin dacă am cataloga asemenea pînze drept opera unui colorist, fie și a unui de forță, căci temeul lor se află în altă parte și anume în capacitatea de a croi drumuri către interiorități virulente, spectaculos deși încă suficient de versatil exprimate. (Doctoranda și-a demonstrat în mai multe rînduri capacitatea de a răspunde conjuncturilor, organizînd o expoziție pe tema apei, în urma unei rezidențe la Veneția sau alta, *Confluențe*, populată cu pietre funerare mozaice și cu clădiri vechi din Iași, pentru publicul de origine română din Tel Aviv și Herzilya...) Acum, la sfîrșit de studii, depășind manierele, demonstrațiile și temele impuse, artista va putea să se concentreze pe esențial, adică pe fluidizarea unei retorici plastice care să îi asigure permanent accesul la acele realități sufletești incontornabile care izbucnesc, uneori, cu atîta forță din lucrările sale.

Victor DURNEA

medalion de revistă

„Revista Fundațiilor Regale” (III)

Izbucnirea conflagrației la 1 septembrie 1939 aduce și ușoare schimbări în structura revistei, ca, de pildă, o rubrică, susținută de redactorul-șef, cu numele lunii precedente drept titlu, conținând „judecați sumare”, cu multiple precauții, cu abundență de perifraze și aluzii, asupra situației politico-militare internaționale. Ca urmare, deși iese cu regularitate, revista pare instalată într-un anistorism funciar: abia dacă ultimatumul sovietic și trunchierea teritorială a țării au un ecou în comentariul lui Camil Petrescu, prilej de a vitupera încă o dată contra „burgheziei politicianiste care [...] n-a văzut tot ce e amenințare permanentă”. În fața altei amenințări, ce va duce la dictatul de la Viena, revista face un pas mai departe, publicând (în nr. 8) studiul lui Emil Gamillscheg *Despre originea românilor*. Eforturile de a se adapta împrejurărilor se materializează și în deschiderea numărului următor, gata de tipar înainte de 30 august, cu un articol al lui Nichifor Crainic, *O nouă misiune*, în care spiritul rector al „Gândirii” preconiza două „condiții” de redresare a țării – „purificarea culturii române de elementele venetice” și „concepția unică și totalitară a vieții de stat” (în jurul Regelui).

În numărul din octombrie, scos după abdicarea lui Carol al II-lea și instalarea regimului antonescianio-legionar, deși continuă a fi redactor-șef, Camil Petrescu nu semnează; absenți sunt și ceilalți doi redactori Petru Comarnescu și Mihail Sebastian, precum și criticii „obișnuiți” ai revistei – Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Pompiliu Constantinescu și Perpessicius. Un indiciu de schimbare e prezența în sumar a lui N.I. Herescu, noul „dirijor din umbră” al revistei (cu eseul *Suferința creatoare*), a lui Radu Gyr (cu poezia *Baladă*) și a criticului naționalist Nicolae Roșu, a tinerilor I. Frunzetti, anterior colaborator asiduu la „Universul literar”, și Octavian Șuluțiu (*Valoarea tăcerii în poezia lui Lucian Blaga*), apoi revenirea lui N. Davidescu (cu nuvela *Boresele din peșteră*).

La fel, în numerele următoare lipsesc vechii redactori și colaboratori critici, cu excepția lui Pompiliu Constantinescu, apoi și a lui Șerban Cioculescu, amândoi iscăbind texte „neutre”, ce se ocupă de reeditări eminesciene ori de „catedra Eminescu”. Sunt prezenți în schimb Liviu Rebreanu (*Mărturisiri*), Ion Pillat, Horia Furtună, D. Caracostea, Ernest Bernea (*Timpul la țăranul român*), Rainer Maria Rilke și Fr. Schiller (în traduceri), dar și din nou Radu Gyr (*Legionarul*), Emil Botta (prima dată, cu ciclul *Elegii*), Erastia Peretz (schite), Virgil Carianopol (poezii), Al. Dima (*Estetica teologică a d-lui Nichifor Crainic*). Pe aceeași linie se merge și în primele luni ale anului 1941. Notabilă este prezența lui Al. A. Philippide (cu proza *Îmbrățișarea mortului*, 2-3/1941), a lui Basil Munteanu (*Metodă și personalitate în studiul literaturii, Sensul și interesul cunoașterii literaturii*), a traducerii piesei *Mitridate* de Jean Racine, datorată lui Emil Gulian, a lui Al Dima (*Concepția estetică a lui Liviu Russu, Ideile estetice ale lui V. Pârvan*) și a lui Ovidiu Bârlea (*Procesul de creație a baladei populare*).

După consolidarea regimului antonescian, în aprilie 1941 este votată legea de reorganizare a Uniunii Fundațiilor Regale, D. Caracostea fiind numit director general. Chiar în luna următoare el prezintă „consiliului de direcție” al Uniunii Fundațiilor Regale un material în două părți, una privitoare la „Revista Fundațiilor Regale”, alta la Uniunea însăși. Ambele vor fi publicate în revistă, prima în iunie 1941, sub titlul *Un nou îndreptar*, cea de-a doua în noiembrie 1941. În concepția noului director general, revista în cei peste șapte ani de apariție avusese o seamă de realizări, dar și neajunsuri, ce se cereau îndreptate. Între acestea era caracterul ei „de magazin general”, care „nu putea să aibă o directivă și o concepție unitară” sau, cu alte cuvinte, faptul că „s-a simțit obligată să aibă un caracter neutru”. Or, luarea unei atitudinii, formularea unei judecăți de valoare era nu doar posibilă, ci și necesară, căci „numai astfel poate interesa și călăuzi publicul”. Într-atât, profesorul universitar susține răspicat că „nu e vorba de a da

neamului o literatură dirijată, ci de a selecționa valorile în măsura subordonării lor nevoilor obștești”. În același timp, plecând de la ideea că „așteptarea e o formă a creativității”, ca și nemulțumirea, se conchidea că aceste stări de spirit trebuie create și consolidate de critică, de revistă, în genere, pentru a avea operele de valoare necesare.

Acest program este pus în aplicare, va declara D. Caracostea, abia în numărul 7-8 al revistei, număr special, cu genericul *Basarabia și Bucovina. Omagiu mareșalului Antonescu*. În fapt, omagial este numai textul iscălit de C. Rădulescu-Motru ce deschide numărul dublu, restul celor 480 de pagini fiind alocat poeziei și prozei inspirate de Basarabia și Bucovina sau datorate scriitorilor originari din cele două regiuni moldovenești, precum și studiilor și articolelor privitoare la istoria, literatura, folclorul lor, precum și la realizările economice din deceniile ce au urmat Primului Război Mondial. Numărul se încheie cu o notiță a lui D. Caracostea, *Perspectivă spre viitor*, în care se anunță că „se suspendă, timp de șase luni, colaborarea la «Revista Fundațiilor Regale», a criticilor de formațiune fie estetizantă, fie liberalizantă

REVISTA	
FUNDAȚIILOR REGALE	
1 DECEMBRIE 1934	
HORIA FURTUNĂ	Singur 483
ADRIAN MANIU	Moartea Kerei Duduka 491
CAMIL BALTAZAR	Versuri 499
MIRCEA DAMIAN	București 503
GALA GALACTION	Cum încep un veac și o că- nicie (II) 525
SCARLAT STRUȚEANU	Din corespondența lui Alexandru Odobescu 547
G. M. CANTACUZINO	O Capitală 580
TRAIAN HERSENI	Știința națiunii 592
AL. CHRISTIAN-TELL	Revoluția Românilor Ardeleni 603
ȘERBAN CIOCULESCU	G. Bogdan-Duică 627
CRONICI	
RAYMOND POINCARÉ de R. Patrușiu (640); LOUIS BARTHOU de Mihail Sebastian (646); ACTUL CREATOR LA ANDRÉ GIDE de Emil Gulian (655); EVOLUȚIA NAZISTĂ ȘI LITERILE GERMANE de Ion Sân-Giorgiu (662); CRONICA PLASTICĂ de G. M. Cantacuzino (671); CARTEA DIN SAN MICHELE de Al. Rosetti (673); CONCERTE de Radu Georgescu (678); O CONCEPȚIE DE POLITICĂ A CULTURII de Traian Herseni (680); UN FILOSOF ORIGINAL: LUCIAN BLAGA de Constantin Noica (689); VIAȚA ȘI EDUCAȚIA TINERIMII AMERICANE ÎN CRIZA PREZENTĂ de Petru Comarnescu (692); DICTATURA LUI OLIVEIRA SALAZAR de George Stroe (697); PROBLEMATICA GENEVEI de Richard Hillard (700).	

până la simpatii față de ideologia și literatura semită. Aceasta până ce directivile noi, care au început să fie date în aprilie 1941, vor fi suficient cunoscute prin revistă. De la această dată, revista urmărind nu să strice tot ce a fost bun, dar să împlinească, va primi colaborările vechilor critici numai în măsura în care se va face dovada că ei recunosc cerințele literare ale vremii. Ținând seamă de imperativele conștiinței estetice, fără de care nu există durată, critica revistei afirmă că literatura nu este un mijloc de destrămare și nici un simplu joc singularizant, ci o funcțiune de expresie adânc omenească și românească totodată, fără care poezia nu poate fi integrată în cultura neamului.” În același număr se introduce o nouă rubrică impusă de circumstanțe, „Acte și mărturii din războiul nostru”. În ciuda faptului că D. Caracostea își asuma noua „directivă”, totuși pe coperta revistei va rămâne încă un an comitetul de direcție. Rămâne și redactorul-șef Camil Petrescu, deși nu semnează decât la intervale mari, de pildă, niște reflecții (*Puncte de reper*, 3/1942), poezii (din ciclul *Transcendentalia*, 4/1943, 1/1944), proză (*Moartea pescărușului*, 1/1943) și o piesă de teatru (*Iată femeia pe care o iubesc*, 6-8/1944). Nici Petru Comarnescu nu mai este prezent decât cu totul sporadic în anii 1941 și 1942. Va reveni însă la începutul anului 1943 cu studii (*Om, natură și Dumnezeu în plastica românească, Călătoriile lui D. Goleșcu și C. Drăgușanu*), apoi inițiind la „Cronici” subrubrica *Lucrări de filosofie românească*. Din „grupul criticilor” rămâne doar Perpessicius cu al său „*Jurnal de lector*”. Nivelul revistei nu scade totuși. Publică poezie relativ frecvent consacrații Lucian Blaga, V. Voiculescu, Aron

Cotruș (*Rapsodie dacă* 12/1941), Ion Pillat (și un eseu *Symbolismul ca afirmare a spiritului european*, 7/1942), apoi tinerii Horia Nițulescu, Lucian Valea, Aurel Chirescu, Ion Șugariu, E.C. Crăciun (4/1942), Mihnea Dragomir (5/1942), Mihai Beniuc (*Paharul morții, Melița, Secere*, 7/1942, apoi, în 1943, aproape număr de număr), Iulian Popa, Ion Ojog, Iulian Vesper, G. Dăianu, Radu Gyr (poeme de pe front), Mariana Moșoiu (toți în nr. 7/1942), Matei Alexandrescu, Ernest Verzea, Radu Brateș (10/1942), V. Copilu Cheatră și Eugenia Mureșeanu (11/1942), D. Stelaru (12/1942), Petru Manoliu, Al Raicu și P. Paulescu (6/1943), George Popa, George Putneanu, George Mărgărit, Magda Isanos, Ștefan Stănescu, Sergiu Cristian, Constantin Stelian, I. Frunzetti, A. Alexianu, Em. Th. Capidan ș.a. Gala Galaction e prezent cu o piesă de teatru (*Rița Crăița*), ca și G. Brăescu (*Ministrul*) și Ion Luca (*Salba Reginei*, 9/1942). În afara vechilor colaboratori cu proză, în frunte cu Mihail Sadoveanu (ce dă fragmente din *Frații Jderi*, apoi, în serial, *Anii de ucenicie*), vin câțiva noi – George Acsinteanu (*Stăpânul Bărăganului*), Eusebiu Camilar (*Costea, fratele meu, Sfârșitul Solobodei*), Petronela Negoșanu (*Mahalauna lunii*, 1/1943), Pericle Martinescu (*Paradisul nostalgiilor*). Debutanți sunt Remus Luca (cu ciclul de poezii *Vitrina cu păpuși de porțelan*, 11/1943) și Petru Dumitriu (cu o „cronică”, *Nocturnă în München*, 6/1943, și proza *Niobe*, 3/1944), Studii remarcabile semnează D. Caracostea (aproape număr de număr), C. Rădulescu-Motru (*Vocație și psihologie de adâncime*, 11/1941), S. Mehedinți (*Întrebări*), Lucian Blaga (*Introducere*), D. Popovici (*Precizări în legătură cu tema „Viața este vis”*), Al. Popescu-Telega (*Spania și hispanismul*, 9/1943) Th. Capidan (*Românii din Peninsula Balcanică, Simbioza albano-română*), Al. Dima (*Concepția estetică a d-lui Liviu Russu*, 2/1941, *Ideile estetice ale lui V. Pârvan*, 3/1941, *Paul Zarifopol și estetica*, 10/1941, *Reflecțiile estetice ale lui G. Ibrăileanu*, 11/1941, *Definiția artei populare, noi precizări*, 2/1942), Anton Dumitriu (*Logica lui David Hilbert*), Nicolae Roșu (*Efemeride poetice*, 4/1941, *Moartea peste timp și iluzie*, 5/1942, *Marginalii la romanul d-lui T. Arghezi*, 10/1942, *Idearium spaniol*, 5/1943), Petru P. Ionescu (*Nae Ionescu: Istoria logicei*), Ovidiu Drimba (*Despre arhitectonica poeziei lui Lucian Blaga*), N. Mărgineanu (*Problema evoluției*, 7/1942), C. Noica (*Filosofia Germaniei de azi*, 7/1942, Ovidiu Papadima (*Neam, sat și oraș în poezia lui Octavian Goga*), Basil Munteanu (*Un romantic rece: Adolphe*), Eugeniu Todoran (*Celălalt tărâm la V. Voiculescu*, 8/1942), Cornel Regman (*Ion Pillat, poet al tradiției*, 9/1942), Octav Șuluțiu (*Schiță asupra teatrului lui Lucian Blaga*, 11/1942), Vladimir Dogaru (*Mitul ca mijloc de creație*, 12/1942, *Gib. I. Mihăescu*, 10/1943, 5/1944), Adrian Marino (*Rimbaud în trei interpretări*), Vintilă Horia, Eugeniu Sperantia, Olga Caba, D. C. Amzăr (*Jurnal berlinez*), sau italienii Gino Lupi și Giuseppe Ciffarelli, germanul Wolf von Aichelburg ș.a. La „Cronici”, Octav Șuluțiu se va ocupa de proză, iar Ion Șugariu își concepe o subrubrică personală – „Viața poeziei”. Nouă este „Cronica bibliografică” susținută de G. Baiculescu de la numărul 9/1943. O inițiativă deosebită a lui D. Caracostea privește publicarea „mărturisirilor” făcute în 1932 la Facultatea de Litere de scriitori consacrați, din care fuseseră tipărite doar câteva (ale lui Octavian Goga în volum, ale lui Liviu Rebreanu chiar în „Revista Fundațiilor Regale” în noiembrie 1940). Au urmat astfel Ion Minulescu (*Nu sunt ce par a fi*, 11/1941), Ion Agârbiceanu (12/1941), Nichifor Crainic (1/1942), Ion Pillat (2/1942), Cincinat Pavelescu (3/1942), D. Nanu (6/1942), Gala Galaction (9/1972), N. Davidescu (10/1942), Jean Bart (3/1944). Pentru a completa seria, D. Caracostea a apelat și la Tudor Arghezi, care a dat textul *Dintr-un foișor* (12/1941). Cuprinzând unele ironii la adresa profesorului universitar, dar și puncte de vedere cu care acesta nu era de acord, textul arghegian este însoțit de o replică intitulată *Contrapunct*, fapt pentru care poetul și-a sistat colaborarea la revistă.

Louise GLÜCK

laureată a Premiului Nobel pentru Literatură 2020

„... orice/ se întoarce din uitare/ se întoarce pentru a găsi o voce.”

„Uneori scriu într-un fel conversațional. Nu lucrezi la o voce. Fraza găsește o modalitate de a vorbi singură. Sună atât de delfic.... Este un lucru greu de discutat, o voce. Cred că sunt fascinată de sintaxă și am resimțit întotdeauna puterea ei, iar poeziile care m-au emoționat cel mai mult nu au fost dintre cele mai opulente din punct de vedere verbal.”

Concurând cu Haruki Murakami și Margaret Atwood, poeta americană Louise Glück a fost desemnată în unanimitate ca laureată a premiului Nobel 2020, o alegere care a venit pentru unii ca o surpriză. Anunțul Academiei Suedeze a scos în evidență „vocea ei poetică inconfundabilă care transpune existența individuală în universalitate prin frumusețea ei austeră.”

Vocea Louisei Glück este „sinceră, nu face concesii și indică faptul că această poetă vrea să fie înțeleasă. Dar este, de asemenea, o voce plină de umor și de înțelepciune caustică”, de o „inteligentă jucăușă” a remarcat Anders Olsson, președintele comitetului

literar Nobel. „Acestea sunt mijloace excelente atunci când Glück tratează unul dintre subiectele de importanță majoră, schimbarea radicală, în care saltul înainte este determinat de un profund sentiment de pierdere.” Moartea, copilăria, trauma, uitarea, familia, mitologia, cu toate treburile ei simbolice, își împletesc semnificațiile într-un concert cu sonorități frapante, tăioase uneori, alteori de o vulnerabilitate deconcertantă, ducând, într-un ritm care e cel al vieții însăși, spre un orizont liric de o supremă simplitate. Comparațiile cu Emily Dickinson și Sylvia Plath s-au impus fără întârziere.

Într-un interviu din “New York Times” (8 octombrie 2020), Louise Glück declara: „scrii pentru a intra într-o aventură. Vreau să fiu purtată către ceva despre care nu știu nimic. Vreau să fiu străină de un loc. Unul dintre puținele lucruri bune despre bătrânețe este că te confrunți cu o experiență nouă. Diminuarea nu este bucuria pe care o aștepti cu mare nerăbdare, dar există și o doză de nou în această situație. Și asta, pentru un poet sau scriitor, este de neprețuit. Cred

că trebuie să fii mereu luat prin surprindere și să fii, într-un fel, din nou un începător, altfel te-ai plictisi enorm.”

Și încă o notă de reținut care definește originalitatea și adevărul unei poete de o intensă reflexivitate. „În majoritate, ceea ce am de spus de o urgență reală apare în poezii, iar restul este doar divertisment.” Și iată ce spunea Louise Glück într-unul dintre cele douăsprezece volume de poezii, “Wild Iris” (1992), carte pentru care a primit premiul Pulitzer în 1993. Sunt gânduri dintr-o „Dimineață limpede” („Clear morning”) care pun în perspectivă o profesiune de credință pe un ton răspicat, dar și cu o anume fragilitate percutantă care e marca acestei învingătoare: „V-am privit suficient de mult,/Pot să vă vorbesc în orice fel aș vrea/ M-am supus preferințelor voastre, observând cu răbdare/ lucrurile pe care le iubiți (...) nu pot continua/limitându-mă la imagini/ doar pentru că vă închipuiți că este dreptul vostru/să-mi contestați semnificația:/Sunt gata acum să vă fac/ Să vedeți clar.”

O fabulă

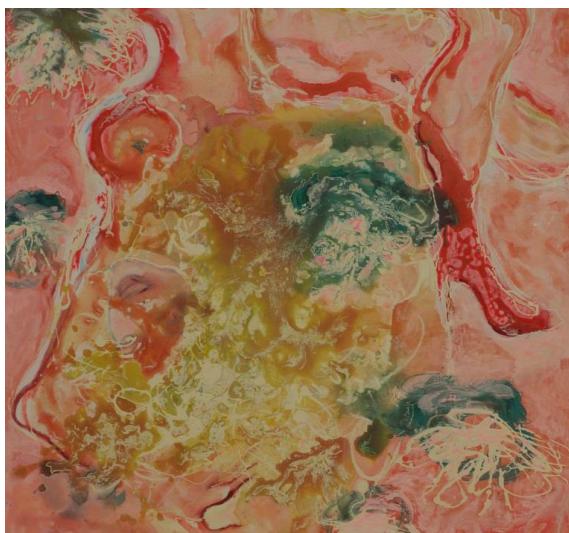
Două femei cu
aceeași plângere
s-au aruncat la picioarele
regelui cel înțelept. Două femei,
dar un singur prunc.
Regele știa
că una dintre ele mințea.
Și a spus
Acest copil să fie
tăiat în jumătate; astfel
nimeni nu va rămâne
cu mâna goală. Își
ridică sabia.
Atunci, dintre cele două
femei, una
renunță la ce i s-ar fi cuvenit:
acesta a fost
semnul, tâlcul.
Imaginează-ți
că ți-ai văzut mama
sfâșiată la gândul alegerii între două fiice;
ce ai putea face
ca să o salvezi doar să fii
dispusă să te distrugi
pe tine însăși—ea ar ști
cine ar trebui să fie aleasă,
aceea care nu ar putea îndura
să-și împartă mama.

Triumful lui Ahile

În povestea lui Patrocle
nimeni nu supraviețuiește, nici măcar Ahile
care fusese aproape un zeu.
Patrocle îi semănase; purtaseră
aceeași armură.

Întotdeauna în aceste prietenii
unul îl slujește pe celălalt, unul este mai puțin
decât celălalt:
ierarhia
este întotdeauna evidentă, deși nu
te poți încrede în legende--
sursa lor este supraviețuitorul,
cel care a fost abandonat.

Ce însemnă navele grecești în flăcări
în comparație cu această pierdere?

În cortul lui, Ahile
jelea cu întreaga sa ființă
iar zeii văzura
că era un om deja mort, o victimă
a părții din el care a iubit,
a părții care era muritoare.

Nostos

În curte fusese un măr --
să fi fost
acum patruzeci de ani -- în spate,
doar pajști. Pâlcuri
de brândușe în iarba umedă.
Am stat la fereastra aceea:
sfârșit de aprilie. Flori de primăvară
în curtea vecinului.
De câte ori, de fapt, a dat copacul
în floare de ziua mea,
exact de ziua mea, nu
înainte, nu după? Înlocuire
a imuabilului
cu schimbarea, evoluția.
Înlocuire a imaginii
cu pământ fără tihnă. Ce
știu despre acest loc,
rolul copacului de zeci de ani
luat de un bonsai, voci
răsărind de pe terenurile de tenis --
Câmpuri. Mirosoare de iarbă înaltă, abia tăiată.
Cum e de așteptat de la un poet liric.
Privim lumea o dată, în copilărie.
Restul este amintire.

Vita Nova

M-ai salvat, ar trebui să-ți aduci aminte de mine.

Primăvara acelui an; tineri cumpărând bilete
pentru feriboturi.
Râsete, pentru că aerul este plin de flori de măr.

Când m-am trezit, mi-am dat seama că eram în
stare de același sentiment.

Îmi amintesc sunete de felul acesta din copilărie,
râsete fără vreun motiv, pur și simplu pentru că
lumea este frumoasă,
cam așa ceva.

Lugano. Mese sub meri.
Matoți ridicând și coborând steagurile colorate.
Și la marginea lacului, un tânăr își aruncă pălăria
în apă;
poate că iubita lui l-a ales.

Hotărâtoare
sunete sau gesturi ca
un făgaș așezat în fața ideilor principale

și apoi nefolositor, îngropat.

Insule în depărtare. Mama mea
întinzând o farfurie cu prăjiturile —

cât pot să-mi aduc aminte, cu totul aceeași
în fiecare detaliu, clipa
vie, intactă, care nu a fost niciodată
scoasă la lumină, așa că m-am trezit încântată, la
vârsta mea
flămândă de viață, cu totul încrezătoare —

Lângă mese, parcele de iarbă proaspătă, verdele
palid
Întreșut cu pământul negru de acolo.

Cu siguranță primăvara s-a întors la mine, de
data aceasta
nu ca un iubit, ci ca un mesager al morții, și totuși
este încă primăvară, rosturile încă își păstrează
tandrețea.

traducere și prezentare de Adina BARDAȘ

Constantin PRICOP

Direcția critică (XXXIX)

Componenta socială a procesului aprecierii operelor de artă este evidentă și numai dacă ne gândim că, oricât de autentică ar fi trăirea intimă, strict individuală, declanșată de obiectul artistic, atunci când se fac comentarii și aprecieri ale valorii operei această trăire este exteriorizată, iar exteriorizarea este posibilă numai în anumite condiții, în anumite forme - condiții determinate de realitatea socială. În ultimă instanță, ceea ce ține de judecata de valoare, de interpretarea operei literare (ca de altfel a oricărei alte creații artistice!) are, prin formulare, prin expresie o determinanță socială nu numai importantă, ci hotărâtoare. Nu poți face comentarii și judecăți fără a apela la limbaj, iar prin limbaj ne transbordăm în social. Este așadar cazul să examinăm factorii care determină această dezvăluire de sine publică a celor care sînt în situația de a se exprima și a decide asupra faptelor artistice.

Este evident că realitatea socială nu se răsfrînge asupra spațiului artei în maniera în care vedeau acest lucru teoreticienii realismului socialist... Dar asta nu înseamnă că o asemenea determinare nu există! Ea se exercită la nivele diferite, există straturi distincte ale condiționării sociale. În afară de o complexă determinare economică, care trebuie discutată cu multe argumente, tocmai pentru că a fost excesiv simplificată și caricaturizată de urmașii lui Marx, trebuie avute în vedere și celelalte niveluri ale determinărilor venind dinspre colectivitate.

Una dintre cele mai ușor de constatat sînt condiționările venind chiar dinspre mediul artistic. Și acestea sînt determinări sociale ale aceluiași mediu. Fiecare moment istoric coagulează în spațiul unei activități artistice o „presiune” asupra celor care se integrează în acest spațiu, reprezentată de locurile comune adoptate și respectate de comunitatea oamenilor de artă, locuri comune pe care foarte puțini ar risca să le ignore. Sînt teme, sînt ierarhii, sînt idei dintr-o sferă generală - complex de identificări fixînd cadrul „profesional” al comentatorilor/judecătorilor de opere artistice. În cadru strict al “profesiei” toate acestea „se subînțeleg” și se exprimă tacit. Sigur, ipotetic există o libertate neîngrădită, în principiu fiecare artist și fiecare comentator poate spune orice, dar este greu de imaginat ca un critic, de pildă, să se pună definitiv de-a curmezișul opiniilor curente. Și chiar dacă ar exista asemenea inițiative, ele nu ar deveni vizibile pentru un public mai larg, nu ar trece dincolo de un cerc restrîns de intimi ai domeniului pentru că ar fi ignorate de cei aflați pentru moment „la putere” în sfera artei. Cei mai mulți dintre recunoscuții „șefi de trib” ai momentului se evidențiază nu prin singularitatea punctelor lor de vedere fundamentale, ci prin aspecte, să le spunem „colaterale” - prin... subtilitatea analizei, prin ineditul expresiei, prin introducerea unor nuanțe într-o perspectivă acceptată de o majoritate; în principiu nu se îndepărtează deciziile, de locuri comune acceptate de grupul caționat al momentului. Iar directorii de opinie sînt urmași cu fidelitate de un număr mai mic sau mai mare de, să le spunem discipoli - personaje care le difuzează opiniile și judecățile. Tot soiul de publiciști, rezonabili sau de-a dreptul mediocri, își construiesc carierele fiind, în fond, simple instrumente de propagare. Cei care alcătuiesc masa supușilor în judecăți nu vor recunoaște niciodată că susțin ceea ce susțin pentru că majoritatea celor din grupul lor îmbrățișează aceeași viziune. Punctele lor forte constau, atunci când au așa ceva, tot în nuanțe, variațiuni, exprimări fericite ale gândirii directe, pe care nu vor încerca niciodată să o schimbe.

*

Altfel, ruperea rîndurilor este amendată, cel care

se dovedește incomod este marginalizat sau, dacă va continua să aibă opinii neconforme, va fi exclus. Sînt comportamente care țin, evident, de dinamica grupurilor, de determinarea socială a „grupului” în care comentatorul se integrează. Nu există mari critici care să propună peste noapte opinii cu totul eretice. Li se admite cîte un retuș pe ici pe colo al portretului general acceptat - nimic mai mult. Se poate întrezări, desigur, șansa de a fi recunoscuți mai tîrziu, cînd zarva momentului s-a stins - dar în cazul acesta ei nu mai fac parte din dinamica prezentului în care se exprimă. Și nimeni nu decide asupra momentului artistic coborînd din... viitor... În timpul vieții sale Van Gogh rămîne pictorul care n-a reușit să-și vîndă nici un tablou...

Nici importante schimbări de direcție consemnate în istorie nu se fac de unul singur, ci de un grup inițial care va reuși să convingă suficient de mulți aderenți, masa necesară impunerii punctului lor de vedere al inițiatorului. Frontul în care se grupează majoritățile se schimbă rar și doar cu un consum apreciabil de energie.

*

Pe lîngă determinările strict profesionale care vin din partea comunității artistice se adaugă determinările

comunității în care este integrată tagma oamenilor de artă. Comunități regionale, naționale șamd. Deși la o primă vedere acestea n-au nimic de-a face cu opiniile specialiștilor în artă. Acolo însă unde există un public consistent și bine pregătit, specialiștii nu riscă să ignore cu totul pozițiile acestuia, emițînd opinii contrare. Să ne gândim la un cronicar de teatru care s-ar întoarce cu totul împotriva opiniilor publicului select de premiere. Fără îndoială că din cînd în cînd îi face plăcere să-și contrarieze cititorii, dar nu merge prea departe în această direcție. Există o anumită condiționare reciprocă public-critic de specialitate... Dar pentru asemenea împrejurări este nevoie de un public numeros și competent, educat în privința artei. Iar un astfel de public nu se găsește oriunde... Lucru valabil și în cazul cititorilor de literatură. Acolo unde există un număr mare de cititori în stare să-și aleagă cărțile, altfel se aude glasul criticilor. Dar într-o situație pe care o cunoaștem foarte bine, cu vreo jumătate din populație instruită pînă la nivelul de analfabetism funcțional, cu un procent asemănător de tineri cu același nivel de instruire (dintre tineri se alege un mare procent dintre cititori) jocurile criticii se fac într-un cerc restrîns și determinat de alte reguli decît acelea firești în cazul criticii...

*

Sînt importante în privința receptării realității sociale determinante ideologiile dominante, mentalitățile culturale generale ale grupului, specifice unui timp istoric. Avem astăzi unul din cele mai evidente exemple de presiune venind dinspre o tendință politică generalizată, mentalitate elaborată în universitățile americane care se propagă în viteză și pe continent. Există, fără îndoială, o avalanșă de proteste împotriva „dărîmărilor de statui”, a impunerii „ideilor politice corecte”, a atacării canoanelor tradiționale șamd. De multe ori reacții inevitabile. Dar oricît de real ar fi refluxul acestor tendințe, e greu de presupus că o asemenea presiune ar putea să dispară pur și simplu, fără nici un fel de urmări. Iarăși un subiect care merită, fără îndoială, o tratare extinsă.

*

Active în subsidiar, dar esențiale sînt determinările sociale mai puțin evidente, mai greu de observat pentru că țin de cultura națională, cultura în care sînt integrați cei care ar trebui să le observe. Nu vezi de multe ori clar trăsăturile vieții în care ești integrat zi de zi. Lucru valabil și pentru comentatorii și judecătorii faptului artistic. Dacă aceștia fac parte dintr-o societate în care bunul simț, simțul moral șamd sînt elemente dominante, vor acționa, cei mai mulți, în această manieră - fără a căuta în mod special o asemenea atitudine. Dacă societății din care provin îi este proprie necinstea, înșelăciunea, lipsa de principii morale șamd aceasta nu pot să nu apară, într-o formă sau alta, în proporție mai mare sau mai mică, inclusiv la etericii slujitori ai sublimului. Evident, conștientizînd, cei de bună credință se vor strădui să fie mai buni, cu o treaptă mai sus față de nivelul dominant al colectivității - dar în esență nu se vor rupe de acesta.

*

De modul în care colectivitatea (de)formează indivizii care fac parte din ea sînt legate toate celelalte manifestări. Oamenii de o anumită calitate pot adopta o altă ținută, evident, dar structurile lor profunde vor datora mereu ceva modului în care a fost configurată perioada lor de formare. Sînt mulți oameni care învață la perfecție limbi străine, dar limba lor maternă rămîne înscrisă pentru totdeauna în zonele profunde ale creierului. Toate acestea țin de educația fundamentală - de familie, de școală, de impulsurile care vin de la mediul social în care fiecare individ se află, vrînd, nevrînd în imersiune. Schimbări majore se realizează numai în urma unei viețuiri îndelungate în alt mediu social, aparținînd unei alte culturi. Iar dacă indivizii pot realiza asemenea transbordări, pentru remodelarea unei culturi este nevoie de generații care să evolueze decisiv în noua direcție... Rolul tuturor generatoarelor de impulsuri, de la mediul familial la feedback-ul social primit la fiecare evoluție în colectivitate este determinant. Școala, în învățămîntul elementar obligatoriu, creează tiparele pe care se ridică fiecare viață în parte și pe care se ridică, la modul general, întreaga națiune. Se dă prea puțină importanță gesturilor în aparență neînsemnate care generează în conștiințele tinerilor modele. Dacă o persoană se lovește din primii ani de școală cu favoritismul, înșelătoria, incompetența, promovările prin cu totul alte criterii decît ale meritelor individuale nu te poți aștepta la alt gen de răspunsuri în întreaga sa evoluție socială. Iar grupurile mai mici integrate în marele grup social nu pot face abstracție de tendința generală. Nici în artă nu se sustrag evoluției generale decît spiritele cu adevărat puternice, independente, pe care mediul în care trăiesc nu reușesc să le falsifice. Dar astfel de spirite sînt extrem de rare... Ceilalți nu fac altceva decît să se mențină în nota comună.